

แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้าง
อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

นางสาววัลลดา หาญมนตรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการจัดการการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2556

**Management Approach of Khok Sawang Forest Public Land
in Mueang District of Sakon Nakhon Province**

Miss Wanlada Harnmontree

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Agriculture in Agricultural Resources Management

School of Agriculture and Cooperatives

Sukhothai Thammathirat Open University

2013

หัวข้อวิทยานิพนธ์   แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง
จังหวัดสกลนคร

ชื่อและนามสกุล   นางสาววันฉะดา หาญมนตรี

แขนงวิชา   การจัดการการเกษตร

สาขาวิชา   เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา   1. รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ กงสม
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัจจา บรรจงศิริ

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2555

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(อาจารย์สมศักดิ์ พริยโยธา)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ กงสม)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สัจจา บรรจงศิริ)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(ศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ ศรีพหล)

ค.ร.

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานวิทยานิพนธ์ เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเป็นเพราะความกรุณาใส่ใจดูแลและให้คำแนะนำปรึกษาในกระบวนการวิจัยอย่างสม่ำเสมอของ รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ คงสม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ในทุกขั้นตอน ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งใจเป็นอย่างมาก จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ อนึ่งขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. สัจจา บรรจงศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาชี้แนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกเหนือจากคณาจารย์ทั้ง 2 ท่านแล้ว การวิจัยครั้งนี้จะประสบผลสำเร็จลุล่วงไม่ได้ หากไม่ได้รับความอนุเคราะห์และเสียสละในการร่วมดำเนินการวิจัยตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้าย จากผู้นำชุมชนและชาวบ้านโคกสว่าง หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งมนพัฒนา หมู่ที่ 15 ตำบลเชียงเครือ บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 4 และบ้านหนองบัวสร้าง หมู่ที่ 12 ตำบลอุ่มจาน ที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือด้วยดีมาโดยตลอด

สำหรับบุคคลที่สำคัญยิ่งและจะขาดเสียมิได้ ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และญาติพี่น้องทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจสำคัญและสนับสนุนโดยตลอดระยะที่ทำการศึกษา จนกระทั่งงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี สุดท้ายขอขอบคุณพี่สาวแสนดีคุณกุลศิริ เกษรมาลา ที่คอยเคียงเคียง ตักเตือนทุกเรื่องตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้าย และอีกหลายคนที่ไม่ได้เอ่ยนาม ผู้วิจัยจึงขอมอบคุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แก่ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้กล่าวมา

วันละดา หาญมนตรี

กันยายน 2555

ชื่อวิทยานิพนธ์ แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
ผู้วิจัย นางสาววันละดา หาญมนตรี รหัสนักศึกษา 2529001725

ปริญญา เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากรเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ คงสม (2) รองศาสตราจารย์ ดร. สัจจา บรรจงศิริ
ปีการศึกษา 2556

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะทางประชากรของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง 2) สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง 3) ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และ 4) แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่าง 259ครัวเรือนที่ดั่งบ้านเรือนและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านรอบพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การประชุมกลุ่มย่อยจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างจาก 4หมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 15คน ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า 1) ลักษณะทางประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ในช่วง 41-50ปี ส่วนใหญ่จบระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกร มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน 2) ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเป็นรายได้เสริม กิจกรรมที่เข้าใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปี คือ การนำสัตว์เข้าไปเลี้ยง ตัดไม้ทำฟืน เผาถ่าน และล่าสัตว์ การบริหารจัดการยังขาดการวางแผนการใช้ประโยชน์โดยชุมชน ขาดการกำหนดมาตรการด้านการอนุรักษ์ ระเบียบ และข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ 3) ปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่ และความขัดแย้งของคนในชุมชน 4) แนวทางการบริหารหลักๆ คือ (1) จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง (2) จัดให้มีที่ปรึกษาของคณะกรรมการ (3) กำหนดกฎระเบียบต่างๆ ในการจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง (4) การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีหรือกิจกรรมการดำเนินงานของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง (5) การตรวจตราสอดส่องดูแลพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง (6) ประสานความร่วมมือกับภายนอกในการแก้ปัญหาการจับจองพื้นที่และการอนุรักษ์ฟื้นฟู และ (7) การติดตามประเมินผลหลังจากที่มีคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่เข้ามาดูแล

คำสำคัญ พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง การใช้ประโยชน์จากป่า การจัดการป่าชุมชน

Thesis title: Management Approach of Khok Sawang Forest Public Land in Mueang District of Sakon Nakhon Province

Researcher: Miss Wanlada Harnmontree; **ID:** 2529001725;

Degree: Master of Agriculture (Agricultural Resources Management);

Thesis advisors: (1) Dr. Chaiwat Kongsom, Associate Professor;
(2) Dr. Sujja Banchongsiri, Associate Professor; **Academic year:** 2013

Abstract

The purposes of this research were to study 1) the demographics of users of Khok Sawang Forest Public land; 2) the conditions of utilization and management of Khok Sawang Forest Public land; 3) problems with the utilization of Khok Sawang Forest Public land; and 4) approaches for the participatory management of Khok Sawang Forest Public land.

The study employed both qualitative and quantitative research methods. Questionnaires were used for collecting quantitative data from 259 sample households that settled down in villages around Khok Sawang Forest public land. Accidental sampling was used. Statistics for analyzing the data were frequency, percentage, and mean. The focus group method was used for collecting qualitative data from contributors comprising representatives of the utilizers of Khok Sawang Forest public land, comprising 15 people from 4 villages. Purposive sampling was used. Data were analyzed by content analysis.

The results showed that 1) the majority of samples were female, age between 41 - 50 years, educated to elementary level, farmers, with income of less than 5,000 baht per month. 2) The samples utilized the public land mainly for household consumption and supplementary income. The activities of utilization that occurred throughout the year were cattle-farming, tree cutting to make charcoal and hunting. Problems with management of the public land were a lack of planning for utilization by the community, lack of conservation measures, and lack of regulations and agreements for utilization of the area. 3) Major problems were degeneration of the public land and utilization conflicts between people in the community. 4) The participatory approaches were: (1) establish a council for the management of Khok Sawang Forest Public land; (2) set up a supervisor; (3) set up regulations on the management and utilization of Khok Sawang Forest Public land; (4) set up yearly action plan or activity plan for Khok Sawang public forest land; (5) Khok Sawang Forest Public land inspection and supervision; (6) cooperate with other organizations for solving land ownership claim and conservation; and (7) follow up and assessment of the council's work.

Keywords: Khok Sawang Forest public land, Forest utilization, Community forest management

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
กรอบแนวคิดการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
ลักษณะและสภาพทั่วไปของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	6
แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะประโยชน์	8
แนวคิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้	35
แนวความคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	38
แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วม	39
แนวความคิดเรื่องการบริหารจัดการ	54
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	56
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	60
การวิจัยเชิงปริมาณ	
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	60
วิธีการเลือกตัวอย่าง	61
เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล	61
การเก็บรวบรวมข้อมูล	63
การวิเคราะห์ข้อมูล	63

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การวิจัยเชิงคุณภาพ	
กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	64
เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล	64
การวิเคราะห์ข้อมูล	64
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	65
ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกล่าง	65
สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกล่าง	68
ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกล่าง	73
แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกล่าง	74
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	80
สรุปการวิจัย	80
อภิปรายผล	82
ข้อเสนอแนะ	88
บรรณานุกรม	89
ภาคผนวก	95
ก แผนที่แสดงพื้นที่สาธารณะ	96
ข แบบสอบถาม	100
ประวัติผู้วิจัย	108

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1	สัดส่วนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน 61
ตารางที่ 4.1	ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง 66
ตารางที่ 4.2	สภาพการเข้าไปใช้ประโยชน์ในฤดูกาลที่เกิดผลผลิตจากพื้นที่ สาธารณะป่าโคกสว่าง 70
ตารางที่ 4.3	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง..... 71
ตารางที่ 4.4	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง 73
ตารางที่ 4.5	ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ สาธารณะป่าโคกสว่าง 74
ตารางที่ 4.6	แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง 75

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	4
ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สาธารณะป่าโลกสว่าง	7
ภาพที่ 4.1 เหตุผลของการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกสว่าง	68

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

ที่ดินสาธารณประโยชน์เป็นที่ดินที่ทางราชการได้จัดให้หรือสงวนไว้เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันตามสภาพแห่งพื้นที่นั้น หรือที่ดินที่ประชาชนได้ใช้หรือเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาก่อน ไม่ว่าปัจจุบันจะยังใช้อยู่หรือเลิกใช้แล้วก็ตาม เช่น ที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าช้าฝึ่งและเผาศพ ห้วย หนอง ที่ชายตลิ่ง ทางหลวง ทะเลสาบ เป็นต้น ตามกฎหมายถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ผู้ใดจะเข้ายึดถือครอบครองเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะตนนั้นไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามที่ระเบียบและกฎหมายกำหนดไว้ หากฝ่าฝืนจะมีความผิดและได้รับโทษตามประมวลกฎหมายที่ดินหรือกฎหมายอื่นที่กำหนดไว้โดยเฉพาะ

ที่ดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันไม่ว่าเป็น โดยสภาพที่ดินหรือทางราชการได้สงวนไว้ก็ตาม เช่น ที่ชายตลิ่ง ทางบก ทางน้ำ ดำรงสาธารณะ สวนสาธารณะ ที่เลี้ยงสัตว์และที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้าน โดยให้พื้นที่สาธารณะที่เป็นสวนสาธารณะ ที่เลี้ยงสัตว์ และที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้านอยู่ในความดูแลรักษาองค์การปกครองท้องถิ่นนั้น การใช้ที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินผู้ขอใช้จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ส่วนหนึ่งการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการเลี้ยงสัตว์เนื่องจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนไทยและอยู่คู่กับสังคมไทยมาแต่โบราณ เกษตรกรไทยใช้กระบือในการทำนา ใช้ม้า ลา ล่อ โค และกระบือ เป็นสัตว์พาหนะในการเดินทางและใช้ช้างในการชักลากไม้ในป่า สัตว์เหล่านี้เมื่อหมดเวลางานก็ปล่อยหากินในพื้นที่ทั่ว ๆ ไป ทั้งพื้นที่ที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ ในอดีตอาจจะไม่มีปัญหามากนักเนื่องจากจำนวนสัตว์ต่อพื้นที่ยังมีอยู่ในสัดส่วนค่อนข้างมากแต่ในสภาวะปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์ไม่เพียงแต่เพิ่มมากขึ้นในขณะที่พื้นที่สาธารณะกลับมีจำนวนลดน้อยลงไปอันอาจเกิดจากการบุกรุกของเกษตรกรเพื่อใช้เป็นที่ทำกิน จากการเวนคืนเพื่อใช้ทำประโยชน์อื่น ๆ

ป่าสาธารณะเป็นพื้นที่สีเขียว (Green Area) ของชุมชน โดยเป็นพื้นที่ที่มีทั้งประโยชน์ใช้สอยแบบ “ป่าชุมชน” และ แบบ “ป่าช้า” (ป่าแหว่) กับ “ป่าคอนปู้ตา” ซึ่งปรากฏอยู่ภายในชุมชน ภายใต้ความเชื่อทางด้านจิตวิญญาณ ปัจจุบันประเทศไทยมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ทั้งประเทศมากขึ้นตามลำดับ และมีการใช้ประโยชน์กันอย่างฟุ่มเฟือย โดยไม่คำนึงถึงการคงอยู่หรือ

คงเหลือของปริมาณป่าไม้ ทั้งพื้นที่ที่เป็นป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน หรือแม้กระทั่งป่าสาธารณะ ป่าตามหัวไร่ปลายนา

ป่าโคกสว่างเป็นป่าทำเลสาธารณะประโยชน์ โดยทางราชการได้ประกาศให้เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ ในปี 2549 ตั้งอยู่บ้านโคกสว่าง หมู่ที่ 9 ตำบลเชิงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีเนื้อที่ 180-3-96 ไร่ ป่าโคกสว่างมีพื้นที่ติดต่อกัน 2 ตำบล คือ ตำบลอุ่มจาน อำเภอกุสุมาลย์ และตำบลเชิงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นป่าที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันหลายหมู่บ้าน ทั้งชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบป่าและชาวบ้านจากพื้นที่อื่น การใช้ประโยชน์มีทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะถือว่าเป็นแหล่งหาอยู่หากินของคนและสัตว์ได้ตลอดปีด้วยการประกอบอาชีพ เช่น การทำการเกษตร การเก็บหาของป่า หาสมุนไพร เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยเฉพาะการทำการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ ซึ่งมีการจัดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ครอบครองจะมีการแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งทำนา ทำไร่ โดยพื้นที่ทำนาและทำไร่รวมกันแล้วประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมดและป่าหัวไร่ปลายนา โดยลักษณะการใช้ประโยชน์ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งอาหารสำหรับปศุสัตว์มีการนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาหากิน ใช้เป็นแหล่งอาหาร (เก็บหาของป่า) เช่น การล่านก หนู เก็บเห็ดขูดมันแขง เก็บแมลง หรือผลผลิตที่ได้จากป่า ใช้เป็นแหล่งพลังงานโดยการเก็บฟืนทำเป็นเชื้อเพลิง แหล่งไม้ใช้สอย เพื่อทำบ้าน หรือคอกสัตว์ รวมทั้งพื้นที่ทางการเกษตร เป็นต้น กิจกรรมส่วนใหญ่จะทำเพื่อกินในครอบครัวส่วนที่เหลือก็จะขาย

จากการที่ชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์กันอย่างกว้างขวาง และมีการใช้อย่างฟุ่มเฟือยต่างคนต่างใช้โดยไม่มีการจัดการร่วมกัน การบุกรุกแผ้วถางป่าและพยายามจับจองเป็นเจ้าของส่วนบุคคลก็เกิดขึ้นอยู่เสมอ ๆ บางครอบครัวสามารถทำกิจกรรมการเกษตรในที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน แต่บางครอบครัวก็ไม่ได้ทำกิจกรรมการเกษตรในพื้นที่สาธารณะทำให้ป่าโคกสว่างเริ่มมีสภาพเสื่อมโทรม ความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง และพื้นที่ป่าลดจำนวนลง อีกทั้งเกิดปัญหาความขัดแย้งของผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่และมีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้น จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยและชุมชนมีความสนใจร่วมกันและเห็นสมควรว่าควรต้องมีการศึกษาถึงการใช้อย่างยั่งยืน ปัญหาการใช้ประโยชน์ และแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างแห่งนี้ให้อำนวยประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งเป็นที่มาของการวิจัยครั้งนี้ โดยที่การวิจัยจะเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในชุมชนนอกจากนั้นยังช่วยให้เกิดความสามัคคีในชุมชนให้มากขึ้น และก่อให้เกิดการพัฒนาาร่วมกันเพื่อให้พื้นที่ป่าโคกสว่างยังคงเป็นป่าสาธารณะที่หลากหลาย ๆ ชุมชนยังคงได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันและยังเหลือไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์สืบต่อไปอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางประชากรของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
- 2.3 เพื่อศึกษาปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
- 2.4 เพื่อศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วม

3. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่องนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

3.1 สถานที่ศึกษา กำหนดเฉพาะพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ในเนื้อที่ 180 - 3 - 96 ไร่ ซึ่งมีสภาพเป็นป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

3.2 ประชากร ประชากรในการศึกษาครั้งนี้เป็นประชาชนจากชุมชนโดยรอบที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง คือ บ้านโคกสว่าง หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงเครือ จำนวน 131 ครัวเรือน บ้านทุ่งมนพัฒนา หมู่ที่ 15 ตำบลเชียงเครือ จำนวน 176 ครัวเรือน บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 4 ตำบลอุ่มจาน จำนวน 138 ครัวเรือน และบ้านหนองบัวสร้าง หมู่ที่ 12 ตำบลอุ่มจาน จำนวน 280 ครัวเรือน รวม 725 ครัวเรือน

3.3 ขอบเขตของประเด็นที่ศึกษา ขอบเขตของประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย

3.3.1 ข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

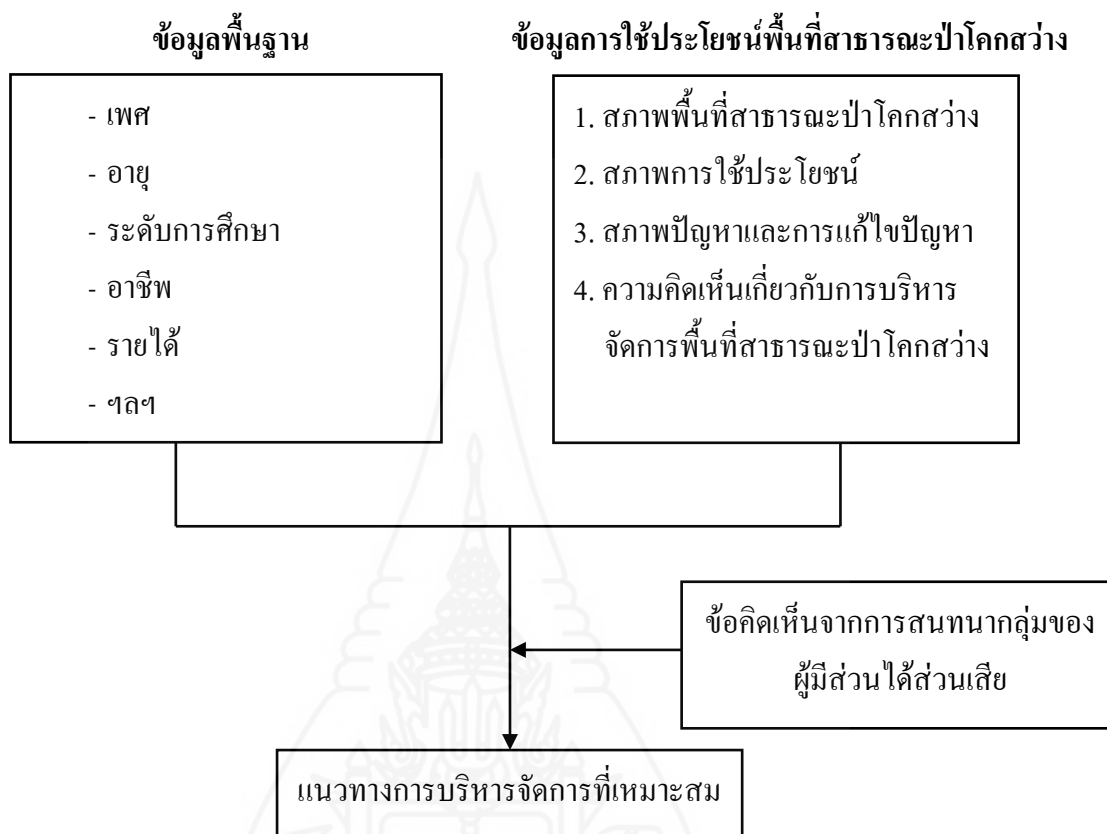
3.3.2 สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างของชุมชน เช่น เหตุผลและความถี่ในการเข้าไปใช้ประโยชน์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

3.3.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างด้านต่าง ๆ เช่น การวางแผน การใช้ประโยชน์ และมาตรการด้านการอนุรักษ์ เป็นต้น

3.3.4 ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างในด้านต่าง ๆ ของประชาชนที่อาศัยโดยรอบและใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะแห่งนี้

3.3.5 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาช่วยในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการ

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 ที่สาธารณะประโยชน์ หมายถึง ที่ดินที่ทางราชการได้จัดให้หรือสงวนไว้เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันตามสภาพแห่งพื้นที่นั้น หรือที่ดินที่ประชาชนได้ใช้หรือเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาก่อนไม่ว่าปัจจุบันจะยังใช้อยู่หรือเลิกใช้แล้วก็ตาม เช่น ที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าช้า ฝิ่งและเผาศพ ห้วย หนอง ที่ชายตลิ่ง ทางหลวง ทะเลสาบ เป็นต้น ตามกฎหมายถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ผู้ใดจะเข้ายึดถือครอบครองเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะตนนั้นไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

5.2 ป่าโคก หมายถึง ป่าที่มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีไม้ขนาดกลางและขนาดเล็กขึ้นกระจัดกระจาย ไม้แน่นทึบ มีระยะห่างระหว่างต้นมาก ไม้พื้นล่างและเถาวัลย์มีน้อย ป่าชนิดนี้จะผลัดใบในฤดูแล้งและผลิใบก่อนฤดูฝน สภาพป่าเป็นป่าที่แห้งแล้ง หน้าดินตื้น

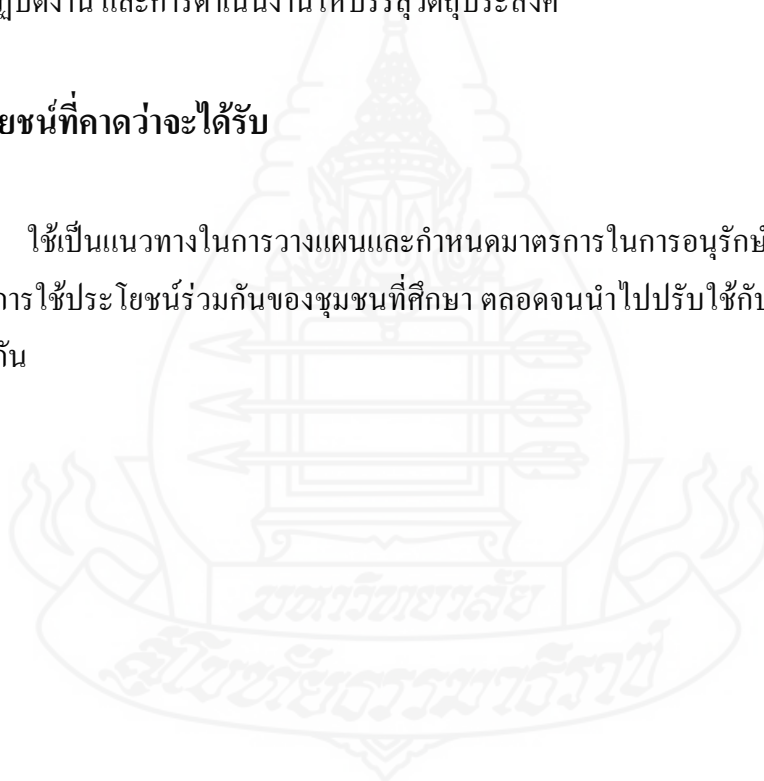
5.3 พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง หมายถึง ชื่อของป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นทำเลป่าสาธารณประโยชน์ที่อยู่ในความควบคุมดูแลรักษาของกระทรวงมหาดไทย โดยมีนายอำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นผู้กำกับดูแล กรมป่าไม้จัดให้ป่าโคกสว่างเป็นประเภทป่าไม้ผลัดใบชนิดป่าเต็งรัง ชาวบ้านเรียกชื่อป่าตามชื่อหมู่บ้านที่ตั้ง

5.4 การใช้ประโยชน์ หมายถึง ทุกกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าโคกสว่าง คือ การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ของป่า สัตว์ป่า ไม้ถ่าน ไม้ฟืน

5.5 การบริหารจัดการ หมายถึง การกำหนดนโยบายหรือแปลงนโยบายไปสู่การวางแผนปฏิบัติงาน และการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์พื้นที่และทรัพยากรป่าไม้จากการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชนที่ศึกษา ตลอดจนนำไปปรับใช้กับชุมชนอื่นที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสาร แนวความคิดทฤษฎี และงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวความคิดในการศึกษา ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ลักษณะและสภาพทั่วไปของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
2. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณประโยชน์
3. แนวคิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้
4. แนวความคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
5. แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วม
6. แนวความคิดเรื่องการบริหารจัดการ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ลักษณะและสภาพทั่วไปของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

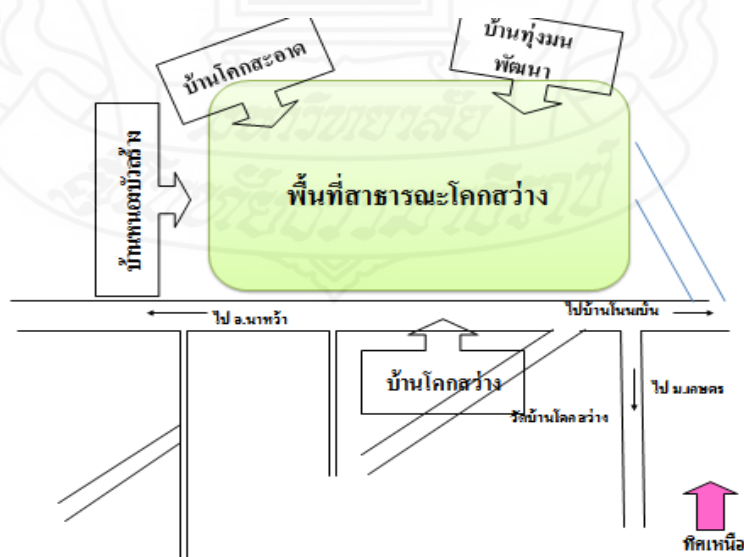
พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโคกสว่าง หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์รวมทั้ง 4 แปลงรวมเนื้อที่ประมาณ 213 ไร่ ซึ่งบริเวณที่เป็นป่าโคกสว่างหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ เป็นบริเวณที่มีขนาดใหญ่ที่สุด พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกันอยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งไม่อยู่ในเขตของป่าสงวนหรืออุทยาน มีพื้นที่ทั้งหมด 180 ไร่ 3 งาน 96 ตารางวา

จากการที่อดีตที่ผ่านมาไม่มีเอกสารของทางราชการรับรอง ทำให้การจับจองที่ดินเพื่อแผ้วถางป่าทำการเกษตรเกิดขึ้น มีการใช้พื้นที่ป่าเป็นที่ทำกินเพื่อปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่ว แดง ฯลฯ การเลี้ยงสัตว์ จนปัจจุบันทางราชการได้ออกเอกสารรับรองแสดงเขตของที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทให้พลเมืองใช้ร่วมกัน เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2537 มีขอบเขตของพื้นที่ป่าหวงห้ามที่ชัดเจน ทำให้หยุดการบุกรุกพื้นที่ และประกาศเป็นเขตหวงห้าม แต่เป็นการหวงห้ามตามสถานการณ์ของผู้นำทำให้ยังเหลือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า และพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชุมชน (ประหยัค โปธิโคตร 2553)

พื้นที่ป่าโคกสว่างในอดีต มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็กและขนาดกลาง ขึ้นอยู่กระจัดกระจาย พื้นป่าไม่รกทึบ มีเห็ดชานชนิดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ทั่วไป มีสภาพอุดมสมบูรณ์ เช่น ผักพื้นบ้าน สัตว์ขนาดเล็ก ได้แก่ นก หนู กระรอก กระแต ฯลฯ เห็ดชนิดต่าง ๆ ได้แก่ เห็ดเผาะ หรือเห็ดตับเต่า เห็ดเผาะ เห็ดระโงก เห็ดปลวก และเห็ดตะไคล เป็นต้น ไม้ใช้สอย ได้แก่ เต็ง รัง สะแบง เค็ง กระบก ประคู้ และพันชาด เป็นต้น รวมถึงสมุนไพรบางชนิดที่ใช้รักษาคนและสัตว์ รองรับการใช้ประโยชน์ไม้ ที่คนทำกินของชุมชนบ้านโคกสว่างและชุมชนใกล้เคียงอย่างเพียงพอ (เสริฐ ดวงจิต และบุญสา ภูละคร 2553)

ป่าโคกสว่างมีพื้นที่ติดต่อกัน 2 ตำบล คือ ตำบลอุ่มจาน อำเภอกุสุมาลย์ และตำบลเชียงเคี่ยน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นป่าที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันหลายหมู่บ้าน ทั้งชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบป่าและชาวบ้านจากพื้นที่อื่น การใช้ประโยชน์มีทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะถือว่าเป็นแหล่งหาอยู่หากินของคนและสัตว์ได้ตลอดปีด้วยการประกอบอาชีพ เช่น การทำการเกษตร การเก็บหาของป่า หาสมุนไพร เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยเฉพาะการทำการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ ซึ่งมีการจัดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ครอบครองจะมีการแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งทำนา ทำไร่ โดยพื้นที่ทำนาและทำไร่ รวมกันแล้วประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมด และป่าหัวไร่ปลายนา โดยลักษณะการใช้ประโยชน์ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งอาหาร สำหรับปศุสัตว์มีการนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาหากิน ใช้เป็นแหล่งอาหาร (เก็บหาของป่า) เช่น การล่า นก หนู เก็บเห็ด ขุดมันแขง เก็บแมลง หรือผลผลิตที่ได้จากป่า เป็นต้น ใช้เป็นแหล่งพลังงาน โดยการเก็บฟืนทำเป็นเชื้อเพลิง แหล่งไม้ใช้สอย เพื่อทำบ้าน หรือคอกสัตว์ รวมทั้งพื้นที่ทางการเกษตร เป็นต้น กิจกรรมส่วนใหญ่จะทำเพื่อกินในครอบครัว ส่วนที่เหลือก็จะขาย (รังษิ หนูตา 2553)

ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

2. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณประโยชน์

2.1 ความหมายของคำว่าที่สาธารณประโยชน์

“ที่สาธารณประโยชน์” เป็นคำใช้เรียกชื่อที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็นกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งได้แก่ ห้วย หนอง คลอง ลำน้ำต่าง ๆ ให้เป็นหน้าที่ของกรมการอำเภอที่จะเป็นผู้ปกครองรักษา ตรวจตรา ซ่อมแซม แก้ไขข้อขัดข้องในมาตรา 122 ได้บัญญัติให้ความหมายของที่สาธารณประโยชน์ว่า ที่สาธารณประโยชน์ คือ ที่เลี้ยงปลุกสัตว์ที่จัดไว้สำหรับราษฎรไปรวมเลี้ยงสัตว์ด้วยกัน เป็นต้น ตลอดจนถนนหนทาง และที่อย่างอื่นซึ่งเป็นของกลางให้ราษฎรไปใช้ร่วมกันที่สาธารณประโยชน์ซึ่งประกาศสงวนนั้น คงเป็นที่สาธารณประโยชน์อยู่จนกว่าจะประกาศเลิกที่ชนิดนี้”

เมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ซึ่งบัญญัติให้ความหมายของที่สาธารณประโยชน์ไว้ในมาตรา 122 หมายถึง ที่เลี้ยงสัตว์ร่วมกัน ถนนหนทาง ฯลฯ และตามพระราชบัญญัติประมง พ.ศ. 2490 มาตรา 16 ที่สาธารณประโยชน์ หมายถึง ที่จับสัตว์น้ำแล้วเห็นได้ว่าที่เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง ฯลฯ ล้วนเป็นทรัพย์สินที่โดยสภาพแล้วเป็นที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันทั้งสิ้น ฉะนั้น ที่สาธารณประโยชน์ คือ ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (2)

โดยหลักการแล้วที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกันนี้มีไว้เพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ที่ดินประเภทนี้จึงมีกฎหมายคุ้มครองไว้เป็นพิเศษในการใช้และการจัดการจะต้องมุ่งรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ร่วมกันของประชาชนตามวัตถุประสงค์ที่จัดให้มีที่ดินดังกล่าวเป็นสำคัญ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ถึงกับเป็นการผูกมัดไม่ให้มีการจัดการที่จะทำให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ สังคม ดังนั้น การให้เอกชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก และไม่เป็นการขัดขวางต่อการที่ประชาชนจะใช้ประโยชน์ร่วมกันจึงสามารถกระทำได้ สำหรับการใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่มีลักษณะเป็นการถาวรก็ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องดำเนินการถอนสภาพเสียก่อนตามนัยมาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน อย่างไรก็ตาม ที่ดินประเภทนี้จะไม่สามารถนำไปจัดหาผลประโยชน์ได้เพราะประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 10 ได้วางหลักทั่วไปว่า มิให้จัดหาผลประโยชน์จากสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ดังนั้น หากกฎหมายไม่ได้กำหนดไว้โดยแจ้งชัดแล้วก็ไม่สามารถกระทำได้

ที่ดินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน โดยเฉพาะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ประเภทหนึ่งตามมาตรา 1304 (3) ความสำคัญที่ดินประเภทนี้ ก็เนื่องจากการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ของทางราชการ ซึ่งการใช้ที่ดินประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีการใช้ตลอดเวลา เพียงแต่ได้ใช้หรือเคยใช้ประโยชน์เพื่อราชการก็ถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

คำว่า “ประโยชน์ของแผ่นดิน” ตามความหมายในมาตรานี้ไม่ควรจำกัดแต่เฉพาะรัฐบาลหรือราชการบริหารส่วนภูมิภาคเท่านั้น แต่ควรหมายความรวมถึงองค์กรต่าง ๆ ของรัฐตามความหมายอย่างกว้างขวางด้วย

พื้นที่สาธารณะ คือ พื้นที่ที่เป็นส่วนกลางทุกคนมีสิทธิใช้และทุกคนมีหน้าที่ดูแลพื้นที่ดังกล่าว หมายถึง ที่ดินที่ทางราชการ ได้จัดให้หรือสงวนไว้เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันตามสภาพแห่งพื้นที่นั้น หรือที่ดินที่ประชาชนได้ใช้หรือเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาก่อนไม่ว่าปัจจุบันจะยังใช้อยู่หรือเลิกใช้แล้วก็ตาม เช่น ที่ท่าเลี้ยวสัตว์ ป่าช้า ห้วย หนอง ที่ชายตลิ่ง ทางหลวง และทะเลสาบ เป็นต้น ตามกฎหมายถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ผู้ใดจะเข้ายึดถือครอบครองเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะตนนั้นไม่ได้เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามที่ระเบียบและกฎหมายกำหนดไว้ หากฝ่าฝืนจะมีความผิดและได้รับโทษตามประมวลกฎหมายที่ดินหรือกฎหมายอื่นที่กำหนดไว้โดยเฉพาะ

ที่ดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันไม่ว่าเป็นโดยสภาพที่ดินหรือทางราชการได้สงวนไว้ก็ตาม เช่น ที่ชายตลิ่ง ทางบก ทางน้ำ ลำรางสาธารณะ สวนสาธารณะ ที่เลี้ยงสัตว์และที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้าน โดยให้พื้นที่สาธารณะที่เป็นสวนสาธารณะ ที่เลี้ยงสัตว์ และที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้านอยู่ในความดูแลรักษาองค์การปกครองท้องถิ่นนั้น การใช้ที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินผู้ขอใช้จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ส่วนหนึ่งการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการเลี้ยงสัตว์เนื่องจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนไทยและอยู่คู่กับสังคมไทยมาแต่โบราณเกษตรกรไทยใช้กระบือในการทำนา ใช้ม้า ลา ล่อ โค และกระบือ เป็นสัตว์พาหนะในการเดินทางและใช้ช้างในการชักลากไม้ในป่า สัตว์เหล่านี้เมื่อหมดเวลางานก็ปล่อยหากินในพื้นที่ทั่ว ๆ ไป ทั้งพื้นที่ที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ ในอดีตอาจจะไม่มีปัญหามากนักเนื่องจากจำนวนสัตว์ต่อพื้นที่ยังมีอยู่ในสัดส่วนค่อนข้างมาก แต่ในสภาวะปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์ไม่เพียงแต่เพิ่มมากขึ้นในขณะที่พื้นที่สาธารณะกลับมีจำนวนลดน้อยลงไปอันอาจจะเกิดจากการบุกรุกของเกษตรกรเพื่อใช้เป็นที่ทำกินจากการเวนคืนเพื่อใช้ทำประโยชน์อื่น ๆ

ตามมาตรา 1304 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดว่า “สาธารณสมบัติของแผ่นดินรวมถึงทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดิน ซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน ที่ดินที่ประชาชนใช้ร่วมกันจึงเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน”

คำว่า “ที่สาธารณประโยชน์” หมายความว่า ที่ดินที่ประชาชนเคยใช้หรือใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยทั่วไปตามสภาพแห่งการใช้ประโยชน์นั้น ๆ เช่น ที่เลี้ยงสัตว์สาธารณะ ทางสาธารณะ คลองสาธารณะ หรือลำรางสาธารณะ เป็นต้น ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มีความหมายเกี่ยวกับคำว่าที่สาธารณประโยชน์ มาตรา 122 ว่า “ท้องที่อันเป็นที่สาธารณประโยชน์ คือ ที่บุคคลที่จัดไว้สำหรับราษฎรไปรวมเลี้ยงด้วยกัน ตลอดจนถนนหนทางและที่อย่างอื่นซึ่งเป็นของกลางให้ราษฎรใช้ได้ด้วยกันเป็นหน้าที่ของกรรมการอำเภอจะต้องตรวจตรารักษาอย่าให้ผู้ใดเจียดกันเอาไปเป็นอาณาประโยชน์แก่เฉพาะตัว” ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติมาตราดังกล่าวได้อธิบายคำว่าที่สาธารณประโยชน์ไว้ชัดเจนว่า คือ ที่ดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันและยังได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรรมการอำเภอที่จะต้องดูแลรักษาและอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดเอาไปเป็นส่วนตัว บทบัญญัตินี้เองที่ได้ให้อำนาจหน้าที่นายอำเภอท้องที่ที่จะต้องเป็นผู้ดูแลรักษาและกำหนดขอบเขตของที่สาธารณประโยชน์ที่มีอยู่อย่างไร และนายอำเภอท้องที่มีใช้เพียงดูแลรักษาเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องคอยคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์ด้วย

ป่าสาธารณะเป็นพื้นที่สีเขียว (Green Area) ของชุมชน โดยเป็นพื้นที่ที่มีทั้งประโยชน์ใช้สอยแบบ “ป่าชุมชน” และแบบ “ป่าช้า” (ป่าแหว่) กับ “ป่าดอนปู่ตา” ซึ่งปรากฏอยู่ในชุมชนภายใต้ความเชื่อทางด้านจิตวิญญาณ ป่าชุมชนใช้เป็นคำเรียกป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก โดยมองย้อนกลับไปในอดีตก่อนที่จะมีการกำหนดกรรมสิทธิ์ที่ดินและมีหน่วยงานราชการหรือเอกชนถือครอง ซึ่งจะหมายถึง ป่าวัดป่า ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าใช้สอย และป่าปลูกพัฒนาอันจะแตกต่างกับการแบ่งประเภทของป่าชุมชนในภาคอีสาน (มงคล คำธานินทร์ 2536) แบ่งเป็น 8 ประเภท คือ

- ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำชุมชน หมายถึง ป่าที่ชุมชนร่วมกันกำหนดหวงห้ามมิให้มีการบุกเบิกเพื่อเป็นการรักษาต้นน้ำลำธาร
- วัดป่าหรือป่าอภัยทาน หมายถึง ป่าที่ชุมชนร่วมกันกำหนดให้เป็นเขตสำนักสงฆ์หรือเขตอภัยทาน เป็นศูนย์ศึกษาธรรมหรือศูนย์ศึกษาธรรมชาติ
- ป่าดอนปู่ตา หมายถึง ป่าที่ถูกกำหนดพื้นที่เพื่อพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชนที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเป็นการพึ่งพิงต่อปู่ตาให้ปกป้องรักษาชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้ปู่ตาสถิตอยู่

- ป่าช้า หมายถึง สถานที่เฝ้าหรือฝังศพคนตายที่ชุมชนกำหนดให้เป็นเขตหวงห้ามไว้ร่วมกัน
- ป่าโรงเรียน หมายถึง ป่าที่โรงเรียนในชุมชนมีการอนุรักษ์ไว้หรือปลูกขึ้นมาใหม่ภายในบริเวณโรงเรียน
- ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ หมายถึง ป่าที่ชาวบ้านกันขอบเขตไว้สำหรับใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ หรืออาจจะใช้สอยเพื่อประโยชน์อื่น ๆ ด้วย
- ป่าใช้สอย หมายถึง พื้นที่ป่าที่ชุมชนได้กำหนดเป็นเขตเพื่อการตัดไม้ไว้ใช้สอยในชุมชน ซึ่งการดำเนินการต้องขออนุญาตจากองค์กรภายในชุมชนก่อน
- ป่าปลูกพัฒนา หมายถึง พื้นที่ป่าที่เกิดขึ้นภายหลังจากแรงกดดันของแนวนโยบายของรัฐต่อเรื่องป่ามีมากขึ้น บางพื้นที่ได้มีการปลูกขึ้นมาเพื่อประโยชน์อื่น ๆ เช่น ภูหลงมีการปลูกป่าเพื่อสร้างแนวกันลม ส่วนจำม่วง มีการปลูกป่าเพื่อใช้เป็นแหล่งช่วยซับน้ำเชิงพาณิชย์ของรัฐและภาคธุรกิจเอกชนด้วยเช่นกัน

“พื้นที่สาธารณะ” (public space) นอกจากจะมีความสำคัญในกายภาพแล้วยังเป็นพื้นที่ที่มีมิติทางสังคมและการเมือง (สุกัญญา พรหมนารท และ เบญจวรรณ ทศนสิทธิ์ 2548)

การศึกษาพื้นที่สาธารณะที่ตัวพื้นที่สาธารณะเองและระบบการแสดงผลแทนเป็นแง่มุมหนึ่งที่แสดงความสัมพันธ์ของสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ มนุษย์ และวัฒนธรรมศึกษา (สุธาริน คุณผล 2541: 188) ในทางรูปแบบแล้วพื้นที่สาธารณะของไทยมีความแตกต่างจากพื้นที่สาธารณะของประเทศทางตะวันตกมาก พื้นที่สาธารณะของไทยมักมีความเรียบง่ายไม่มีการตกแต่งเป็นลานกลางเมือง พื้นที่ใช้ประโยชน์ในการประชุมคนจำนวนมากก็เป็นเพียงลานดินโล่ง พื้นที่อื่น ๆ ก็ปล่อยให้มันต้นไม้อยู่อย่างเดิมทำให้สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เมื่อมีการจัดงานพิธีการ หรือใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจึงจะมีการจัดพื้นที่เป็นคราว ๆ ไป พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งในแผนชุมชน ซึ่งพื้นที่สาธารณะจะมีลักษณะแตกต่างกันทางกายภาพและหน้าที่ใช้สอยอย่างชัดเจน อีกทั้งพื้นที่สาธารณะของไทยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพื้นที่ที่มีความหมาย หรือสื่อถึงความเชื่อที่มีมาแต่โบราณไม่ว่าจะเป็นเรื่องของผีบรรพบุรุษ หรือความเชื่อทางศาสนา ซึ่งจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะหลัก ๆ ของชุมชนทั้งสิ้น (สุกัญญา พรหมนารท และ เบญจวรรณ ทศนสิทธิ์ 2548)

ความหมายของที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีกฎหมายบัญญัติให้จำกัดความไว้หลายฉบับ ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2486 ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 กฎกระทรวง ฉบับที่ 43 พ.ศ. 2537 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ พ.ศ. 2545 หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ 473/2486 เป็นต้น

2.2 ประเภทของที่ดินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

2.2.1 ที่ดินรกร้างว่างเปล่า

“ที่ดินรกร้างว่างเปล่า” คือ ที่ดินที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ และเป็นที่ดินของรัฐ ตามนัยมาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายที่ดินที่ได้บัญญัติไว้ว่า “ที่ดินที่มีได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดให้ถือว่าเป็นของรัฐ”

“ที่ดินรกร้างว่างเปล่า” เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทหนึ่งจัดอยู่ในประเภทที่ดินของรัฐประเภทกลางที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง เช่น นำมาให้ราษฎรได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือนำไปใช้ประโยชน์ในราชการ หรือนำมาจัดสรรให้แก่ประชาชนได้ เพราะการที่กฎหมายกำหนดให้ที่ดินรกร้างว่างเปล่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินไว้ก็เพื่อประโยชน์ของปวงชน แต่ไม่ได้หมายความว่าเมื่อเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้วจะต้องคงอยู่อย่างนั้นเสมอไป จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขไม่ได้เพราะจะทำให้ทรัพย์สินไม่มีประโยชน์เท่าที่ควร สำหรับที่ดินรกร้างว่างเปล่าโดยสภาพแล้วเห็นได้ว่า กฎหมายมิได้ประสงค์ ที่สงวนทรัพย์สินนั้นไว้ตลอดไป ประชาชน หรือทางราชการอาจจะทำอย่างหนึ่งอย่างใดแก่ทรัพย์สินนั้นได้ โดยบทบัญญัติของกฎหมาย ดังเช่นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1334 บัญญัติว่า “ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดินนั้น ท่านว่าบุคคลอาจได้มาตามกฎหมายที่ดิน” ปัจจุบันที่ดินรกร้างว่างเปล่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง เช่น

1) การนำที่ดินไปจัดให้ประชาชน ตามมาตรา 1304 (1) สามารถนำไปจัดให้ประชาชนได้ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 27 พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 มาตรา 6 พระราชบัญญัติการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517 มาตรา 43 และพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 มาตรา 26 ทั้งนี้ ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ (ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 20 (1) (3) (5) (6))

2) การนำที่ดินไปให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ มีอำนาจที่จะสงวนหรือหวงห้ามที่ดินของรัฐซึ่งมิได้มีบุคคลใดมีสิทธิครอบครองเพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน (ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 20 (4) ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะเป็นไปตามระเบียบของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2529) ว่าด้วยการสงวนหรือหวงห้ามที่ดินของรัฐ เพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันข้อ 4 และข้อ 6

3) การนำที่ดินให้ส่วนราชการใช้ประโยชน์ ในการใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐส่วนราชการต่าง ๆ นั้น นอกจากกระทรวง ทบวง กรม และองค์กรปกครองท้องถิ่นจะมีสิทธิขอใช้ที่ราชพัสดุ ตามกฎหมายว่าด้วยที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518 แล้วก็ยังมีสิทธิขอใช้ที่ดินของรัฐในส่วน

ที่กรมที่ดินดูแลได้อีกด้วย โดยการขอขึ้นทะเบียนตามประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 8 ทวิ ได้อีกทางหนึ่ง

4) การนำที่ดินไปกำหนดเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ที่ดินรกร้างว่างเปล่าที่ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ สามารถนำไปกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรีได้

5) การนำที่ดินไปจัดหาผลประโยชน์ การจัดหาผลประโยชน์ในที่ดินรกร้างว่างเปล่า อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในที่ดินนั้น เช่น การทำเหมืองแร่ การทำป่าไม้ การระเบิดหรือย่อยหิน การขุดตัดดินลูกรัง ซึ่งในส่วนนี้จะเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรที่รับผิดชอบตามกฎหมายเฉพาะเรื่องนั้น ๆ ซึ่งได้แก่ กรมทรัพยากรธรณี กรมป่าไม้ กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย แล้วแต่กรณี ส่วนการจัดหาผลประโยชน์ในด้านอื่น ๆ สามารถดำเนินการได้ ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 10 มาตรา 11 และมาตรา 12

2.2.2 ที่ดินซึ่งมีผู้เวนคือตามกฎหมายที่ดิน

คำว่า “เวนคืน” ตามมาตรา 11304 (1) นี้ แตกต่างจากคำว่า “เวนคืน” ตามกฎหมายว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ (พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530) เพราะที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนนี้เป็นการเวนคืนโดยความสมัครใจมิใช่เป็นการเวนคืนโดยบังคับซื้อและเป็นกรณีที่เจ้าของที่ดินสามารถกระทำได้ โดยปฏิบัติตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 5 ที่บัญญัติว่า “ผู้ใดมีความประสงค์เวนคืนสิทธิในที่ดินให้แก่รัฐ ให้ยื่นคำขอเวนคืนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 71” และตามคำสั่งกรมที่ดิน ที่ 5/2510 ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2510

2.2.3 ที่ดินที่มีผู้ทอดทิ้งตามกฎหมายที่ดิน

การทอดทิ้งที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดินเป็นไปตามมาตรา 6 ซึ่งบัญญัติว่า “นับตั้งแต่วันที่ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ใช้บังคับ บุคคลใดมีสิทธิในที่ดินตามโฉนดที่ดิน หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ หากบุคคลนั้นทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ในที่ดิน หรือปล่อยให้ที่ดินเป็นที่รกร้างว่างเปล่าเกินกำหนดเวลา ดังต่อไปนี้

1) สำหรับที่ดินที่มีโฉนดที่ดิน เกินสิบปีติดต่อกัน

2) สำหรับที่ดินที่มีหนังสือรับรองการทำประโยชน์เกินห้าปีติดต่อกันให้ถือว่าเจตนาสละสิทธิในที่ดินเฉพาะส่วนที่ทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ หรือที่ปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า เมื่ออธิบดีได้ยื่นคำร้องต่อศาล และศาลได้สั่งเพิกถอนหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินดังกล่าวให้ที่ดินนั้นตกเป็นของรัฐเพื่อดำเนินการตามประมวลกฎหมายนี้ต่อไป”

ในการดำเนินการเกี่ยวกับที่ดินประเภทนี้จะเป็นไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2522 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2522 ว่าด้วยการดำเนินการเกี่ยวกับที่ดินที่ถูกทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ หรือปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าให้ตกเป็นของรัฐ

2.2.4 ที่ดินซึ่งกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

เกี่ยวกับที่ดินประเภทนี้ มีความเห็นแตกต่างกันเป็น 2 แนวทาง กล่าวคือ แนวทางแรกเห็นว่า ที่ดินดังกล่าวหมายถึงที่ดินที่กลับมาเป็นของแผ่นดินโดยการเวนคืน หรือบังคับซื้อหรือจัดซื้อเพื่อสาธารณประโยชน์ตามกฎหมายว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ แต่แนวทางที่สองเห็นว่า ที่ดินที่ได้มาเป็นของแผ่นดินตามนัยดังกล่าวจะต้องมีลักษณะเป็นที่รกร้างว่างเปล่า หรือที่ดินที่มีการเวนคืนโดยสมัครใจ หรือที่ดินที่มีผู้ทอดทิ้ง ซึ่งที่ดินตามแนวทางแรกจะไม่ใช่ที่ดินที่มีลักษณะเป็นที่รกร้างว่างเปล่าเพราะการบังคับเวนคืนจะต้องมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือประโยชน์ของรัฐอย่างอื่นเท่านั้น ดังนั้นที่ดินที่ได้มาโดยการเวนคืนจึงมิใช่สาธารณสมบัติของแผ่นดินตามมาตรา 1304 (1) และที่ดินประเภทนี้หาตัวอย่างได้ยากเนื่องจากการบัญญัติเพื่อไว้เท่านั้น

2.2.5 ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน

ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน หรือที่นิยมเรียกกันว่าที่ดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันนั้น เป็นสมบัติส่วนรวมที่มีวัตถุประสงค์ให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพราะประชาชนทุกคนมิใช่ว่าจะมีที่ดินเป็นของตนเองทุกคน เช่น ในท้องที่ตามต่างจังหวัด ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาทำไร่ แต่อาจไม่มีที่ให้สัตว์กินหญ้า รัฐก็สงวนหวงห้ามที่ดินแปลงใดแปลงหนึ่งเห็นว่าเหมาะสมไว้ให้ราษฎรสำหรับเป็นที่เลี้ยงสัตว์ หรือสงวนที่ดินไว้ให้ราษฎรใช้เป็นที่เป็นที่ (ป่าช้าสาธารณะ) หรือแม้แต่ในกรุงเทพมหานครก็มีการสงวนที่ดินไว้เป็นสวนสาธารณะ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น สวนหลวง สวนลุมพินี สวนจตุจักร เป็นต้น ทรัพย์สินเหล่านี้ถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนกลาง และเป็นทรัพย์สินของรัฐที่มีไว้เพื่อให้ประชาชนใช้ร่วมกัน ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกัน มาตรา 1304 (2) ได้ให้ตัวอย่างไว้ เช่น ที่ชายตลิ่งทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ แต่ที่ดินพลเมืองใช้ร่วมกันยังมีอีกมาก และเรียกชื่อต่าง ๆ กันหลายชื่อ เช่น ที่สาธารณะ ที่สาธารณประโยชน์ เป็นต้น

2.3 ที่มาหรือการเกิดของที่สาธารณประโยชน์

2.3.1 เกิดจากการสงวนหวงห้าม แม้จะมีกฎหมายที่ดินใช้บังคับมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก็ไม่ได้กำหนดให้มีการสงวนหวงห้ามที่ดินให้เป็นที่ยุทธประโยชน์ ถ้านายอำเภอหรือข้าหลวงประจำจังหวัดเห็นว่าควรสงวนที่ดินแปลงใดไว้เพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ ที่ป่าช้าฝังศพ ก็จะมีประกาศให้

ประชาชนทราบ ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 ประกาศใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2479 จึงทำให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับการสงวนหวงห้ามที่ดินยิ่งขึ้น ดังนั้น การสงวนหวงห้ามที่ดินในขณะนั้นจึงพิจารณาได้ดังนี้

1) กรณีได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ หวงห้ามที่ดินสำหรับประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ไว้ก่อนวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2479 ให้ถือว่าประกาศหวงห้ามดังกล่าวเป็นการหวงห้ามที่ชอบด้วยกฎหมาย

2) การสงวนหวงห้ามตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2479 เป็นต้นไป จะต้องออกเป็นพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามและประกาศในราชกิจจานุเบกษา

3) การสงวนหวงห้ามตั้งแต่วันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ (วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2479) คณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติจะต้องมีมติและประกาศสงวนหวงห้ามในราชกิจจานุเบกษา

2.3.2 เกิดจากการใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชน หากประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันในที่ดินของรัฐแปลงหนึ่งแปลงใดติดต่อกันเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ที่ดินดังกล่าวจะตกเป็นสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันโดยสภาพการใช้ร่วมกันของประชาชนไม่ต้องมีพระราชกฤษฎีกาสงวนไว้หรือขึ้นทะเบียนหรือมีเอกสารของทางราชการกำหนดให้เป็นที่สาธารณะ หรือกรณีที่นายอำเภอได้ประกาศหวงห้ามไว้ระหว่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการสงวนหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 ใช้บังคับแต่ไม่ได้ออกเป็นพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้าม ถ้าปรากฏว่าประชาชนได้เข้าใช้ประโยชน์ร่วมกันหรือนายอำเภอได้ทำการกั้นรั้วจัดตลาดและมีโครงการจัดสร้างสนามเด็กเล่นแล้วที่ดินนั้นก็ตกเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับประชาชนใช้ร่วมกัน

2.3.3 เกิดจากการอุทิศ การที่มีผู้อุทิศที่ดินให้เป็นที่สาธารณะประโยชน์สำหรับประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยปกติแล้วการอุทิศที่ดินจะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามประมวลกฎหมายที่ดิน แต่การอุทิศที่ดินให้เป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกันไม่ว่าการอุทิศนั้นจะทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือไม่ก็ตาม ที่ดินที่อุทิศดังกล่าวจะตกเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน เช่น การอุทิศที่ดินให้เป็นที่สาธารณะหรือทางหลวงนั้นไม่จำเป็นต้องโอนโฉนดกลับไปให้แผ่นดิน เพียงการอุทิศโดยแจ้งชัด เช่น บอกความจำนงแก่เจ้าหน้าที่ หรือจะทะเบียนในหน้าโฉนดก็เป็นการเพียงพอ

2.3.4 เกิดโดยสภาพธรรมชาติ การเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินโดยสภาพธรรมชาติ เช่น บึงที่มีน้ำเก็บขังตลอดปี และประชาชนได้ใช้น้ำจากบึงเพื่ออุปโภคบริโภคมาเป็น

เวลานานนับสิบปีจนมีสภาพเป็นบึงสาธารณะประโยชน์ ร่องน้ำหรือลำรางที่ที่น้ำไหลผ่านสม่ำเสมอหรือตลอดทั้งปี จนมีสภาพเป็นร่องน้ำหรือลำรางสาธารณะประโยชน์ แม่น้ำที่เป็นทางเดินของน้ำไหลตลอดเวลา เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา ทางเดินของประชาชนที่ใช้สัญจรไปมาเป็นประจำเป็นระยะเวลาอันนานจนมีสภาพเป็นทางสาธารณะประโยชน์ ที่ดินที่มีเจ้าของอยู่ติดกับแม่น้ำ ทะเล ต่อมาที่ดินถูกน้ำเซาะพังจนเปลี่ยนสภาพเป็นทางน้ำไปแล้วที่ดินนั้นย่อมตกเป็นของสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

2.4 ที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้าน

“ที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้าน” เป็นคำเรียกชื่อที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ปรากฏอยู่ในหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ 473/2486 ลงวันที่ 19 ตุลาคม 2486 กล่าวคือในปี พ.ศ. 2486 ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย มีความประสงค์ที่จะให้ตำบล อำเภอ และจังหวัดต่าง ๆ จัดหาที่ดินรกร้างว่างเปล่าไว้เป็นที่สาธารณะประจำตำบล อำเภอ หรือหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนใช้ร่วมกัน จึงได้มีหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ 473/2486 ลงวันที่ 19 ตุลาคม 2486 สั่งการให้จังหวัดต่าง ๆ สั่งการอำเภอของตนจัดที่ดินไว้แล้วรายงานให้กระทรวงมหาดไทยทราบ ต่อมาในปี พ.ศ. 2491 กระทรวงมหาดไทยมีนโยบายให้มีการจัดหาที่สาธารณะไว้ประจำตำบล และหมู่บ้าน จึงมีคำสั่งที่ 252/2491 ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2491 สั่งการให้จังหวัดต่าง ๆ ดำเนินการและในการนี้กระทรวงมหาดไทยได้ให้เหตุผลของการจัดหาที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้านว่า “ที่ดินสาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้านนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นจะต้องมี เพราะต่อไปบ้านเมืองเจริญขึ้นประชาชนอยู่กันคับคั่งหนาแน่นขึ้นจะหาที่สาธารณะเพื่อเป็นสนามกีฬา หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจไม่ได้ การที่จะจัดหาเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นแล้วย่อมมีอุปสรรค และต้องใช้จ่ายในการจัดหาด้วยราคาแพง” การจัดหาที่สาธารณะประเภทนี้เป็นการจัดที่สาธารณะไว้เพื่อการภายในเป็นการสงวนหวงห้ามที่ดินไว้เป็นที่สาธารณะสำหรับประชาชนใช้ร่วมกันในภายใน ฉะนั้น ที่สาธารณะประจำตำบล หรือหมู่บ้านนี้ก็คือ ที่ดินสำหรับประชาชนใช้ร่วมกัน หรือที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันตามมาตรา 1304 (2) นั้นเอง เพียงแต่กระทรวงมหาดไทยได้เรียกชื่อเสียใหม่ว่าที่สาธารณะประจำตำบลหรือหมู่บ้าน

กระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือ ที่ 473/2486 ลว.19 ต.ค. 2486 แจกให้ทุกจังหวัดและอำเภอจัดหาสถานที่ทำเป็นที่สาธารณะไว้กลางตำบล ๆ ละ 50 ไร่ และหมู่บ้านละ 25 ไร่ โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในปี 2486

2.4.1 ที่มาของที่ดิน

- 1) ที่สงวนหวงห้าม
- 2) ที่รกร้างว่างเปล่า
- 3) ราษฎรอุทิศให้

- 4) จัดซื้อโดยเงินภาษีบำรุงท้องที่
- 5) รัฐและราษฎรสมทบในการจัดซื้อ

2.4.2 การใช้ประโยชน์

- 1) เพื่อประโยชน์โดยรวมของราษฎร เช่น จัดทำเป็นสนามกีฬา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ เป็นต้น
- 2) เพื่อประโยชน์แก่ตัวราษฎรในพื้นที่ เช่น จัดทำแปลงสาธิตการเกษตร การจัดทำตลาดกลาง ฯลฯ เป็นต้น

2.5 การจัดทำทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์และการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง

2.5.1 วิธีการทำทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์

นับตั้งแต่พระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 ใช้บังคับเป็นต้นมา กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการให้ทุกจังหวัดดำเนินการจัดทำทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์ที่เกิดจากการสงวนหวงห้ามไว้ให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งให้สำรวจตรวจสอบที่ดินสาธารณประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชน และที่เกิดโดยสภาพธรรมชาติ การจัดทำทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์ให้ทำตามแบบที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดในการจัดทำทะเบียนดังกล่าว ถ้าปรากฏว่าที่ดินสาธารณประโยชน์แปลงใดมีรายการไม่ครบถ้วนให้สอบถามราษฎร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ทราบเรื่องเกี่ยวกับที่ดินแปลงนั้น ถ้าที่ดินสาธารณประโยชน์แปลงใดไม่ปรากฏหลักฐานในทะเบียนหรือยังไม่ได้จัดทำทะเบียนก็ให้จัดทำทะเบียนแล้วแจ้งกรมที่ดินทราบ และถ้าที่ดินสาธารณประโยชน์แปลงใดได้มีการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงแล้วให้จังหวัดแจ้งเลขที่และวัน เดือน ปี ของหนังสือสำคัญดังกล่าวไปยังกระทรวงมหาดไทย กรณีมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์แปลงใดให้แจ้งรายละเอียดการเปลี่ยนแปลงพร้อมเหตุผล เพื่อแก้ไขทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์ทางส่วนกลางให้ตรงกัน

2.5.2 ขอบเขตการจัดทำทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2544 ข้อ 7 (2) กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์ตามแบบที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดโดยให้จัดทำจำนวน 4 ชุด ให้เก็บไว้ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 ชุด อำเภอหรือกิ่งอำเภอ 1 ชุด จังหวัด 1 ชุด และให้จังหวัดส่งให้กรมที่ดิน 1 ชุด เว้นแต่ที่ชายตลิ่ง ทางบก ทางน้ำ ลำกระโดง ลำรางสาธารณะ และทางระบายน้ำไม่ต้องจัดทำทะเบียน

2.5.3 การขออนุญาตหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง

ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 26 (พ.ศ. 2516) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 กำหนดให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาที่สาธารณประโยชน์ ประสงค์จะให้มีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง สำหรับที่ดินแปลงใดให้แสดงความประสงค์ต่ออธิบดีกรมที่ดิน และกระทรวงมหาดไทย ได้มีคำสั่งที่ 948/2516 มอบหมายการดำเนินการขออนุญาตหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงในที่ดินสาธารณประโยชน์ให้นายอำเภอเป็นผู้มีอำนาจดำเนินการแทน เมื่อมีการยื่นร้องขออนุญาตหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงแล้วให้มีการสอบสวนและรังวัดทำแผนที่ตามวิธีการรังวัดเพื่อออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินและประกาศการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงให้ประชาชนทราบ ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอท้องที่หนึ่งฉบับที่ทำการตำบลหนึ่งฉบับ และในบริเวณที่ดินนั้นหนึ่งฉบับ ในเขตเทศบาลให้ปิดไว้ ณ สำนักงานเทศบาลอีกหนึ่งฉบับ ในประกาศให้มีแผนที่แสดงแนวเขตที่ดิน และกำหนดระยะเวลาที่ผู้มีส่วนได้เสียจะคัดค้านไว้ด้วย ซึ่งต้องไม่น้อยกว่าสามสิบวันนับแต่วันประกาศ ถ้าไม่มีผู้คัดค้านให้ดำเนินการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง ถ้ามีผู้คัดค้านให้รอการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงไว้จนกว่าจะได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลแสดงว่าผู้คัดค้านไม่มีสิทธิในที่ดินนั้น

2.6 การเปลี่ยนแปลงสภาพที่สาธารณประโยชน์

การเปลี่ยนแปลงสภาพที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน จากการใช้เพื่อสาธารณประโยชน์อย่างหนึ่งเป็นอีกอย่างหนึ่งจะต้องเป็นการดำเนินการโดยทบวงการเมืองเท่านั้น และมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การถมคลองเพื่อเปลี่ยนเป็นถนนในการดำเนินการทบวงการเมืองนั้นต้องยื่นคำขอต่อจังหวัดพร้อมโครงการและรายละเอียดในการดำเนินการและจังหวัดจะต้องแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบ ขอทราบความเห็นไปยังหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง และสรุปความเห็นของคณะกรรมการของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและความเห็นของจังหวัดรายงานให้กระทรวงมหาดไทยทราบ เพื่อนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาก่อนนำเสนอกระทรวงมหาดไทยอนุมัติหรือสั่งการเป็นอย่างอื่นต่อไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน จากการใช้เพื่อสาธารณประโยชน์อย่างหนึ่งเป็นอีกอย่างหนึ่ง พ.ศ. 2543

2.7 การสิ้นสภาพและการถอนสภาพที่สาธารณประโยชน์

เนื่องจากที่สาธารณประโยชน์เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ซึ่งมีกฎหมายบัญญัติคุ้มครองไว้ การสิ้นสภาพหรือการเปลี่ยนแปลงสถานะจึงต้องเป็นไป

ตามกฎหมาย เนื่องจากที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินจะโอนแก่กันมิได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจแห่งบทกฎหมายเฉพาะหรือพระราชกฤษฎีกา

นอกจากนี้ หากทางราชการหรือเอกชนประสงค์จะใช้ประโยชน์อย่างอื่นก็จะต้องจัดหาที่ดินอื่นมาให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันแล้วดำเนินการถอนสภาพการเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับประชาชนใช้ร่วมกันก่อน แต่กรณีที่ประชาชนเลิกใช้ประโยชน์ร่วมกันในที่ดินนั้นแล้วก็ไม่ต้องหาที่ดินอื่นมาให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันแทน สำหรับการถอนสภาพหากนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นของทางราชการ การถอนสภาพให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกาแต่ถ้าการโอนไปยังเอกชนต้องทำโดยพระราชบัญญัติตามมาตรา 8 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

2.8 หน้าทีความรับผิดชอบตามกฎหมายเกี่ยวกับการดูแลรักษาที่สาธารณประโยชน์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2486 มาตรา 1304 สาธารณสมบัติของแผ่นดินรวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น

2.8.1 ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

2.8.2 ทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่า ที่ชายดิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ

2.8.3 ทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ เป็นต้นว่า ป้อมและโรงอาหาร สำนักราชการบ้านเมือง เรือรบ อาวุธยุทโธปกรณ์

ดังนั้น ที่ดินอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน หมายถึง ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกัน และใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะซึ่งเมื่อได้พิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ามีกฎหมายที่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินสาธารณประโยชน์ไว้ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 122 กำหนดให้กรมการอำเภอมีหน้าที่ในการตรวจตรารักษาที่ดินอันเป็นสาธารณประโยชน์อย่าให้ผู้ใดเอาไปเป็นอาณาประโยชน์แต่เฉพาะตัว

2) พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 68 กำหนดว่าภายใต้บังคับแห่งกฎหมายขององค์การบริหารส่วนตำบล อาจทำกิจกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

3) พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ข้อ 5 (2) กำหนดให้เทศบาลมีหน้าที่จัดให้มีและบำรุงทางน้ำ และทางบก

4) ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 มาตรา 9 กำหนดห้ามมิให้บุคคลใดเข้าไปยึดถือครอบครองหรือทำด้วยประการใดให้เป็นการทำหรือทำให้เสื่อมสภาพที่ดิน หรือเข้าไปยึดถือครอบครอง รวมถึงการก่อสร้าง หรือเผาป่า ที่ดินของรัฐ ถ้ามิได้มีสิทธิครอบครอง หรือมิได้รับอนุญาตจากหน่วยงานเจ้าหน้าที่ หากผู้ใดฝ่าฝืนตามมาตรา 9 มีความผิดตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 108 และ 108 ทวิ และกระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งที่ 109/2538 ลงวันที่ 16 มีนาคม 2538 แต่งตั้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวมาข้างต้นแล้วพิจารณาได้ว่า ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกันหรือที่เรียกว่าที่สาธารณประโยชน์อยู่ในความดูแลรักษาของผู้ว่าราชการจังหวัดตามประมวลกฎหมายที่ดิน นายอำเภอท้องที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 องค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 เฉพาะในเขตความรับผิดชอบขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ๆ ยกเว้นแม่น้ำลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชนหรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทะเลภายในเขตน่านน้ำไทย หรือชายหาดของทะเลดังกล่าวจะอยู่ในความดูแลรักษาของกรมเจ้าท่าตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 แต่ถ้าที่ริมแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ หรือชายทะเล ที่อยู่เหนือจุดแบ่งเขต ได้แก่ ที่ชายตลิ่ง หมายถึง ที่ดินซึ่งตามปกติน้ำขึ้นถึงกับส่วนที่อยู่เหนือที่ชายตลิ่งขึ้นไปก็เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของนายอำเภอท้องที่หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย ถ้าเป็นทางหลวงตามพระราชบัญญัติทางหลวงก็อยู่ในความดูแลของผู้บัญชาการทางหลวง

2.9 บทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้ดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์

2.9.1 บทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัด ในฐานะพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน มีอำนาจในการดำเนินคดีต่อผู้ฝ่าฝืน เพิกเฉย หรือไม่ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับที่สาธารณประโยชน์ และผู้ฝ่าฝืนมีความผิดตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 108 และ 108 ทวิ ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบาทและอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดจะมีมากกว่าอำนาจของนายอำเภอและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากประมวลกฎหมายที่ดินมีสภาพบังคับหรือบทกำหนดโทษต่อผู้กระทำความผิดโดยตรง

2.9.2 บทบาทของนายอำเภอด้วยบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้นายอำเภอมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์ก่อให้เกิดบทบาทหรือภารกิจที่มีอยู่ ดังนี้

- 1) การดูแลรักษา
- 2) การคุ้มครองป้องกัน
- 3) การบำรุงรักษาให้คงสภาพ
- 4) การดำเนินคดีต่อผู้บุกรุก
- 5) การระวางชี้แนวเขต

2.9.3 อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์

1) กำนันมีหน้าที่ตรวจรักษาที่สาธารณะตามมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457

2) ผู้ใหญ่บ้าน กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจน แต่ตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านนำที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยหรือความเดือดร้อนของราษฎรตลอดจนปฏิบัติตามคำสั่งของกำนันหรือคำสั่งของทางราชการ

2.9.4 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1) พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 50 (2) กำหนดให้เทศบาลมีหน้าที่จัดให้มีและบำรุงทางน้ำ ทางบก เทศบาลจึงมีหน้าที่ดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์ เฉพาะถนนหนทางและทางน้ำในเขตพื้นที่เท่านั้น ส่วนที่สาธารณประโยชน์ที่มีวัตถุประสงค์อื่นยังคงเป็นอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอท้องที่

2) ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 44 ลงวันที่ 11 มกราคม 2502 ใช้บังคับเฉพาะในเขตเทศบาล กำหนดว่าเมื่อบุคคลใดปลูกสร้างอาคารหรือปลูกสิ่งใด ๆ ลงในแม่น้ำลำคลองที่ประชาชนใช้ร่วมกันหรือรुक้าเข้าไปในที่ตั้งกล่าวให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจดูแลรักษารายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัดตรวจแล้วเห็นว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยแน่ชัด ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือแจ้งให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างภายใน 15 วัน เมื่อครบกำหนดและยังไม่มีกรรื้อถอนให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจดูแล (เทศบาลหรือนายอำเภอ) จัดการรื้อถอนอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างนั้นได้

3) พระราชบัญญัติสภาพาบบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 67 (1) กำหนดให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ในการจัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำ

และทางบก และมาตรา 68 (8) กำหนดให้มีหน้าที่คุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน องค์การบริหารส่วนตำบลจึงมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์เฉพาะถนนหนทางและทางน้ำในเขตพื้นที่เช่นเดียวกับเทศบาล ส่วนที่มีวัตถุประสงค์อื่น้องค์การบริหารส่วนตำบลอาจดำเนินการด้วยตนเองถ้าหากไม่ดำเนินการก็ยังคงเป็นอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอท้องที่

ส่วนบทบาทและภารกิจของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีอยู่มีขอบเขตในเรื่องการดูแลรักษา การคุ้มครองป้องกัน การบำรุงรักษาให้คงสภาพ การดำเนินคดีต่อผู้บุกรุกเท่านั้นยกเว้นการระวางชี้แนวเขตยังคงเป็นอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอท้องที่

4) พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 (27) บัญญัติให้เทศบาลเมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นในเรื่องการดูแลรักษาที่สาธารณะและได้มีการกำหนดรายละเอียดการถ่ายโอนภารกิจไปให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์ ดังนี้

(1) ภายในปี 2546 ถ่ายโอนภารกิจให้แก่เทศบาลเมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล ชั้น 1 และ 2

(2) ภายในปี 2547 ถ่ายโอนภารกิจให้แก่เทศบาลเมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล ชั้น 3 - 5 จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการถ่ายโอนภารกิจไปให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นายอำเภอก็ยังมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาที่สาธารณประโยชน์ตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งในเรื่องการดูแลรักษาโดยปกติทั่วไปเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะดำเนินการส่วนนายอำเภอจะเข้าไปดำเนินการเฉพาะเรื่องที่มีการร้องเรียนหรือเรื่องที่ไม่มีผู้ใดดำเนินการและไม่ดำเนินการอาจก่อให้เกิดความเสียหายได้

2.10 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์

พื้นที่สาธารณะในทุกภาคของประเทศไทยในปัจจุบันถูกบุกรุกโดยเกษตรกรทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ การบุกรุกแบบตั้งใจของเกษตรกรอาจเกิดจากการ ไม่มีที่ทำกินหรือมีแต่ที่ทำกิน เกิดปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมหรือแห้งแล้งจนไม่สามารถที่จะปลูกหรือเลี้ยงอะไรได้ทำให้ต้องหาที่ทำกินใหม่ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นที่สาธารณะรวมถึงการบุกรุกของหน่วยราชการเป็นจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติต่อการดำเนินการกับผู้บุกรุก ซึ่งตามกฎหมายที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้นมีไว้เพื่อเป็นสาธารณสมบัติของส่วนกลางสำหรับใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพราะฉะนั้นบุคคลใดจะเข้าครอบครองโดยอ้างความเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียวจึงไม่อาจทำได้ และเพื่อให้การใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐ

เหล่านี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและถูกต้องกฎหมายจึงได้กำหนดผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันขึ้น เช่น อบต./เทศบาล/นายอำเภอ เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดนำไปใช้ประโยชน์ในทางที่ผิดวัตถุประสงค์ เพราะหากไม่มีการดูแลรักษาและดำเนินการคุ้มครองป้องกันที่ดีแล้วที่ดินเหล่านี้จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวกันหมด และถึงแม้จะมีกฎหมายบัญญัติให้ความคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์และกำหนดโทษแก่ผู้บุกรุกแล้วก็ตาม แต่ยังมีผู้บุกรุกที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินอยู่มากมายทุกท้องที่ ทำให้เกิดกรณีพิพาทซึ่งรัฐต้องเสียเวลาและงบประมาณในการยุติปัญหาข้อขัดแย้งดังกล่าว

ในบางกรณีอาจจะเป็นข้อถกเถียงระหว่างองค์การปกครองท้องถิ่นหรือกำนันผู้ใหญ่บ้าน และเกษตรกร เพื่อช่วยเหลือในการจัดสรรที่ทำกิน (สถาพร จิตตपालพงศ์ 2545) ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นพื้นที่สาธารณะ หรืออาจเกิดจากการที่เกษตรกรต้องการขยายที่ทำกินซึ่งมีเนื้อที่น้อยและจำกัดให้มากขึ้น เพื่อแสวงหารายได้เพิ่มจึงเกิดการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ การบุกรุกแบบตั้งใจมักเกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลที่ไม่ใช่เกษตรกรแต่ต้องการครอบครองเพื่อขายหรือหาประโยชน์แม้ว่าที่สาธารณะจะไม่สามารถดำเนินการออกโฉนดหรือออกเอกสารสิทธิ์การครอบครองได้ แต่ก็มีความพยายามในการดำเนินการให้สามารถออกโฉนดด้วยวิธีต่าง ๆ

นอกจากนี้ สำหรับในกรณีการบุกรุกแบบไม่ตั้งใจอาจเกิดจากความผิดพลาดในการประกาศพื้นที่สาธารณะภายหลังจากชาวบ้านเข้าไปจับจองเป็นที่ทำกินแล้ว ซึ่งทำการสอบสวนได้ยากเนื่องจากชาวบ้านยื่นยันกรรมสิทธิ์ตกทอดที่ไม่มีหลักฐานพิสูจน์ อีกทั้งการประกาศพื้นที่สาธารณะมักจะคิดว่าการอำเภอซึ่งชาวบ้านทั่วไปมีโอกาสน้อยที่จะรับทราบข่าวสารดังกล่าว โดยข้อเท็จจริงแล้วหากเจ้าพนักงานองค์การปกครองท้องถิ่นเอาใจใส่ดูแลการบุกรุกพื้นที่สาธารณะในภาคต่าง ๆ คงไม่เกิดขึ้นมากมาย เพราะว่าจะมีระเบียบและกฎหมายให้ความคุ้มครองและมีบทลงโทษบังคับใช้อยู่

ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ กรณีสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันนั้นคือการใช้พื้นที่สาธารณะ ซึ่งอาจจะเป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ทั้งนี้เพราะกฎหมายไทยได้จำแนกประเภทที่ดินออกไปเพียงสองประเภทคือที่ดินของบุคคลที่ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลผู้เป็นเจ้าของ ขณะที่ดินส่วนที่เหลือถือว่ารัฐเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการในส่วนหลังนี้ได้นับรวมกลุ่มที่ดินเรียกว่าที่ดินสาธารณประโยชน์ ซึ่งกรมที่ดินได้ระบุว่า “ที่ดินที่ทางราชการได้จัดให้หรือสงวนไว้เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันตามสภาพแห่งพื้นที่นั้น หรือที่ดินที่ประชาชนได้ใช้หรือเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาก่อนไม่ว่าปัจจุบันจะใช้อยู่หรือไม่ก็ใช้ตามกฎหมายถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ผู้ใดจะเข้ายึดถือครอบครองเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะตนนั้นไม่ได้เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามที่ระเบียบและ

กฎหมายกำหนดไว้” จากคำจำกัดความนี้จะเห็นได้ว่าไม่มีบทบาทขององค์กรส่วนรวมที่จะเชื่อมโยงระหว่างบุคคลและรัฐเลย ทั้ง ๆ ที่ในหลายกรณีการใช้ประโยชน์ร่วมกันนั้นใช้โดยประชาชนในพื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัด มิใช่เป็นการใช้โดยประชาชนทั้งประเทศ การจัดการกับการใช้ประโยชน์ เช่น การกำหนดกติกาการใช้ การกำหนดอัตราการตัดดวงประโยชน์เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรที่มีอยู่ จะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงกว่าถ้าผู้ที่ตัดดวงผลประโยชน์นั้นเป็นผู้ที่กฎหมายรับรองว่าเป็นผู้มีสิทธิในการบริหารจัดการ

2.10.1 สาเหตุของการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์

1) สภาพที่ดินของรัฐ

(1) หลักฐานของทางราชการ ไม่ชัดเจน เช่น หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง ทะเบียนที่สาธารณประโยชน์ เป็นต้น

(2) แนวเขตที่สาธารณประโยชน์ไม่แน่นอนและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ

(3) สิ่งก่อสร้างแนวเขตไม่มีความมั่นคงถาวร

(4) ไม่มีหลักฐานและไม่มีแนวเขต

2) เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจดูแลรักษา

(1) มีอัตรากำลังน้อย

(2) ขาดความรู้ความสามารถ

(3) ปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่

3) นโยบายของรัฐ

(1) ไม่ชัดเจน

(2) ไม่แน่นอน

(3) ไม่เด็ดขาด / จริงจัง

(4) ไม่เป็นธรรม

4) ราษฎรผู้บุกรุก

(1) จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทุกวันขณะที่ที่ดินมีจำกัด

(2) ขาดสำนึก/ไม่รับผิดชอบต่อส่วนรวมเอาเปรียบสังคม

(3) ขาดความเกรงกลัวกฎหมาย

(4) มีผู้สนับสนุนช่วยเหลือก่อนและหลังการบุกรุก (ให้ทุนทรัพย์/ให้

การช่วยเหลือ)

2.10.2 แนวทางแก้ไขการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์

1) แก้ไขสภาพที่ดิน

(1) ให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำหลักฐานแนวเขตให้มีความมั่นคงถาวรและชัดเจน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถตั้งงบประมาณรองรับได้

(2) เร่งรัดเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการจัดทำหลักฐานแนวเขตที่ชัดเจน

2) แก้ไขเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรักษา

(1) ให้การสนับสนุนกำลังคนแก่หน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแล

(2) อบรมและพัฒนาปรับปรุงเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ความสามารถและรับผิดชอบต่อหน้าที่โดยเคร่งครัด

3) แก้ไขนโยบายของรัฐ

(1) ต้องมีความชัดเจน/แน่นอน

(2) ต้องเด็ดขาด/จริงจัง

(3) การดำเนินการทางรัฐศาสตร์และทางนิติศาสตร์ต่อผู้บุกรุกต้องเป็นธรรมเสมอหน้ากัน

4) แก้ไขตัวราษฎรผู้บุกรุก

(1) ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรทั่วไปได้ทราบว่าที่ดินของรัฐมีไว้เพื่อประโยชน์ของทางราชการ และใช้ประโยชน์ร่วมกันในด้านการพัฒนาความเจริญของประเทศ ใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานราชการบ้านเมืองและใช้เพื่อการก่อสร้างสาธารณูปโภคเพื่อราษฎรใช้ร่วมกัน

(2) ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรทั่วไปได้รู้ว่าการบุกรุกที่ดินของรัฐ (รวมทั้งการกระทำใด ๆ โดยมีขอบแก่ที่ดินของรัฐ) เป็นความผิดในทางอาญาและทางแพ่ง หากมีการบุกรุก (ฝ่าฝืน) จะต้องได้รับโทษโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

(3) ประชาสัมพันธ์ให้ผู้นำชุมชนในแขนงต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับชาติช่วยป้องกันการบุกรุกอย่าให้การสนับสนุนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้บุกรุกซึ่งจะทำให้ผู้บุกรุกเข้าใจผิดว่าสามารถทำการบุกรุกที่ดินของรัฐได้

2.10.3 การดำเนินคดีแก่ผู้บุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์

ด้วยเหตุที่คณะกรรมการที่ดินแห่งชาติได้ประชุม ครั้งที่ 1/2541 เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2541 มีมติเห็นชอบกับความเห็นของคณะอนุกรรมการการพิจารณาแนวทางและมาตรการเกี่ยวกับนโยบายที่ดินว่าหากจำเป็นต้องถอนสภาพที่สาธารณประโยชน์ที่มีผู้บุกรุกก็จะไม่ให้กรรมสิทธิ์แต่จะให้เช่า ทั้งนี้ต้องดำเนินการตามกฎหมายแก่ผู้บุกรุกด้วย ดังนั้นจึงต้องใช้มาตรการด้านกฎหมายที่กำหนดให้ลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนบุกรุกเข้ายึดถือครองครองที่ดินของรัฐ ดังนี้

1) กรณีนายอำเภอท้องที่ซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาที่สาธารณประโยชน์ตามมาตรา 122 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 โดยมาตราดังกล่าวบัญญัติไว้ว่าที่อื่นเป็นสาธารณประโยชน์ คือ ที่เลี้ยงปศุสัตว์ที่จัดไว้สำหรับราษฎรใช้ร่วมเลี้ยงด้วยกันตลอดจนถนนหนทาง และที่อย่างอื่นซึ่งเป็นของกลางให้ราษฎรใช้ได้ร่วมกัน ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอนั้นนายอำเภอจึงสามารถดำเนินคดีแก่ผู้บุกรุกได้โดยตรง ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยสั่งให้ผู้นั้นออกจากที่ดินที่บุกรุกพร้อมบริวารและรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างออกไปภายในเวลาที่กำหนด หากมีผู้ฝ่าฝืนคำสั่งก็สามารถดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368 ฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน และมาตรา 360 ฐานกระทำให้เกิดความเสียหายทำลายหรือทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์

กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาที่สาธารณประโยชน์ตามที่กฎหมายกำหนดก็สามารถดำเนินคดีแก่ผู้บุกรุกได้โดยตรง การปฏิบัติก็ดำเนินการเช่นเดียวกับกรณีนายอำเภอท้องที่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าอำนาจในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 หรือพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ไม่มีสภาพบังคับหรือบทกำหนดโทษต่อผู้กระทำความผิดจึงต้องกล่าวโทษถึงความผิดตามกฎหมายอื่นและมีความแตกต่างจากการดำเนินการของผู้ว่าราชการจังหวัดที่ดำเนินการตามประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งจะมีสภาพบังคับหรือกำหนดโทษต่อผู้กระทำความผิด

2) กรณีผู้ว่าราชการจังหวัดในฐานะพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน โดยที่ตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดินบัญญัติห้ามมิให้บุคคลใดเข้าไปยึดถือครอบครองหรือทำด้วยประการใดให้เป็นการทำลายหรือทำให้เสื่อมสภาพที่ดิน ที่หิน ที่กรวด ที่ทราย ในบริเวณที่รัฐมนตรีประกาศหวงห้ามในราชกิจจานุเบกษา โดยไม่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ที่สาธารณประโยชน์ที่ประชาชนใช้ร่วมกันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินเป็นที่ดินของรัฐตามประมวลกฎหมายที่ดิน การเข้ายึดถือครอบครองทำประโยชน์โดยไม่มีสิทธิหรือไม่ได้รับอนุญาตมีความผิดตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 108 และมาตรา 108 ทวิ

การดำเนินคดีแก่ผู้ฝ่าฝืนมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดินมีได้ 2 กรณี ดังนี้

(1) ผู้ฝ่าฝืนอยู่ก่อนวันที่ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 96 ลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2515 (ก่อนวันที่ 4 มีนาคม 2515) พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องพิจารณาดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515) ลงวันที่ 19 เมษายน 2515 ก่อนแต่หากยังมีการฝ่าฝืนอยู่อีกก็ให้ดำเนินคดีตามมาตรา 108 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

(2) ผู้ฝ่าฝืนตั้งแต่วันที่ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 96 ลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2515 ใช้บังคับ (ตั้งแต่วันที่ 4 มีนาคม 2515) จะต้องมีความผิดและถูกดำเนินคดีตามมาตรา 108 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน และไม่มิระเบียบหรือกฎหมายใดมีกรผ่อนผันหรืออนุญาตให้ผ่อนผันได้แต่หากผู้นั้นจะขออนุญาตอยู่อาศัยเป็นการชั่วคราว พนักงานเจ้าหน้าที่อาจอนุญาตได้ถ้าได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงมหาดไทยแล้ว

กฎหมายทั่วไป ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 360 บัญญัติว่าผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลายทำให้เสื่อมค่าหรือนำไว้ใช้ซึ่งทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ ต้องระวางโทษ ดังนั้นนายอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่ดูแลรักษาสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันสามารถดำเนินคดีแก่ผู้บุกรุกได้ตามมาตรานี้ พนักงานเจ้าหน้าที่มีหน้าที่ในการร้องทุกข์กล่าวโทษผู้บุกรุกที่สาธารณประโยชน์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดท้องที่ นายอำเภอท้องที่ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ นายกเทศมนตรี นายกเมืองพัทยา นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งการกล่าวโทษสามารถอ้างความผิดได้ตามกฎหมายที่มีบทกำหนดโทษเกี่ยวกับการบุกรุกได้ เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายที่ดิน มาตรา 108 และ มาตรา 108 ทวิ แต่กรณีมาตรา 108 จะต้องดำเนินการตามระเบียบของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515)

ถ้ามีการบุกรุกที่สาธารณประโยชน์ เช่น ทำเลเลี้ยงสัตว์ในเขตเทศบาลนายกเทศมนตรีสามารถดำเนินการได้โดยแจ้งนายอำเภอ ซึ่งมีหน้าที่ตามกฎหมายปกครองท้องที่และรายงานผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามมาตรา 108 และให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายให้ดำเนินการได้เช่นกัน

2.11 กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2.11.1 ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497

มาตรา 1 ในประมวลกฎหมายนี้ “ที่ดิน” หมายความว่า พื้นที่ดินทั่วไป และให้หมายความรวมถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล

มาตรา 2 ที่ดินซึ่งมิได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดให้ถือว่าเป็นของรัฐ

มาตรา 5 ผู้ใดมีความประสงค์เวนคืนสิทธิในที่ดินให้แก่รัฐให้ยื่นคำขอเวนคืนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 71

มาตรา 6 นับตั้งแต่วันที่ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ใช้บังคับบุคคลใดมีสิทธิในที่ดินตามโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ หากบุคคลนั้นทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ในที่ดิน หรือปล่อยให้ดินให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าเกินกำหนดเวลาดังต่อไปนี้

- 1) สำหรับที่ดินที่มีโฉนดที่ดิน เกินสิบปีติดต่อกัน
- 2) สำหรับที่ดินที่มีหนังสือรับรองการทำประโยชน์เกินห้าปีติดต่อกัน

ให้ถือว่าเจตนาสละสิทธิในที่ดินเฉพาะส่วนที่ทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ หรือที่ปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า เมื่ออธิบดีได้ยื่นคำร้องต่อศาลและศาลได้สั่งเพิกถอนหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินดังกล่าวให้ที่ดินนั้นตกเป็นของรัฐเพื่อดำเนินการตามประมวลกฎหมายนี้ต่อไป

2.11.2 กฎกระทรวง ฉบับที่ 43 (พ.ศ. 2537) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497

ข้อ 14 ที่ดินที่จะออกโฉนดที่ดินต้องเป็นที่ดินที่มีสิทธิในที่ดินได้ครอบครองและทำประโยชน์แล้ว และเป็นที่ดินที่สามารถออกโฉนดที่ดินได้ตามกฎหมายแต่ห้ามมิให้ออกโฉนดที่ดินสำหรับที่ดินดังต่อไปนี้

- 1) ที่ดินที่ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ ที่ชายตลิ่ง เป็นต้น
- 2) ที่เขา ที่ภูเขา และพื้นที่ที่รัฐมนตรีประกาศหวงห้ามตามมาตรา 9 (2) แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน แต่ไม่รวมถึงที่ดินซึ่งผู้ครอบครองมีสิทธิครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายที่ดิน
- 3) ที่เกาะ แต่ไม่รวมถึงที่ดินของผู้ซึ่งมีหลักฐานแจ้งการครอบครองที่ดินมีใบจอง หนังสือรับรองการทำประโยชน์ โฉนดตราจอง ตราจองที่ตราว่า “ได้ทำประโยชน์แล้ว” หรือเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ หรือที่ดินที่คณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติได้อนุมัติให้จัดแก่ประชาชน หรือที่ดินซึ่งได้มีการจัดหาผลประโยชน์ตามมาตรา 10 และมาตรา 11 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน โดยคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติได้อนุมัติแล้ว

2.11.3 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ พ.ศ. 2545

ข้อ 4 ให้คำนิยามของ “ที่ดินของรัฐ” หมายถึง ที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินทุกประเภท เช่น ที่ป่าสงวนแห่งชาติ ที่สงวนหวงห้ามของรัฐ ที่สาธารณประโยชน์ และที่ราชพัสดุ เป็นต้น

2.11.4 หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ 473/2486 ลงวันที่ 19 ตุลาคม 2486 เรื่อง ให้จัดหาที่สาธารณะประจำตำบล และหมู่บ้าน โดยสรุปให้ดำเนินการ ดังนี้

1) ให้สำรวจทุกหมู่บ้านและตำบลว่ามีที่ดินซึ่งได้สงวนหวงห้ามไว้เพื่อประโยชน์ใด ๆ บ้างหรือไม่ ถ้ามีและไม่เป็นการขัดข้องประการใดแล้วก็ให้กันสถานที่นั้น ๆ เพื่อจัดเป็นที่สาธารณะประจำตำบลหรือหมู่บ้าน

2) หมู่บ้านหรือตำบลใดมีที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ที่มีลักษณะเหมาะสมแก่การที่จะจัดเป็นที่สาธารณะดังกล่าวก็ให้รับรายงานชี้แจงไปยังกระทรวงมหาดไทยเพื่อจะได้ออกกฎหมายหวงห้ามไว้

3) พยายามชักชวนชักนำให้ราษฎรได้สังเกตเห็นถึงคุณประโยชน์ส่วนรวมและขอร้องให้เสียสละประโยชน์ส่วนตัว โดยยินยอมยกที่ดินให้เป็นที่สาธารณะประจำหมู่บ้านหรือตำบล แล้วแต่กรณี และในการปฏิบัติเช่นว่านี้จะใช้วิธีการแลกเปลี่ยน กล่าวคือ อนุญาตให้ราษฎรจับจองที่ดินรกร้างว่างเปล่าเพื่อเป็นการทดแทนกับที่ดินซึ่งยกให้ก็ได้

4) เมื่อไม่มีวิธีอื่นใดแล้วจึงให้ใช้เงินช่วยบำรุงท้องที่จัดซื้อและถ้าจำเป็นเพื่อให้สำเร็จผลโดยเร็วจะบอกบุญเรียกรเงินจากราษฎรเข้าสมทบด้วยก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจของราษฎร

การจัดที่สาธารณะดังกล่าวจะต้องพยายามให้ได้เนื้อที่สาธารณะสำหรับตำบลประมาณ 50 ไร่ และหมู่บ้านประมาณ 25 ไร่ หากจะน้อยไปบ้าง หรือไม่อาจจะจัดตรงกลางตำบลหมู่บ้านก็ให้บันทึกเหตุผลและความจำเป็นไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งที่สาธารณะประจำตำบลและหมู่บ้านที่กระทรวงมหาดไทยให้หาไว้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน จากการที่กฎหมายได้กำหนดว่าอะไรเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินทำให้เกิดผลของการเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ดังนี้

ที่ดินรกร้างว่างเปล่า ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกัน และที่ดินที่ใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ เป็นทรัพย์สินของแผ่นดินมีไว้เพื่อบริการสาธารณะ เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชนและจัดไว้เพื่อใช้ประโยชน์ของทางราชการ ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 ถือว่าที่ดินประเภทนี้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน กฎหมายจึงให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษยิ่งกว่าทรัพย์สินประเภทอื่น ๆ ของรัฐและของเอกชนบุคคลธรรมดา และไม่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายเอกชน ความคุ้มครองเป็นพิเศษที่กฎหมายบัญญัติรับรองให้แก่สาธารณสมบัติของแผ่นดินมีบัญญัติไว้ในมาตรา 1305 - 1307 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ

- 1) ห้ามโอนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
- 2) ห้ามมิให้ยกอายุความขึ้นต่อสู้กับแผ่นดิน
- 3) ห้ามยึดทรัพย์ของแผ่นดิน รวมทั้งการบังคับคดีด้วย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1305 บัญญัติว่า “ทรัพย์สิ่งซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินจะโอนแก่กันมิได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจแห่งกฎหมายเฉพาะ หรือพระราชกฤษฎีกา”

การโอนตามมาตรา นี้ หมายถึง การจำหน่ายจ่ายโอนซึ่งจะต้องมีการส่งมอบทรัพย์สิ่งรวมทั้งมีการแสดงเจตนาที่จะทำการโอนนั้นสมบูรณ์แบบด้วยเหตุผลที่กฎหมายห้ามมิให้มีการโอนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ก็เพราะสาธารณสมบัติของแผ่นดินเป็นทรัพย์สิ่งของรัฐที่ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันของประชาชน หากอนุญาตให้มีการโอนกันก็จะทำให้สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้นหมดไป แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายก็เปิดช่องให้โอนสาธารณสมบัติของแผ่นดินได้เมื่อมีกฎหมายเฉพาะให้อำนาจไว้ หรือโดยพระราชกฤษฎีกา

สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่จะมีการโอนกันได้โดยกฎหมายเฉพาะหรือพระราชกฤษฎีกาตามมาตรา 1305 กฎหมายบัญญัติไว้กว้าง ๆ โดยมีได้บัญญัติว่า “ได้แก่สาธารณสมบัติประเภทใดบ้าง และยังเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ยังใช้ประโยชน์อยู่หรือไม่

การโอนตามกฎหมายเฉพาะ หมายความว่า ถ้ามีการโอนสาธารณสมบัติของแผ่นดินไม่ว่าจะประเภทใดก็ตาม จะโอนได้ต่อเมื่อกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะให้อำนาจให้มีการโอนได้เป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น

- 1) เฉพาะในรูปแบบที่จะโอน เช่น ประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 10 ให้อำนาจอธิบดีกรมที่ดินมีอำนาจโอนโดยวิธีจัดหาผลประโยชน์เข้ารัฐในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ซื้อและขายแลกเปลี่ยน ให้เช่าซื้อ เป็นต้น

- 2) การโอนให้เป็นการเฉพาะเรื่อง เช่น การโอนตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นบทบัญญัติให้ออนที่ดินให้เอกชนเป็นการเฉพาะเรื่องไป

- 3) การโอนที่ดินให้กับประชาชนตามประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1334 บัญญัติว่า “ที่ดินรกร้างว่างเปล่าและที่ดินที่มีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดินนั้นว่าบุคคลอาจได้มาตามกฎหมายที่ดิน” เช่น การได้มาโดยการจัดที่ดินตามมาตรา 30 และมาตรา 33

4) การโอนเป็นการเฉพาะรายไป เช่น พระราชบัญญัติโอนที่ดินให้แก่เอกชนต่าง ๆ โดยฝ่ายนิติบัญญัติ การโอนตามมาตรา 1305 นี้ทำให้สภาพของการเป็นที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินสิ้นไปจึงควรจะต้องโอนโดยกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติซึ่งออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติไม่ว่าจะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทใดก็ตาม

ดังกล่าวแล้วว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1305 บัญญัติว่าสาธารณสมบัติของแผ่นดินจะโอนแก่กันมิได้ เว้นแต่จะโอนโดยอาศัยกฎหมายเฉพาะหรือพระราชกฤษฎีกาเท่านั้น กรณีจึงมีปัญหว่าการโอนที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันให้แก่เอกชนจะทำได้แค่ไหนเพียงไรนั้น ประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 8 และมาตรา 10 บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 8 วรรคสอง ที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันหรือใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ หรือเป็นที่ดินที่ได้หวงห้ามหรือสงวนไว้ตามความต้องการของทบวงการเมืองอาจถูกถอนสภาพหรือโอนไปเพื่อประโยชน์อย่างอื่นหรือนำไปจัดเพื่อประชาชนได้ในกรณีต่อไปนี้

ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันถ้าทบวงการเมือง รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนจัดหาที่ดินมาให้พลเมืองใช้ร่วมกันแทนแล้ว การถอนสภาพ หรือการโอนให้กระทำโดยพระราชบัญญัติ ถ้าพลเมืองได้เลิกใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นหรือที่ดินนั้นได้เปลี่ยนสภาพไปจากการเป็นที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันและมีได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ใดตามอำนาจกฎหมายอื่นแล้ว การถอนสภาพให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

มาตรา 10 “ที่ดินของรัฐซึ่งมิได้มีบุคคลใดมีสิทธิครอบครอง และมิใช่สาธารณสมบัติของแผ่นดินอันราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกันนั้น ให้อธิบดีมีอำนาจจัดหาผลประโยชน์ในการจัดหาผลประโยชน์รวมถึงการจัดทำที่ดินใช้ประโยชน์ได้ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้เช่า และให้เช่าซื้อ ฯลฯ” จากมาตรา 8 และมาตรา 10 ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันไม่อาจโอนให้แก่เอกชนได้เลยเว้นแต่

1) เมื่อเอกชนได้จัดหาที่ดินแปลงใหม่มาให้พลเมืองใช้ร่วมกันแทนแล้วเช่นนี้ย่อมจะออกพระราชบัญญัติโอนที่ดินให้แก่เอกชนได้เป็นการแลกเปลี่ยนได้

2) เมื่อได้มีการถอนสภาพที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันแล้ว

ตามข้อยกเว้นข้อที่ 1) มาตรา 10 ดังกล่าวพิจารณาได้ว่าการโอนที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เช่น นำไปโอนขาย โอนให้ ไม่อาจกระทำได้มีเพียงกรณีเดียวที่จะกระทำได้ คือ กรณีที่เอกชนได้จัดหาที่ดินแปลงใหม่มาให้พลเมืองใช้ร่วมกันแทนเช่นนี้จึงจะโอนที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันให้แก่เอกชนเป็นการแลกเปลี่ยนได้แต่การโอนนี้มาตรา 8 กำหนดให้ทำการโอนโดยพระราชบัญญัติเท่านั้น เพราะเป็นกรณีสำคัญและกระทบถึงสาธารณประโยชน์ควร

ที่รัฐสภาจะได้เข้าร่วมวินิจฉัย และก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติให้ออนได้ ฝ่ายบริหารต้องทำการสอบสวนให้ได้ข้อเท็จจริงว่าที่ดินที่เอกชนนำมาแลกเปลี่ยนทำให้รัฐได้รับประโยชน์มากขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ เช่น ที่ดินแปลงใหม่มีสภาพดีกว่าที่ดินเดิม อำนาจความสะดวกให้แก่ประชาชนมากกว่า มีราคาสูงกว่าที่ดินเดิมหรือมีเนื้อที่มากกว่า ทั้งประชาชนผู้ใช้ประโยชน์ในที่ดินไม่ขัดข้องในการใช้ประโยชน์และในการโอนเพื่อประกอบการพิจารณาของรัฐสภาเพื่อออกพระราชบัญญัติให้ออนต่อไป

ส่วนตามข้อยกเว้นที่ 2) มาตรา 10 เรื่องการถอนสภาพที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันนั้นไม่เป็นเหตุที่จะกล่าวอ้างได้ว่าเป็นการโอนที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เพราะกฎหมายมาตรา 8 บัญญัติว่าที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ถ้าพลเมืองเลิกใช้หรือที่ดินนั้นได้เปลี่ยนสภาพไปก่อนที่จะมีการโอนจะต้องมีการถอนสภาพเสียก่อน การถอนสภาพกรณีนี้ไม่ถือเป็นการโอนแต่เป็นการทำให้สภาพที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันสิ้นสภาพไป กล่าวคือ สิ้นสภาพจากการเป็นที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันตามมาตรา 1304 (2) กลับสู่สภาพเดิม คือกลับเป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่า ตามมาตรา 1304 (1) การโอนที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันที่ถอนสภาพแล้วจึงเป็นการโอนที่ดินรกร้างว่างเปล่านั้นเอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1306 บัญญัติว่า “ท่านห้ามมิให้ยกอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้กับแผ่นดินในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน”

การห้ามยกอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้นั้นอายุความในที่นี้หมายถึง อายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์ คือ ระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อการใช้สิทธิเรียกร้องในการที่จะให้ได้สิทธิใด ๆ หรือเมื่อต้องฟ้องร้องภายในกำหนดระยะเวลาสั้น ถ้าปล่อยทิ้งไว้จนเกินกำหนดจะฟ้องร้องบังคับไม่ได้ เรียกว่าอายุความเสียสิทธิ หรือเมื่อใช้สิทธิครบตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดก็ได้สิทธินั้นมา เรียกว่าอายุความได้สิทธิ

อายุความที่มาตรา 1306 ห้ามมิให้ยกเป็นข้อต่อสู้กับแผ่นดินนั้นหมายถึง อายุความได้สิทธิและอายุความเสียสิทธิดังกล่าว การห้ามมิให้ยกอายุความตามมาตรา 1306 นี้ เป็นการห้ามเอกชนมิให้ยกอายุความขึ้นต่อสู้กับแผ่นดินหรือรัฐเท่านั้น มิให้เอกชนที่จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ระหว่างกันเอง การที่มาตรา 1306 ห้ามมิให้ยกอายุความขึ้นกล่าวอ้างนั้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อมิให้สาธารณสมบัติของแผ่นดินสามารถตกเป็นสิทธิแก่เอกชนโดยอายุความได้ ฉะนั้น ผู้ที่ครอบครองทำประโยชน์บนที่ดิน หนองน้ำที่ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกันมา แม้จะครอบครองนานถึง 30 ปี ก็ไม่ได้สิทธิครอบครอง และเมื่อเอกชนถูกฟ้องหาว่าบุกรุกทางสาธารณะอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน เอกชนจะยกข้อต่อสู้เรื่องอายุความมาใช้ยื่นรัฐไม่ได้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1307 บัญญัติว่า “ท่านห้ามมิให้ยึดทรัพย์ของแผ่นดิน ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือไม่” การยึดทรัพย์สิน หมายความว่า การเอาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาเพื่อดำเนินการตามกฎหมาย โดยคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ซึ่งกระทำโดยเจ้าพนักงานบังคับคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 285 (2) นอกจากจะห้ามยึดแล้วยังหมายความรวมถึงการอายัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 254 และมาตรา 311 กล่าวคือ สาธารณสมบัติของแผ่นดินไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

การที่กฎหมายบัญญัติให้ที่ดินหรือทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษจากการห้าม โอน ห้ามยึด และห้ามเอกชนยกอายุความขึ้นต่อสู้ ก็เพราะที่ดิน หรือทรัพย์สินเหล่านี้มีไว้สำหรับให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน จึงต้องระมัดระวังมิให้ถูกรบกวนหรือถูกขัดขวางต่อการที่ประชาชนจะใช้ที่ดินทรัพย์สินนั้น ๆ กฎหมายที่กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่คนอื่นเป็นผู้ดูแลรักษาและดำเนินการคุ้มครองป้องกันที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ได้แก่ กฎหมายดังต่อไปนี้

2.11.5 พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518

ให้กระทรวงการคลังเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ราชพัสดุ หมายถึง อสังหาริมทรัพย์อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินทุกชนิด และรวมถึงที่ดินที่ใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน โดยเฉพาะตามมาตรา 1304 (3) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ด้วย

2.11.6 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

ให้กรมการอำเภอ ซึ่งปัจจุบันหมายถึง นายอำเภอ มีหน้าที่ดูแลตรวจตรารักษาที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน คือ ที่เลี้ยงปศุสัตว์ที่จัดไว้สำหรับราษฎรไปรวมเลี้ยงด้วยกัน ตลอดจนถนนหนทางและที่อย่างอื่น ซึ่งเป็นของกลางให้ราษฎรใช้ได้ด้วยกัน (มาตรา 122 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457)

2.11.7 พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517

ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นเจ้าของที่ดินรกร้างว่างเปล่า หรือที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดิน โดยประการอื่นตามประมวลกฎหมายที่ดินในเขตโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อใช้ในการจัดรูปที่ดิน

2.11.8 พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

ให้ ส.ป.ก. เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินรกร้างว่างเปล่า หรือที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดิน โดยประการอื่นตามประมวลกฎหมายที่ดินและ

ที่ดินนั้นอยู่นอกเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรีในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อมาใช้ในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

2.11.9 พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

มาตรา 16 (27) บัญญัติให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น และในเรื่องการดูแลรักษาที่สาธารณะ

2.11.10 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537

มาตรา 68 กำหนดว่าภายใต้บังคับแห่งกฎหมายขององค์การบริหารส่วนตำบลอาจจัดทำกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

2.11.11 พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496

ข้อ 50 (2) กำหนดให้เทศบาลมีหน้าที่จัดให้บำรุงทางน้ำ และทางบก จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวมาจากข้างต้นแล้วจึงพิจารณาได้ว่า ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกันหรือที่เรียกว่าสาธารณประโยชน์อยู่ในความดูแลรักษาของผู้ว่าราชการจังหวัดตามประมวลกฎหมายที่ดิน นายอำเภอท้องที่ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 องค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 เมืองพัทยาศตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2542 และกรุงเทพมหานคร ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 เฉพาะในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ๆ ยกเว้น แม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชนหรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทะเลภายในเขตน่านน้ำไทย หรือชายหาดของทะเลดังกล่าวจะอยู่ในความดูแลรักษาของกรมเจ้าท่าตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พระพุทธศักราช 2456 แต่ถ้าที่ริมแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ หรือชายทะเล ที่อยู่นอกเหนือจุดแบ่งเขต ได้แก่ ที่ชายตลิ่ง หมายถึง ที่ดินซึ่งตามปกติน้ำขึ้นถึงกับส่วนที่อยู่เหนือชายตลิ่งขึ้นไปก็เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของนายอำเภอท้องที่หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ตามกฎหมาย ถ้าเป็นทางหลวงตามพระราชบัญญัติทางหลวงก็อยู่ในความดูแลของผู้อำนวยการทางหลวง

3. แนวคิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

3.1 ความสำคัญของป่าไม้

ป่าไม้มีคุณค่าและความสำคัญที่ทำให้ประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้นน้อยคนนักที่จะเห็นความสำคัญบางที่อาจจะไม่รู้ซึ่งความจริงแล้วประโยชน์ทางอ้อมมีไม่น้อยไปกว่าประโยชน์ทางตรง

3.2 ประโยชน์ทางตรงของป่าไม้

3.2.1 ไม้ เป็นผลิตผลจากป่าและนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายตั้งแต่โบราณกาล เนื่องจากมีคุณสมบัติเฉพาะตัวซึ่งบางครั้งใช้สิ่งอื่นทดแทนไม่ได้ ไม้จึงยังคงเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง

3.2.2 เชื้อเพลิงที่ได้จากป่า ได้แก่ ฟืนและถ่านใช้ในการหุงต้ม และใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม

3.2.3 วัตถุเคมีที่ได้จากไม้ ได้แก่ เซลลูโลส และลิกนิน เซลลูโลสใช้ในการทำกระดาษ ไหมเทียม วัตถุระเบิด น้ำตาล แอลกอฮอล์ และยีสต์ ส่วนลิกนินใช้ในการทำวานิลา น้ำหอม เครื่องสำอาง ขาดนอมอาหาร ไม้ให้บุคเน่า และยารักษาโรคผิวหนัง

3.2.4 อาหาร มนุษย์ได้อาหารหลายอย่างจากป่า เช่น ดอก ผล ใบ เมล็ด หน่อไม้ เห็ด มันต่าง ๆ และอาหารที่ได้จากสัตว์ป่า เป็นต้น

3.2.5 ยารักษาโรคที่ได้จากป่าที่สำคัญมีสมุนไพร

3.3 แนวทางการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสิ่งสำคัญยิ่ง คือ กฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทางในการดูแลรักษาใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน โดยกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจะได้มาจากการร่วมกันคิดของชาวบ้านที่เป็นสมาชิก ป่าชุมชนเพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืนและถูกต้องตามระเบียบกฎหมาย ควรมีการจำแนกขอบเขตการใช้ประโยชน์ เช่น

1. ห้ามตัดไม้ในป่าต้นน้ำลำธารหรือป่าที่กันไว้เป็นเขตป่าอนุรักษ์
2. เขตใช้สอย ขอมให้มีการตัดไม้ได้ ผู้ได้รับอนุญาตจะต้องตัดไม้เท่าที่จำเป็นโดยองค์กรชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ป่าไม้เป็นผู้พิจารณาว่ามีความจำเป็นต้องใช้มากน้อยเพียงใด
3. การเก็บหาของป่าจะเก็บเท่าที่จำเป็นต้องใช้เพื่ออุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน ห้ามนำไปขาย ชุมชนบางแห่งมีข้อยกเว้นสำหรับพืชบางชนิดที่มีมากในฤดูกาล และผู้มีสิทธิใช้ต้องเป็นสมาชิกชุมชนเท่านั้น

4. มีการกำหนดข้อตกลงในการใช้ประโยชน์ และการทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่อนุรักษ์ไว้ เช่น หากมีการตัดต้นไม้ 1 ต้น ต้องปลูกทดแทน 10 ต้น เป็นต้น

ซึ่งแนวทางในการใช้ประโยชน์นี้จะต้องอยู่ในขอบเขตกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 และ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 กฎหมายที่ส่งเสริมต่อการดำเนินงานและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และป่าหมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 ในส่วนที่ส่งเสริมการดำเนินงานป่าชุมชน พระราชบัญญัติป่าไม้มีบทบัญญัติที่ให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไปดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการบำรุงรักษา ดังนี้

มาตรา 17 บทบัญญัติในส่วนนี้ (ว่าด้วยการควบคุมการทำไม้หวงห้าม) มิให้ใช้บังคับในกรณีดังต่อไปนี้

1. พนักงานเจ้าหน้าที่จัดกระทำไปเพื่อประโยชน์ในการบำรุงป่า การค้นคว้า หรือการทดลองในทางวิชาการ

2. ผู้เก็บหาเศษไม้ปลายไม้ตายแห้งที่ล้มขนอนไพรอันมีลักษณะเป็นไม้พินซึ่งมิใช่ไม้สักหรือไม้หวงห้ามประเภท ข ไปใช้สอยในบ้านเรือนแห่งตน หรือประกอบกิจของตน

มาตรา 32 บทบัญญัติในส่วนนี้ (ว่าด้วยการควบคุมการเก็บของป่าหวงห้าม) มิให้ใช้บังคับในกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่จัดกระทำไปเพื่อประโยชน์ในการบำรุงป่า การค้นคว้าหรือการทดลองในทางวิชาการ

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ในส่วนที่ส่งเสริมการดำเนินงานป่าชุมชนมีดังนี้

มาตรา 14 ของพระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดินก่อนสร้าง แฝ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำด้วยประการใดอันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติเว้นแต่เป็นกรณีการทำไม้หรือเก็บหาของป่าตาม มาตรา 15 ที่ได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใด โดยเฉพาะตามแบบระเบียบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 15 ได้มีการตรากฎกระทรวงสองฉบับที่อนุญาตให้ประชาชนหรือชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ ดังนี้ คือ

กฎกระทรวง ฉบับที่ 1106 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ว่าด้วยการทำไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติกำหนดให้ผู้ที่ประสงค์จะทำไม้ที่มีไม้หวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติต้องยื่นคำขออนุญาตต่อพนักงาน

เจ้าหน้าที่ตามแบบท้ายกฎกระทรวงเว้นแต่การทำไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของตนในกรณีดังต่อไปนี้ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องขออนุญาต

การเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติกำหนดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องจะเก็บหาของป่าที่มีชื่อของป่าหวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติต้องยื่นคำขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบท้ายกฎกระทรวง ยกเว้นการเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอย หรือบริโภคในครัวเรือนของ ตนในกรณีดังต่อไปนี้

1. การเก็บหาหญ้าคา อ้อ พง แคมปรี อก กระจุค ใบพวง
2. การเก็บหาผลไม้ หน่อไม้ เห็ด หรือพืชชนิดอื่นๆ
3. การเก็บหาผัก กลอย หัวสมุนไพรรากไม้
4. การเก็บหาชันไม้
5. การเก็บหาผลหรือฝักสะตอ หรือผลหรือฝักเหียง หรือผลเนียง โดยไม่ทำอันตรายหรือกระทำใด ๆ อันเป็นอันตรายแก่ต้นสะตอ หรือต้นเหียง หรือต้นเนียง
6. การเก็บหาของป่าอื่นตามที่อธิบดีประกาศกำหนด

นอกจากบทบัญญัติ และกฎกระทรวงที่เปิดให้ประชาชน หรือชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าวมาแล้ว พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติยังมีบทบัญญัติที่ให้อำนาจแก่อธิบดีในการสั่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้เข้าไปกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งในเขตป่าสงวนได้ ดังนี้คือ

มาตราเพื่อประโยชน์ในการควบคุมดูแลรักษา หรือบำรุงป่าสงวนแห่งชาติอธิบดีมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้กระทำการอย่างใดในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ โดยอาศัยอำนาจตามมาตรานี้กรมป่าไม้สามารถเข้าไปดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ บทบัญญัติตามมาตรานี้ให้อำนาจแก่กรมป่าไม้ในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมป่าชุมชนได้ซึ่งเท่าที่ผ่านมารกรมป่าไม้ก็ได้อาศัยมาตรานี้ในการดำเนินนโยบายจัดตั้งป่าชุมชน

มาตรา 16 อธิบดีโดยอนุมัติรัฐมนตรีมีอำนาจอนุญาตให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนในกรณี ดังต่อไปนี้ (อนุญาตในกรณีที่ยังไม่มีการเข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว)

1. การเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ คราวละไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ไม่เกิน 30 ปี
2. การเข้าทำประโยชน์เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ ตามกฎหมายว่าด้วยแร่คราวละไม่เกินสิบปี

4. แนวความคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

4.1 ความหมายของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ตามความหมายวิทยาศาสตร์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการสงวน หรือเก็บรักษาทรัพยากรที่หายากเอาไว้รวมทั้งป้องกันมิให้เกิดการสูญเสียในการใช้ทรัพยากรเหล่านั้น (เกษม จันทรแก้ว 2530: 98)

การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้สิ่งที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุดตลอดไป มิใช่การเก็บรักษาแต่เพียงอย่างเดียวแต่เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด และมีการฟื้นฟูดูแลรักษาอย่างดีเพื่อให้สิ่งที่มีอยู่นั้นอำนวยประโยชน์ได้มากที่สุด

4.2 ความจำเป็นที่ต้องมีการอนุรักษ์

ในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ชาติเพื่อแสวงหาการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาตินั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงความจริงที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ จิตจำกัดของทรัพยากรสมดุลของระบบนิเวศความเป็นมาของด้านวัฒนธรรมรวมถึงความต้องการของมนุษย์ในอนาคตซึ่งเป็นที่มาของคำว่า "อนุรักษ์" (อรุณีย์ วงษ์ศรีปาน 2551)

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 4 ประการ คือ

1. เพื่อธำรงไว้ซึ่งปัจจัยสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์และสัตว์ และระบบสนับสนุนการดำรงชีวิตเป็นการปรับปรุงป้องกันพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก การหมุนเวียนแร่ธาตุอาหารพืช ตลอดจนการให้น้ำให้สะอาด

2. เพื่อสงวนรักษาการกระจายของชาติพันธุ์ซึ่งขึ้นกับโครงการขยายพันธุ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องการปรับปรุงการป้องกันธัญพืช สัตว์เลี้ยง และจุลินทรีย์ต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีตลอดจนการคุ้มครองอุตสาหกรรมนานาชาติที่ใช้ทรัพยากรที่มีชีวิตเป็นวัตถุดิบ

3. เพื่อเป็นหลักประกันในการใช้พันธุ์พืชสัตว์และระบบนิเวศเพื่อประโยชน์ในการยังชีพตามความเหมาะสม

4. เพื่อสงวนรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม ซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าไว้ไปยังอนุชนรุ่นหลังรวมทั้งระบบสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น

การบำรุงรักษาป่า ควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

2. หาแหล่งทำมาหากินให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่ง เพื่อเป็นการป้องกันการทำไร่

เลื่อนลอย

3. ส่งเสริมการปลูกป่าทดแทน
4. ปิดป่าไม่อนุญาตให้มีการทำไม้
5. ใช้วัสดุอื่นทดแทนผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้
6. ตั้งหน่วยป้องกันไฟป่า
7. ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจแก่ประชาชน เพื่อให้เห็น

ความสำคัญของป่าไม้

การอนุรักษ์ป่าไม้ ทำได้โดย

1. บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าต่าง ๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกรุกเบิกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และการป้องกันไฟไหม้ป่า

2. ปรับปรุงบูรณะสภาพพื้นที่ป่าไม้ซึ่งถูกทำลายอย่างมีประสิทธิภาพและจริงจังด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การปลูกซ่อมเสริมป่าในบริเวณพื้นที่กร้างว่างเปล่า การทำสวนป่า การทำสวนพฤกษศาสตร์หรือสวนรุกขชาติตลอดจนการจัดทำระบบวนเกษตร โดยปลูกพืชเศรษฐกิจที่เป็นไม้ผลหรือพืชอื่นผสมในสวนป่า

3. ประชาสัมพันธ์ด้วยการให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปให้ตระหนักถึงภัยอันจะเกิดขึ้นจากการที่ป่าไม้บริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารถูกทำลาย และรณรงค์ให้ร่วมมือกับทางราชการในการรักษาป่าไม้อย่างกว้างขวาง (เล็ก จินดาสงวน 2531)

5. แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา (People Participation for Development) ได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนา กระบวนการของการมีส่วนร่วมนั้นมีได้ อยู่กับการริเริ่มหรือการวางแผน โดยรัฐ แต่ความสำเร็จนั้นอยู่ที่ประชาชนในชุมชนหรือในท้องถิ่นต่าง ๆ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นทางการในรูปกลุ่ม หรือองค์กร ชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน พลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้งานพัฒนาต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย (เจริญญา วงษ์พรหม 2536)

ในการพัฒนานั้นประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ ได้มีผู้ให้แนวคิดของกระบวนการมีส่วนร่วมหลายท่าน อาทิ กระบวนการมีส่วนร่วม

ร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหา และสาเหตุการวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2526: 10)

ในการแก้ไขปัญหาล่าช้าทั้งรัฐและเอกชนต่างแสวงหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุดทุกฝ่ายต่างให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมากยิ่งขึ้น ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงได้นำแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมมาใช้เป็นกรอบแนวคิด เพื่ออธิบายคุณลักษณะของประชาชนและองค์กรในท้องถิ่นที่เข้าร่วมในการบริหารและจัดการป่าชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นขบวนการที่สมาชิกกลุ่มนั้น ๆ เข้ามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของกลุ่มโดยอาจจะเกี่ยวข้องในลักษณะของการทำงานร่วมกัน การดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ

อภิศักดิ์ ไผ่ทองคำ (2538) กล่าวถึงแนวความคิดของการมีส่วนร่วมไว้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการที่ประชาชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนนั้นเกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลกทั้งซีกโลกตะวันออกและตะวันตก ดังจะเห็นได้จากประเพณี “การลงแขก” (cooperative work) ซึ่งมีการปฏิบัติในหมู่เกษตรกรทั่วโลกการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว กลุ่มละแวกหมู่บ้าน ชุมชน ตลอดจนสังคมนั้นได้พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในครอบครัว และสังคมให้เจริญก้าวหน้า การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจและห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม การวางแผน และลงมือทำร่วมกัน
3. การตกลงร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มที่ชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมยังอาจเกิดจากแนวคิดอื่น ๆ เช่น

1. ความศรัทธา ที่มีความเชื่อถือบุคคลสำคัญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร เป็นต้น
2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจและมีส่วนร่วมด้วยทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็ช่วยแรง

3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่าทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับ ซึ่งจากแนวความคิดดังกล่าวได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายลักษณะหลายรูปแบบหลายวิธีการและหลายวัตถุประสงค์

ผู้ศึกษาได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

กรณีการ์ ชมดี (2544) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์

ภูมิธรรม เวชชัย (2527) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการและควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกทางสังคม และได้รับการพัฒนารับรู้ภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ การกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

ประสิทธิ์ ประครองศรี และคนอื่นๆ (2537) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในสถานการณ์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลได้ไปปรึกษาหารือกับประชาชนในท้องถิ่นว่า หมายถึง เป็นการเข้าร่วมของประชาชนในชนบทในองค์กรระดับพื้นฐาน (grass-root organization) เพื่อดำเนินการตัดสินใจการวางแผนและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของการพัฒนาตนเองและชุมชนของตนเองซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเข้าสู่ภายใต้เค้าโครงของงานในองค์กรระดับพื้นฐาน (ในด้านการเมืองและอื่น ๆ) ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นต้องเข้าใจว่าเป็นกระแสเสียงของแต่ละบุคคลในอันที่ ต้องการเข้าร่วมตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาตนเองและการเข้ามีส่วนร่วมจะต้องเป็นเรื่องของการอาสาสมัครมิใช่เป็นการใช้กำลังบังคับคู่เช็ญแต่อย่างใด

อนงค์ พัฒนจักร (2535) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหลากหลายแต่จุดร่วมที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับกันได้ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสร่วมตัดสินใจได้ในระดับหนึ่งที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขาด้วยจากคำจำกัดความของการให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมาแล้วสามารถสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้โอกาสประชาชนร่วมดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้นจนถึงกระบวนการสิ้นสุดโดยอาจจะร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือระดับหนึ่งการเข้าร่วมมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านความคิด ด้านการปฏิบัติและการได้รับประโยชน์ควบคุมการใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อดำเนินการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ หรือเพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

5.1 รูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วม

อนงค์ พัฒนจักร (2535) กล่าวว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ World Health Organization (WHO) จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (planning) ประชาชนมีส่วนร่วมสนกรวิเคราะห้ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามผล และการตัดสินใจ
2. การดำเนินกิจกรรม (implementation) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร การควบคุมการเงินและการบริหาร
3. การใช้ประโยชน์ (utilization) ประชาชนมีความสามารถนำเอากิจกรรมมาใช้ประโยชน์ เป็นการเพิ่มระดับการพึ่งพาตนเองและการควบคุมทางสังคม
4. การได้รับประโยชน์ (obtaining benefits) ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์ จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน

อกิน รพีพัฒน์ (2532) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา มี 5 ระดับคือ

1. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา
3. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
4. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
5. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

รูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผลและประการสำคัญ คือ ต้องตัดสินใจด้วยตัวเอง
2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน
3. การใช้ประโยชน์โดยประชาชน ต้องมีความสามารถในการเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้
4. การได้รับประโยชน์โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมกัน

ในส่วนของ ปธาน สุวรรณมงคล (2527: 82) กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของการมีส่วนร่วม อาจแบ่งได้ คือ

1. การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร คือ การสนับสนุนทางการเงิน วัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน หรือการร่วมช่วยทำกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในการวางแผน การเข้าร่วมประชุม แสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามและประเมินผล

2. ตำแหน่งอำนาจหน้าที่ คือ ภาวะความเป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่ง ลักษณะการมีส่วนร่วมแสดงถึงระดับอำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วมจึงมีการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชนเป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงบางส่วน เพราะในหลายกรณีประชาชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจ ทางออกที่ควรเป็น คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) แก่ประชาชน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และเสริมสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์การอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้โดยมีส่วนร่วมในลักษณะต่อไปนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้า ปัญหา และสาเหตุของปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของมนุษย์
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนและหน่วยงานร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
7. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของ ปัญหาความต้องการของชุมชน การวางแผนหรือวางนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาและสนอง ความต้องการของคนในชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมในด้านแรงงาน เงินบริจาคและวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ตาม จิตความสามารถของตนร่วมใช้ประโยชน์และได้รับประโยชน์ในพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน และร่วม คิดตามประเมินผล โครงการ หรือกิจกรรมให้คงอยู่ไป การเข้าร่วมมีทั้งการชักนำ การสมัครใจ และ การบังคับ

5.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) กล่าวถึงแนวคิดของ MatthiasStiefel and Andrew Pearse ซึ่งได้นำเสนอให้มองเห็นการมีส่วนร่วมได้ 5 มิติ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการประจันหน้า โดยถือว่าการมีส่วนร่วมสะท้อนลักษณะการ แจกแจงแบ่งอำนาจในการตัดสินใจที่ผิดแผกไปจากเดิมจึงอาจมองได้ว่าเป็นการประจันหน้า ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มสังคม กลุ่มชนชั้นต่าง ๆ เป็นการปะทะกัน (confrontation) ระหว่าง ผลประโยชน์ของชาวชนบทกับผลประโยชน์ของคนในเมือง หรือเป็นการเผชิญหน้าระหว่างสมาชิก องค์กรการอาสาสมัครกับหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมั่นคงแล้วและไม่ยอมเปลี่ยนแปลง (immobile establishments) ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึงหน่วยงานของราชการ

2. การมองเห็นการมีส่วนร่วมในมิติของการประจันหน้าอย่างนี้ชี้ให้เกิดความ สนใจลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถาบัน ซึ่งนำไปสู่การต่อต้านการมีส่วนร่วมโดยองค์กรเก่าแสดง การเปลี่ยนแปลงหรือปรับโครงสร้างทางอำนาจ รวมทั้งช่วยให้สนใจประเมินผลได้ผลเสียที่เกิดจาก การประจันหน้า (ซึ่งขึ้นอยู่กับทัศนะของแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง)

3. การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของกลุ่มและขบวนการ มิตินี้พิจารณาการมีส่วนร่วม จากการวิเคราะห์โครงสร้างวิธีการดำเนินงานตลอดจนสภาพแวดล้อมของกลุ่มและขบวนการที่ เกี่ยวข้องในการเข้าร่วมโดยเน้นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดพลัง เช่น โครงสร้างและการจัดรูปแบบ ภายในกลุ่มหรือภายในกระบวนการ องค์กรที่มีประสิทธิภาพจะเปลี่ยนคนแต่ละคนที่ปราศจาก อำนาจให้เป็นพลังทางสังคม และเกิดจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในขั้นตอนการประจันหน้า อีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญจากมิติของกลุ่ม คือ รูปแบบและลักษณะของภาวะผู้นำทั้งสัมพันธภาพ ระหว่าง “ผู้นำ” กับ “ผู้ตาม” มิติเกี่ยวกับกลุ่มและขบวนการนี้ ยังให้ความสนใจขอบข่ายของการ ร่วมเป็นพันธมิตรระหว่างกลุ่มและขบวนการต่าง ๆ ซึ่งอาจมีผลต่อเนื่องถึงการประสานงานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อป้องกันและเผยแพร่ประโยชน์ของกระบวนการที่เข้าร่วม

4. การมีส่วนร่วมเป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคล ตามนิยามทั่วไป การมีส่วนร่วม เป็นเรื่องของพฤติกรรมกลุ่ม แต่ขณะเดียวกันการตัดสินใจเข้าร่วมกับกลุ่มเป็นการตัดสินใจเฉพาะ

บุคคล ซึ่งผู้สนใจอาจศึกษาได้จากประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละคน ในแง่จากกล่าวถึงการกระทำ ความเข้าใจการมีส่วนร่วมจากการศึกษาประวัติส่วนตัว และการกระทำความเข้าใจแนวคิดสำคัญ บางอย่าง เช่น การตัดสินใจ ความสำนึกในชนชั้น การสร้างความสำนึก การจงใจ และความรู้สึก แยกแยก ทั้งนี้เพราะแนวคิดดังกล่าวเกี่ยวข้องกับมีส่วนร่วมของประชาชนแต่ละคนเหมือนกันก็เป็น เรื่องเฉพาะบุคคล

5. การมีส่วนร่วมในโครงการ ในวงราชการ หรือองค์กรระหว่างประเทศ การมีส่วนร่วมของประชาชนมักหมายถึง โครงการซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเฉพาะด้าน และเป็นโครงการที่มุ่งให้ได้รับประโยชน์มีส่วนร่วมด้วยไบบางระดับ นักวิจัยที่สนใจมิตินี้ของศึกษาระบบจูงใจซึ่งทำให้ราชการ นักปฏิบัติภาคสนาม หรือผู้นำโครงการมีส่วนดำเนินการเผยแพร่โครงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับเป้าหมายในโครงการรวมทั้งศึกษาระดับการมีส่วนร่วมซึ่งมักขึ้นอยู่กับลักษณะของโครงการการพิจารณาการมีส่วนร่วมจากมิติของโครงการนี้อาศัยสมมติที่ว่าถึงแม้โครงการจะถูกกำหนดขึ้นจากแหล่งใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดจากเบื้องบนแต่ก็เชื่อว่าถ้ากลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมแล้ว โครงการก็จะเกิดผลและการเข้าร่วมของกลุ่มเป้าหมายย่อมเกิดขึ้นได้ถ้าใช้วิธีการเข้าถึงปัญหาที่ถูกต้อง

6. การมีส่วนร่วมเป็นนโยบายตามความหมายกว้าง ๆ อาจมองประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นเรื่องเดียวกันกับประชาธิปไตย ทั้งนี้ในปัจจุบันแทบไม่มีรัฐบาลใดกล้าคัดค้านหลักการประชาธิปไตยอย่างเปิดเผยในแง่ของการมีส่วนร่วมเป็นแกนกลางของรัฐบาล แต่ในทางปฏิบัติผู้นำหรือผู้ปฏิบัติอาจมิได้ดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลจากความกลัวหรือความไม่เชื่อว่าจะเกิดผล แต่มีบางรัฐบาลพยายามระดมความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของมวลชนให้สนับสนุนรัฐบาลจึงเน้นการมีส่วนร่วมในนโยบายของรัฐบาลพิจารณาการมีส่วนร่วมในแง่นโยบายอาจช่วยให้เข้าใจช่องว่างระหว่างคำแถลงทางการกับทางปฏิบัติของรัฐบาล ตลอดจนช่วยให้เข้าใจปัจจัยหรือองค์ประกอบซึ่งกำหนดหรือสนับสนุนนโยบายซึ่งอธิบายข้อจำกัดในทางปฏิบัติของการมีส่วนร่วมของประชาชน

Agbayani (1970 อ้างถึงใน ฉอ้าน วุทธิธรรมรักษา 2536) กล่าวถึง แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาชุมชนไว้ว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มอาจมีลักษณะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมนั้น ๆ ได้จัดลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

1. การร่วมประชุม
2. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. การตีปัญหาให้กระจ่าง
4. การออกเสียงสนับสนุน

5. การออกเสียงเลือกตั้ง
6. การบริจาคเงิน
7. การบริจาควัตถุ
8. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
9. การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
10. การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ว่ามีหลายระดับ คือ

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม
3. เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วย
4. เป็นกรรมการ
5. เป็นประธานกรรมการ

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็นระดับ (degree) ของการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามากดังนี้

ระดับที่ 1 ถูกบังคับประชาชนที่เข้าร่วมโครงการเพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย (ไม่มีส่วนร่วมเลย)

ระดับที่ 2 ถูกล่อ ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบของค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายบางอย่าง (การมีส่วนร่วมน้อย)

ระดับที่ 3 ถูกชักชวน การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้วพยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมือทุกรูปแบบ

ระดับที่ 4 สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะของการมีส่วนร่วมชนิดนี้จะปรากฏว่า ปัญหาความต้องการและเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นมาบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่จะวางโครงการจะสำรวจปัญหาความต้องการด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้านคืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด วางแผนอย่างไร และจะปฏิบัติตามแผนอย่างไร ยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ (การมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง)

ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความเห็น ประชาชนจะเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดเห็นในส่วนที่เกี่ยวกับการวางโครงการและการดำเนินการตามโครงการแต่การตัดสินใจยังคงเป็นของส่วนราชการอยู่ (การมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง)

ระดับที่ 6 มีโอกาสเสนอโครงการ ในระดับที่ทางราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไรจะแก้ไขอย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุดจนกระทั่งมีสิทธิ์เสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย (การมีส่วนร่วมในระดับสูง)

ระดับที่ 7 มีโอกาสตัดสินใจ ในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจ ทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลโครงการ (การมีส่วนร่วมในอุดมคติ)

สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมจะเห็นได้ว่าลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งได้หลายลักษณะหลายแง่มุม แต่ที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมเป็นการเผชิญหน้าของคนที่สองฝ่ายระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มสังคม กลุ่มชนต่าง ๆ ที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง โดยมีกลุ่มโครงสร้าง กลุ่มและกระบวนการทำให้เกิดพลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของพฤติกรรมกลุ่ม แต่การตัดสินใจที่จะเข้าร่วมเป็นการตัดสินใจเฉพาะบุคคลจะบังคับมิได้ การมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับกิจกรรมนั้น ๆ และจะมีระดับของการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การถูกบังคับ (ไม่มีส่วนร่วมเลย) ถูกล่อ (มีส่วนร่วมน้อย) ชักชวน รัฐวางแผนให้ตามความต้องการของประชาชน ประชาชนเสนอความเห็นมีโอกาสเสนอโครงการ และเข้าร่วมปฏิบัติด้วยประชาชนมีโอกาสตัดสินใจในทุกเรื่องทุกขั้นตอน

5.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

นิพัทธเวช สืบแสง (2526) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหา หรือกำหนดปัญหาของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการหาสาเหตุของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในวิธีการแก้ไขปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน
5. ประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหา

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดจนกระบวนการพัฒนา
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา
4. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530) กล่าวว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชนบทมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก คือ การศึกษาชุมชนหรือเรียกว่า ขั้นการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่พัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐหรือเอกชนเข้าไปในชุมชน เพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน ตลอดจนจนถึงการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาสำหรับใช้เป็นข้อมูลเองในการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ

ขั้นตอนที่สอง เป็นการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาโดยมีการรวมกลุ่มกันอภิปรายถกเถียงแสดงความคิดเห็นเรียกง่าย ๆ ว่าประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อวางแผนพัฒนา

ขั้นตอนที่สาม เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนหรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจมาจากขั้นตอนที่สองตามสภาพที่ผ่านมา

ขั้นที่สี่ เป็นขั้นการประเมินผลงาน ในขั้นนี้เจ้าหน้าที่และชาวบ้านจะร่วมกันกำหนดขั้นตอนย่อยต่าง ๆ ในการประเมินผลตลอดจนดูแลปัญหาข้อขัดข้องที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการประชุมผลเพื่อที่จะแก้ไขได้ทันทั่วถึง

สรุปขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. มีส่วนร่วมวางแผนแก้ไขปัญหา
3. มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน
4. มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

5.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531) กล่าวว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ถ้ามองในแง่การบริหารงานพัฒนา มีดังนี้

1. ช่วยทำให้ประชาชนยอมรับโครงการพัฒนามากขึ้น เนื่องจากเป็น โครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน
2. ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพันเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
3. การดำเนินโครงการจะราบรื่นได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
4. โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนาเพิ่มขึ้น

5. ช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

อดิศักดิ์ ไฝทาคำ (2538) กล่าวถึง ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ประชาชนตระหนักในปัญหาของตนเองและตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
2. ประชาชนมีโอกาสที่จะได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตนเอง

3. เป็นการระดมทรัพยากรบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
4. ประชาชนมีความรู้สึกเกิดความเป็นเจ้าของ
5. เป็นกระบวนการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยทำให้ประชาชน มีความคิดอิสระในการตัดสินใจ

6. เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบและมีอำนาจสูงสุดในการพัฒนา
วีระ โอศถานนท์ (2522) กล่าวว่า ความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมสรุปได้ 2 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทรัพยากรกำลังคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณภาพกำลังคน
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้นโยบายพัฒนาได้รับรู้ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นของประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรงซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชนบท

สรุปความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมมีผลทำให้ประชาชนยอมรับและร่วมมือใน โครงการเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเป็นการระดมความคิดแก้ไขปัญหาให้เกิดประโยชน์สูงสุดตรงความต้องการของประชาชน ทำให้ทราบข้อเท็จจริงและความคิดเห็นของประชาชนแล้วนำมาวางแผนพัฒนาโครงการให้ประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี

5.5 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

มีผู้ศึกษาเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาซึ่งจะนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

Chaturvide & Mitra (1982) ได้เสนอเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเริ่มต้นการพัฒนาเชิงระบบไว้ 3 ประการ คือ

1. ความช่วยเหลือจากภายนอกระบบ ซึ่งอาจเป็นองค์กรพัฒนาของรัฐหรือเอกชน นักวิชาการ และนักพัฒนาในรูปแบบของการช่วยเหลือด้านการเงิน การเมืองและความรู้เทคนิค
2. ความพร้อมภายในระบบ เช่น ผู้นำ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ และสภาพทางกายภาพ โอกาสในการมีส่วนร่วม วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น
3. การบำรุงรักษาระบบในรูปของสิ่งจูงใจ การบริหารและการจัดการองค์กร กิจกรรมตลอดจนการแทรกแซงจากภายนอก

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) กล่าวว่า การที่จะเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ต้องยึดแนวทางปฏิบัติดังนี้

1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหา องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นและเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น
2. กิจกรรมพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน
3. ระดับการรับรู้ของชุมชนอาจมีข้อจำกัดทำให้ไม่ชัดเจนต่อปัญหา หรือการแก้ไข ปัญหาไม่ถูกต้อง การมีส่วนร่วมจึงครอบคลุมถึงการกระจายและสื่อสารข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนา การรับรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในการแก้ไขปัญหา

สนั่น วงศ์พิพัฒน์ (2529) กล่าวว่า เงื่อนไขที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม คือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ การมีส่วนร่วมจะต้องไม่ เป็นไปโดยการบังคับหรือถูกชักจูง
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม หมายความว่า จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนพัฒนาต่าง ๆ อย่างกว้างขวางไม่จำกัดแต่เฉพาะผู้บริหาร ท้องถิ่นนั้น ๆ เท่านั้น
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม หมายความว่า การที่ประชาชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาก็โดยที่ตระหนักว่าประชาชนนั้นเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการ พัฒนา

सानิตย์ บุญชู (2545) กล่าวถึง ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่เข้า มามีส่วนร่วม มีดังนี้

1. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั่นก็ต่อเมื่อกิจกรรม นั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติและค่านิยมของตน
2. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั่นก็ต่อเมื่อกิจกรรม นั้นสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน
3. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั่นก็ต่อเมื่อกิจกรรม นั้นมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมและปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน
4. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั่นก็ต่อเมื่อตนเอง ได้เคยมีประสบการณ์ที่เป็นอคติต่อกิจกรรมนั้นๆ มาแล้ว
5. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั่นก็ต่อเมื่อตนเองได้ เคยมีกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตนเองได้มาหรือคาดหวังเอาไว้
6. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับความ คิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่
7. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นจะบังคับมิได้

8. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นขึ้นอยู่กับนิสัยและจารีตประเพณี

9. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะเอื้ออำนวย

10. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ

11. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้นก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้นช่วย และจงใจให้เกิดขึ้น

อภิศักดิ์ ไพฑากำ (2538) กล่าวว่า นอกจากเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่น ๆ อีก ดังนี้

1. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมก่อนที่จะเริ่มกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ฉุกเฉิน

2. ประชาชนต้องไม่เสียเงิน เสียทองคำใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาจะประเมินค่าผลตอบแทนที่จะได้รับ

3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่จะสัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น

4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่การงาน หรือสถานภาพทางสังคม หากจะมีส่วนร่วม

อนงค์ พัฒนจักร (2535) กล่าวว่า ปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization:WHO) ไว้ 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยของแรงจูงใจเป็นการมองว่าตนจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ทำไปกับการชักจูงให้เข้าร่วมจากเพื่อน

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีเวลากำหนดที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพความเป็นจริง และกำหนดลักษณะของกิจกรรมให้แน่นอนว่าจะทำอะไร

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม จะต้องมีอำนาจในการกำหนดเป้าหมายและการกำหนดผลประโยชน์ของกิจกรรมได้

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2528) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนามีระดับมากขึ้นแตกต่างกันไปตามสภาพชุมชน โครงสร้างการดำเนินการของรัฐความสัมพันธ์ระหว่าง

เจ้าหน้าที่กับประชาชนและลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจอื่น ๆ และการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเกิดขึ้นเพียงใดนั้นก็ต้ออาศัยปัจจัยหลายประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นตัวละครสำคัญในการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนหากเจ้าหน้าที่ขาดแนวความคิดขาดความเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นสามารถที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ และมีวิธีการที่จะครอบงำความคิดของประชาชนคิดว่าตนเองเป็นผู้ให้และประชาชนเป็นเพียงผู้รับ แล้วการพัฒนานั้น ๆ ก็จะประสบความสำเร็จล้มเหลวและขาดความต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนก็จะไม่เกิดขึ้น

2. ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ปัจจัยด้านนี้มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอันมาก ชุมชนแต่ละชุมชนมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยแตกต่างกันไป บางชุมชนก็มีการรวมตัวกันง่ายมีการเสียดสละช่วยเหลือกัน ชุมชนนั้นมีโอกาสที่จะเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ง่ายกว่าชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่ เอรัดเอาเปรียบและมุ่งประโยชน์ของตนเอง

วัชรพงษ์ สุขรักษา (2535) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ
2. ความเข้าใจของสมาชิกชุมชนอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ถึงประโยชน์ที่พวกเขาได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ร่วมกันหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ
3. โอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนได้ร่วมกิจกรรมการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน
4. เกียรติและศักดิ์ศรีของสมาชิกทุกคนต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีทุกคนมีคุณค่าต่อชุมชน

5. สิ่งตอบแทนที่เป็นเงิน เป็นแรงจูงใจให้ทุกคนเข้ามาปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในความเป็นจริงแล้วเกิดจากความต้องการภายในของประชาชนเอง ไม่ได้เกิดจากความต้องการภายนอก ซึ่งประชาชนจะรู้ถึงความพร้อมและศักยภาพของตนในการที่จะสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ส่วนความต้องการภายนอกจะเป็นตัวช่วยสนับสนุนเท่านั้น และปัจจัยที่มีผลทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ จะต้ออาศัยปัจจัยหลายประการ คือ ความเชื่อพื้นฐาน ค่านิยมส่วนบุคคล สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน การได้รับประโยชน์ ความสมัครใจไม่มีอคติในกิจกรรมนั้น ๆ โอกาสที่จะเอื้ออำนวย แรงจูงใจและสิ่งตอบแทนอื่น ๆ จากเงื่อนไขและปัจจัยการมีส่วนร่วม

5.6 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

พิมลรัตน์ ใจบุญถือ (2545) ศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ในสังคมชนบทประชาชนทั่วไปมักมีอาชีพที่คล้ายคลึงกันคือ อาชีพเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีความสนใจในเรื่องการประกอบอาชีพ เรื่องการทำมาหากิน ดังนั้นถ้าโครงการต่างๆสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน ในเรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพก็จะส่งผลให้เศรษฐกิจดีขึ้นและเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ มากขึ้นดังแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

- 1) ปัจจัยพื้นฐาน เช่น อาชีพ ขนาดที่ดินถือครอง จำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง
- 2) ความคาดหวังว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น
- 3) การได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ได้ทำลงไป
- 4) ความต้องการได้รับวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต
- 5) ความต้องการได้รับความช่วยเหลือทางด้านเงินทุน
- 6) ความต้องการได้รับความช่วยเหลือ

2. ปัจจัยทางด้านสังคม การที่บุคคลได้มีโอกาสพบปะสมาคมกับผู้อื่นได้รับความเคารพนับถือได้รับเกียรติยอมรับเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้บุคคลนั้นมีความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ จากการศึกษานโยบายและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยทางด้านสังคมที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

- 1) ปัจจัยพื้นฐาน เช่น อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส ขนาดของครอบครัว ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น เป็นต้น
- 2) ความต้องการได้รับความเคารพนับถือได้รับเกียรติ
- 3) การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนๆ
- 4) ความต้องการได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพ
- 5) ความต้องการได้รับคำแนะนำทางด้านวิชาการ เทคนิคใหม่ ๆ
- 6) ความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของโครงการ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ คือ

- 1) ลักษณะโครงการที่มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบและเข้าใจ
- 2) เป็นโครงการที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน

- 3) เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม
- 4) การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมในชุมชน

6. แนวความคิดเรื่องการบริหารจัดการ

สัจจา บรรจงศิริ และคนอื่นๆ (2552: 83) กล่าวถึง การบริหารจัดการมาจากคำสองคำ คือ คำว่า “การบริหาร” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Administration ซึ่งหมายถึงกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การด้วยการวางแผนการจัดองค์การ การนำและการควบคุมมนุษย์ สภาพทางกายภาพ การเงิน สารสนเทศและทรัพยากรอื่นขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ส่วนคำว่า “การจัดการ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Management หมายถึง การจัดหรือดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ มาวางแผนและดำเนินการให้บรรลุผล ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการบริหารเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับนโยบาย ส่วนการจัดการเป็นการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกัน จึงน่าจะมีความหมายถึงการกำหนดนโยบายและแปลงนโยบายไปสู่การวางแผนปฏิบัติงาน และการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

6.1 หน้าที่ทางการจัดการ

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการจะต้องมีการกำหนดแนวความคิดอย่างมีหลักการเพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานนับตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ คือ ภาพหรือสิ่งที่ต้องการอยากให้เกิดในอนาคตบนพื้นฐานแห่งความจริง ภารกิจ คือ ภาระหน้าที่ตามเจตนารมณ์ที่จะทำให้อนาคตเป็นไปตามที่ตั้งใจ และเป้าหมาย คือ ผลลัพธ์สุดท้ายที่บรรลุถึงภายในกรอบเวลาที่กำหนด ซึ่งเป็นผลจากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องมีการปฏิบัติอย่างเป็นระบบขั้นตอน (กิ่งพร ทองใบ 2545) กล่าวว่าหน้าที่การบริหารได้ถูกกำหนดครั้งแรกตั้งแต่ปี ค.ศ. 1916 หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หน้าที่ทางการจัดการ ซึ่งประกอบด้วยการจัดการแต่ละหน้าที่ ได้แก่

6.1.1 การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดเป้าหมาย และวิธีการดำเนินการให้บรรลุตามที่ตั้งไว้ ซึ่งการวางแผนจะต้องใช้วิสัยทัศน์ในการพิจารณาพร้อมกำหนดทางเลือกในการดำเนินการที่เหมาะสม การวางแผนที่ดีจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจให้ผู้เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม

6.1.2 การจัดองค์การ (Organizing) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการจัดโครงสร้างการออกแบบงาน การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคน งาน และทรัพยากรทางการบริหารอื่น ๆ ให้สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6.1.3 การนำ (Leading) เป็นกระบวนการในการใช้อิทธิพลและแรงจูงใจบุคคลอื่น ให้ทำงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

6.1.4 การควบคุม (Controlling) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดมาตรฐาน เพื่อใช้ตรวจสอบความก้าวหน้าในการดำเนินงาน วัดผลการดำเนินงานได้ว่า ได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และการแก้ไขผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามมาตรฐาน

6.2 กระบวนการบริหาร

ใน ค.ศ.1936 Gulich ได้เสนอสูตรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารที่เรียกว่า POSDCORB (กึ่งพร ทองใบ 2545; สัจจา บรรจงศิริ และคนอื่นๆ 2552) อธิบายความหมายในแต่ละเรื่องไว้ดังนี้

6.2.1 Planning (P) หมายถึง กระบวนการวางแผน หรือวางโครงการว่ามีงานอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับของเงื่อนไขเวลา มีการกำหนดแนวทางของการปฏิบัติไว้ พร้อมกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ หรือกิจกรรมนั้น ๆ

6.2.2 Organizing (O) หมายถึง กระบวนการจัดรูปองค์การ หรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของตำแหน่งต่าง ๆ ในหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมกับกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อกันให้สัมพันธ์กันตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นกันลงไป โดยที่ทุกตำแหน่งงานจะมีความสัมพันธ์กันในสายการบังคับบัญชาอย่างเห็นได้ชัดเจน

6.2.3 Staffing (S) หมายถึง กระบวนการเกี่ยวกับการจัดกลุ่มบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ ตลอดจนบุคลากรทุกประเภทของหน่วยงาน การบริหารบุคคลดังกล่าวจะเริ่มจากการสรรหาบุคคลเข้ามาทำงาน การบรรจุแต่งตั้ง การฝึกอบรม และพัฒนาบุคคลที่บรรจุแต่งตั้งไว้แล้ว การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ให้ออก ปลดออก และไล่ออก เพื่อให้เป็นไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ

6.2.4 Directing (D) หมายถึง กระบวนการวินิจฉัยสั่งการหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์โครงการ โดยรอบคอบแล้วว่ามีเตรียมคนอย่างไร จัดรูปงานอย่างไร รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

6.2.5 Coordinating (Co) หมายถึง กระบวนการประสานงาน หรือสื่อสัมพันธ์ภายในหน่วยงาน การประสานงานเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนและเกิดความขัดแย้งกัน และการบริหารในลักษณะนี้ เพื่อให้ทุกหน่วยงานทำงานประสานกลมเกลียวกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักของหน่วยงาน

6.2.6 Reporting (R) หมายถึง การเสนอรายงานการทำงานต่าง ๆ ในสายงานการบังคับบัญชาให้ทราบโดยตลอดสายงานการบริหาร เช่น การเสนอรายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมของเกษตรจังหวัดที่รับนโยบายจากกรมไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติงานแล้วก็จะรายงานผลการปฏิบัติการ

ดังกล่าวจากจังหวัดไปยังกรม เป็นต้น โดยผ่านสายงานเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาได้ทราบความก้าวหน้าของงานทุกกระยะสะดวกแก่การประสานงานกันภายในหน่วยงานเดียวกันและกับหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งทำให้การทำงานเกิดความรอบคอบมีหลักฐาน การสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน และเป็นการบำรุงขวัญของบุคลากรในการทำงานควบคู่กันไปด้วย

6.2.7 Budgeting (B) หมายถึง กระบวนการจัดทำงบประมาณการวางแผนการใช้
จ่ายเงินงบประมาณ การจัดทำบัญชี และการควบคุม

7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประสิทธิ์ ประคองศรี และคนอื่นๆ (2537) ศึกษากระบวนการจัดการพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า การใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะของชุมชน ชาวบ้านมีสิทธิเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียมกันแต่ต้องช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาพร้อมทั้งยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อความยั่งยืนของพื้นที่ พื้นที่สาธารณะที่ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างดีชาวบ้านสามารถใช้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ไม้ใช้สอยก่อสร้าง ฟืนหุงต้ม น้ำใช้เพื่อการบริโภคและการเกษตร สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมของพืชพรรณต่าง ๆ และสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี

บรรณรักษ์ เสริมทอง (2543) ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่มีผลต่อการพึ่งพิงผลิตผลจากป่า และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎร ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา จังหวัดระนอง พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพิงผลิตผลจากป่าของราษฎร ได้แก่ ระดับการศึกษาหัวหน้าครัวเรือนและขนาดของพื้นที่ถือครอง นอกจากนี้ปรากฏว่าไม่มีปัจจัยใดเลยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

อิทธิพล กาพอ่อนศรี (2545) ศึกษาการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ในจังหวัดขอนแก่น กรณีศึกษาตำบลพระลับ ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ในจังหวัดขอนแก่น ด้านการใช้ประโยชน์ในที่ดินมีการใช้ประโยชน์อยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ด้านการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ได้แก่ การประสานงาน และการมีส่วนร่วมของประชาชน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ด้านการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ การศึกษาสถานภาพในชุมชน การวางแผน การประสานงานและการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวทางการจัดการความขัดแย้งพบว่า ประชาชนมีกลไกการประชุมและไกล่เกลี่ยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อจัดการความขัดแย้งควรเน้นการจัดการร่วมกันและต้องการให้ภาครัฐเข้ามาปรับปรุงพื้นที่ก่อนให้ประชาชนเข้าดูแลให้

ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์และมาตรการที่สอดคล้องกับประชาชนในพื้นที่ และมอบอำนาจตัดสินใจให้กับประชาชนในท้องถิ่น

พรพิศ แสนชัย (2546) ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า กระบวนการในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้เริ่มจากกลุ่มผู้นำชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถ ความเสียสละ และมีแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าได้ร่วมมือกันศึกษารูปแบบและขั้นตอนการดำเนินการวางแผนและจัดกิจกรรมการปลูกป่า การบวชต้นไม้ ทอดผ้าป่าต้นไม้ และการสืบชะตาป่า

อุดมเพ็ชร วงศ์ชัย (2547) ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่มีผลต่อการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรายรอบป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ต้าและป่าแม่เนาเรือ จังหวัดพะเยา พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้ของครัวเรือน ขนาดการถือครองที่ดิน การได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และความรู้เกี่ยวกับป่าสงวนแห่งชาติ และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้ของครัวเรือน ขนาดการถือครองที่ดิน การได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และความรู้เกี่ยวกับป่าสงวนแห่งชาติ

เกรียงศักดิ์ นพนนท์ (2548) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับการบุกรุกป่าของราษฎรท้องถิ่น บริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำตกเขาอีโต้ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ผู้แทนครัวเรือนที่ทำการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 47.65 ปี มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.73 คน มีอาชีพหลักรับราชการ มีรายได้รวมเฉลี่ย 87,653.43 บาทต่อปี และขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 10.25 ไร่ ส่วนความคิดเห็นต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า นั้น พบว่า น่าจะมีสาเหตุมาจากความต้องการด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเป็นความต้องการในด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ และความต้องการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่า ซึ่งผลการศึกษาคั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนดำเนินการในการบริหารจัดการป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำตกเขาอีโต้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ โดยคำนึงถึงปัจจัยที่มีนัยสำคัญต่อความคิดเห็นในการบุกรุกป่าของราษฎร

สรรเสริญ ฤาชา (2548) ศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา ป่าชุมชนป่าโลกหนองเม็ก-หนองฮี ตำบลเสือเผ่า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การบริหารจัดการป่าโลกหนองเม็ก-หนองฮีเกิดจากความเป็นห่วงในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งปัจจัย 4 ที่ผูกพันกับชุมชนมาตลอดมีสภาพเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ราษฎรจึงได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการ

ป่าชุมชนขึ้นมาดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยยึดหลักการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการรักษาวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตตามวิถีของชุมชน การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน และความสามัคคีในชุมชนเป็นหลัก ส่วนปัจจัยที่ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จที่เป็นปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำภายในชุมชน วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน และระบบการบริหารจัดการป่าชุมชนที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของราษฎรในชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ด้านปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการป่าชุมชนป่าโคกหนองเม็ก-หนองฮี ได้แก่ 1) ความขัดแย้งของกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มอำนาจใหม่ในชุมชน 2) การขาดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชุมชน 3) การติดตามประเมินผลไม่ชัดเจน และ 4) การบังคับใช้กฎระเบียบขององค์กร

เบญจนุช จันทร์มา (2551) ศึกษาการบริหารจัดการที่สาธารณประโยชน์ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทราบประวัติ ความเป็นมาของที่สาธารณประโยชน์แต่ละแปลง สามารถดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันตลอดจนนำมาพัฒนาโดยถือเป็นทรัพยากรทางการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยถือเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่ได้มาโดยผลของกฎหมาย ไม่ต้องใช้งบประมาณจัดซื้อหา จึงจำเป็นต้องดูแลรักษาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่า แนวทางในการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์ ได้แก่ ทำการตรวจสอบแนวเขต จัดทำรูปแผนที่ นำขึ้นทะเบียน แสดงขอบเขตให้ชัดเจน เช่น ปักหลักเขต ทำป้ายแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ทำการพัฒนาใช้ประโยชน์ไม่ปล่อยให้ทรุดโทรมเสื่อมสภาพ แต่งตั้งเจ้าหน้าที่คอยตรวจตราดูแลไม่ให้มีการบุกรุก ให้ความรู้ปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนช่วยดูแลรักษา การมีส่วนร่วมภาคประชาชนเป็นเรื่องสำคัญมากต้องให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่สาธารณประโยชน์ของชุมชน โดยจัดให้มีการร่วมจัดทำแผนพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาเทศบาลในเรื่องนี้ หากเกิดปัญหาจากการบุกรุกเกิดความขัดแย้งก็ควรใช้กระบวนการสานเสวนาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

ประสิทธิ์ ด้านกุลประเสริฐ (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ประชาชนเห็นว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าโคกใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในด้านสังคมมีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ผู้นำชุมชนได้ประชาสัมพันธ์ประชุมชี้แจงในการดูแลรักษาป่าชุมชนให้ชุมชนได้รับทราบ และมีส่วนร่วมในการดำเนินการดูแลบำรุงรักษาป่าชุมชนร่วมกับชุมชน หน่วยงานภาครัฐ โดยปัจจัยที่มีระดับการมีส่วนร่วมต่อการจัดการป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

คือ กฎระเบียบป่าชุมชน ซึ่งส่งผลทำให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ โดยปัจจัยที่มีระดับการมีส่วนร่วมต่อการจัดการป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด คือ การสนับสนุนจากองค์กรชุมชนอื่น

วรินทร์ นาสมใจ (2556) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะทางประชากรของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า 2) ศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า 3) ศึกษาปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า และ 4) ศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าอย่างมีส่วนร่วม พบว่า ลักษณะทางประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (63.70%) มีอายุอยู่ในช่วง 41 - 50 ปี (26.20%) ส่วนใหญ่จบระดับประถมศึกษา (53.50%) ประกอบอาชีพทำนา (71.10%) มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน (53.5%) ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเป็นรายได้เสริม กิจกรรมที่เข้าใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปี คือ การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ การบริหารจัดการยังขาดการวางแผนการใช้ประโยชน์โดยชุมชน ขาดการกำหนดมาตรการด้านการอนุรักษ์ ระเบียบ และข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ การจับจองพื้นที่เพื่อทำการเกษตร การเลี้ยงสัตว์มากเกินไป และความขัดแย้งของคนในชุมชนเป็นปัญหาที่พบเป็นส่วนใหญ่ แนวทางการบริหารจัดการหลัก ๆ คือ (1) จัดตั้งและกำหนดโครงสร้างองค์กรขึ้นมาบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า (2) ให้คณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกเขียนโครงการเพื่อขอขบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เพื่อใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ (3) การดำเนินงานและกิจกรรมการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าจะต้องให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม และ (4) กำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ในการจัดการ และใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า เพื่อเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติร่วมกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นการศึกษาแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทำความเข้าใจสภาพการใช้ประโยชน์ และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง รวมถึงปัญหาการใช้ประโยชน์ และวิเคราะห์หาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติได้จริง

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1.1 ประชากร (population) ในการวิจัยประชากรคือ ประชาชนที่ตั้งบ้านเรือน และอาศัยอยู่ในหมู่บ้านรอบพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ใน 2 ตำบล คือ ตำบลเชิงเครือ อำเภอเมือง สกลนคร ประกอบด้วย บ้านโคกสว่าง หมู่ที่ 9 และบ้านทุ่งมนพัฒนา หมู่ที่ 15 และ ตำบลอุ่มจาน อำเภอ กุสุมาลย์ ประกอบด้วย บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 4 และบ้านหนองบัวสร้าง หมู่ที่ 12 จังหวัดสกลนคร รวม 725 ครัวเรือน

1.1.2 กลุ่มตัวอย่าง (Sampling Unit) ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างจากประชากร โดยมีขนาดตัวอย่าง จำนวน 259 ครัวเรือน กำหนดหาด้วยวิธีการใช้สูตรการหาตัวอย่างของ Yamane ซึ่งนิยมใช้ในการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่น้อยที่สุดที่ยอมรับได้ในการเป็นตัวอย่างของประชากร มีสูตรดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

N = จำนวนประชากรที่ใช้ในการศึกษา

e = ค่าความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

กำหนดให้ $e = 0.05$ และ $N = 725$

ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม $n = \frac{725}{2.8} = 258.9$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเรื่องนี้มีทั้งหมด = 259 ครัวเรือน

1.1.3 สัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง

เมื่อได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างแล้วนำมาคำนวณหาสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างแต่ละหมู่บ้าน โดยใช้สูตรการคำนวณ ดังนี้

$$n_i = \frac{n \times N_i}{N}$$

กำหนดให้ n_i = จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

N_i = จำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

ตารางที่ 3.1 สัดส่วนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนประชากร (ครัวเรือน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (ครัวเรือน)
1	บ้าน โศกสว่าง หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงเครือ	131	47
2	บ้านทุ่งมนพัฒนา หมู่ที่ 15 ตำบลเชียงเครือ	176	63
3	บ้าน โศกสะอาด หมู่ที่ 4 ตำบลอู่จัน	138	49
4	บ้านหนองบัวสร้าง หมู่ที่ 12 ตำบลอู่จัน	280	100
	รวม	725	259

1.2 วิธีการเลือกตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling) จากกลุ่มประชากรตามขนาดและสัดส่วนตัวอย่างที่กำหนดไว้ในตารางที่ 3.1 โดยเมื่อพบกลุ่มตัวอย่าง และสมัครใจที่จะให้ข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามที่กำหนดไว้

1.3 เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยให้สอดคล้องวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบและนำมาแก้ไขปรับปรุง จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่จริง โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะป่า โศกสว่าง ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับประชากรที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 20 ตัวอย่าง และทำการวิเคราะห์เพื่อหาค่าความยากง่าย ค่า

อำนาจจำแนก และค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามอีกครั้งหลังจากนั้นได้จัดทำเป็นฉบับจริง เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งประกอบด้วย 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจ จำนวน 8 ข้อ เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อมูลสภาพการใช้ประโยชน์และความคิดเห็นในเรื่องการใช้ประโยชน์ของชุมชนโดยรอบพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 2.1 เป็นคำถามเกี่ยวกับเหตุผลหลักในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง จำนวน 1 ข้อ

ส่วนที่ 2.2 เป็นคำถามเกี่ยวกับความถี่ในการเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 2.3 เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในการเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง จำนวน 15 ข้อ

โดยแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย และเห็นด้วยน้อยที่สุด โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน 5, 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ และกำหนดเกณฑ์ในการให้ความหมายค่าเฉลี่ย ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง เห็นด้วยด้วยมาก

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างของชุมชน เป็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการจำนวน 6 ข้อ ว่ามีการบริหารจัดการหรือไม่มีการบริหารจัดการ

ตอนที่ 4 ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง จำนวน 7 ข้อ โดยแบ่งระดับการให้คะแนนออกเป็น 5 ระดับ คือ มีปัญหามากที่สุด มีปัญหามาก มีปัญหาปานกลาง มีปัญหาน้อย และมีปัญหาน้อยที่สุด โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน 5, 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ และกำหนดเกณฑ์ในการให้ความหมายค่าเฉลี่ย ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง มีปัญหามากที่สุด

ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง มีปัญหา

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง มีปัญหปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง มีปัญหาน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง มีปัญหาน้อยที่สุด

ตอนที่ 5 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่เหมาะสมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 5.1 แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่เหมาะสมเป็นแบบวัดระดับความคิดเห็น จำนวน 10 ข้อ โดยแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย และเห็นด้วยน้อยที่สุด โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน 5, 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ และกำหนดเกณฑ์ในการให้ความหมายค่าเฉลี่ย ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง เห็นด้วย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ส่วนที่ 5.2 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่เหมาะสม นอกเหนือจากคำถามที่ผู้วิจัยเสนอ เป็นข้อคำถามปลายเปิดที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างโดยตรงจนได้ครบตามจำนวน 259 ตัวอย่าง แล้วนำแบบสอบถามมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วเสร็จ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้จากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้านจากบ้านโคกสว่าง บ้านทุ่งมนพัฒนา บ้านโคกสะอาด และบ้านหนองบัวสร้าง หมู่บ้านละ 2 คน รวม 8 คน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน ตัวแทนจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 1 คน ตัวแทนจากกรมที่ดิน 1 คน และตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 คน

2.2 เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้การจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่กำหนดข้างต้น โดยมีแบบบันทึกการสนทนาในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วม

2.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การประชุมกลุ่มย่อยโดยการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ร่วมกันวิเคราะห์ส่วนประกอบพิจารณาให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ตลอดจนเสนอแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วมที่เหมาะสม โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสำรวจตามแบบสอบถามให้ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยได้รับทราบข้อมูลและให้ข้อคิดเห็น
- 2) ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อย โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มร่วมกันหาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วม

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ได้แก่ การบรรยาย การตีความ และการวิเคราะห์ส่วนประกอบ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เพื่อศึกษาลักษณะทางประชากรของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการ ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยแบ่งการรายงานผลการวิจัย ออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ การรายงานผลการวิจัยเชิงปริมาณ และการรายงานผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
2. สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
3. ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
4. แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 259 ตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 66.4 ส่วนเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 33.6 มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.8 รองลงมามีอายุระหว่าง 51 - 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.3 และมีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.8 การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 51.0 รองลงมาต่ำกว่าประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 22.4 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ปวช. คิดเป็นร้อยละ 10.8

ประกอบอาชีพเกษตรกรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 77.2 รองลงมารับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 10.4 และประกอบอาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 5.4 มีรายได้ของครัวเรือนต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.4 รองลงมามีรายได้ระหว่าง 5,000 - 8,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 37.8 และมีรายได้ระหว่าง 8,001 - 10,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 6.2 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 - 5 คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.8 รองลงมามีจำนวนสมาชิก 6 - 8 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5 และมีจำนวนสมาชิก 1 - 2 คน คิดเป็นร้อยละ 8.9

หากมองด้านความเพียงพอของรายได้ต่อเดือนในครัวเรือนแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ของครัวเรือนต่อเดือนเพียงพอแต่ไม่มีเงินออมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.3 รองลงมามีรายได้ของครัวเรือนต่อเดือนไม่เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 23.2 และมีรายได้ของครัวเรือนต่อเดือนมีเพียงพอและมีเงินออม คิดเป็นร้อยละ 13.5 ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกสว่าง

n = 259		
ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เพศ	87	33.6
ชาย	172	66.4
หญิง		
อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	19	7.3
20 - 30 ปี	26	10.0
31 - 40 ปี	46	17.8
41 - 50 ปี	85	32.8
51 - 60 ปี	50	19.3
มากกว่า 60 ปีขึ้นไป	33	12.7
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	58	22.4
ประถมศึกษา	132	51.0
มัธยมศึกษาตอนต้น	9	3.5
มัธยมศึกษาตอนปลาย-ปวช.	28	10.8
ปวส. - อนุปริญญา	12	4.6
ปริญญาตรี	20	7.7

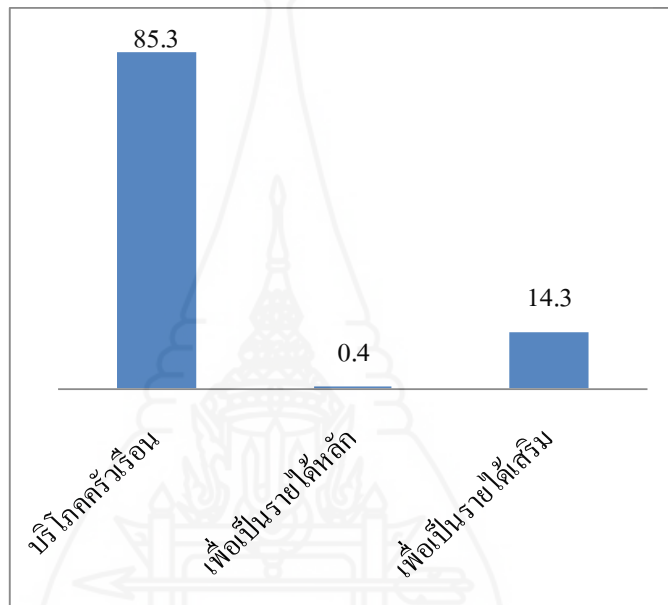
ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

	n = 259	
ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
อาชีพ		
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	5	1.9
ค้าขาย	14	5.4
พนักงานบริษัท/ห้างร้าน/เอกชน	13	5.0
รับจ้างทั่วไป	27	10.4
เกษตรกร	200	77.2
รายได้ของครัวเรือนต่อเดือน (รวมอาชีพหลักและอาชีพรอง)		
ต่ำกว่า 5,000 บาท	141	54.4
5,000 - 8,000 บาท	98	37.8
8,001 - 10,000 บาท	16	6.2
10,001 - 15,000 บาท	3	1.2
15,001 - 20,000 บาท	1	0.4
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
1 - 2 คน	23	8.9
3 - 5 คน	199	76.8
6 - 8 คน	35	13.5
มากกว่า 8 คน ขึ้นไป	2	0.8
ความเพียงพอของรายได้ต่อเดือนในครัวเรือน		
เพียงพอและมีเงินออม	35	13.5
เพียงพอแต่ไม่มีเงินออม	164	63.3
ไม่เพียงพอ	60	23.2

2. สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

2.1 เหตุผลของการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

จากการศึกษาพบว่า เหตุผลของการเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อบริโภคในครัวเรือน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.3 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นรายได้เสริม คิดเป็นร้อยละ 14.3 และเพื่อเป็นรายได้หลัก คิดเป็นร้อยละ 0.4 ดังแสดงในภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 เหตุผลของการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

2.2 สภาพการใช้ประโยชน์และความถี่ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างในฤดูกาลที่เกิดผลผลิต

เมื่อพิจารณาถึงช่วงระยะเวลาและความถี่ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างในฤดูกาลที่เกิดผลผลิต พบว่า กิจกรรมที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ ได้แก่

2.2.1 การเข้าไปหาแมลงเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นบางโอกาส คิดเป็นร้อยละ 58.3 รองลงมาการเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 28.2 และร้อยละ 6.9 การเข้าไปใช้ประโยชน์วันเว้นวัน

2.2.2 การเข้าไปล่าสัตว์มาเป็นอาหารเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นบางโอกาส คิดเป็นร้อยละ 48.6 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 36.1 และไม่ได้ใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 13.9

2.2.3 การเข้าไปตัดไม้ทำฟืนเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นบางโอกาส คิดเป็นร้อยละ 50.5 รองลงมาไม่ได้ใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 37.5 และเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 6.9

2.2.4 การนำไม้มาเผาถ่านไม่ได้ใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 42.6 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นบางโอกาส คิดเป็นร้อยละ 40.7 และเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 15.7

2.2.5 การเข้าไปตัดไม้เพื่อทำเครื่องจักรสานไม่ได้ใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 94.0 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นบางโอกาส คิดเป็นร้อยละ 6.0

2.2.6 การเข้าไปเก็บเห็ดเข้าไปใช้ประโยชน์วันเว้นวัน คิดเป็นร้อยละ 55.1 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 20.4 และเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 19.0

2.2.7 การเข้าไปเก็บสมุนไพรไม่ได้ใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 57.9 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์บางโอกาส คิดเป็นร้อยละ 35.6 และเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 4.2

2.2.8 การเข้าไปใช้เป็นที่เพาะปลูกไม้ไม่ได้ใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 88.9 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 5.6 และเข้าไปใช้ประโยชน์วันเว้นวัน คิดเป็นร้อยละ 2.8

2.2.9 การเข้าไปใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์เข้าไปใช้ประโยชน์ทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 60.6 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์วันเว้นวัน คิดเป็นร้อยละ 20.4 และเข้าไปใช้ประโยชน์ทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 10.2

โดยสรุป การเข้าไปใช้ประโยชน์หลัก ๆ ในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง คือ การเข้าไปเก็บเห็ด การเข้าไปหาแมลง และการเข้าไปใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 99.5, 98.6 และ 98.1 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.2 สภาพการเข้าไปใช้ประโยชน์ในฤดูกาลที่เกิดผลผลิตจากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

n = 259

สภาพการใช้ประโยชน์	ระยะเวลาในการเข้าไปใช้ประโยชน์ (ร้อยละ)				
	ทุกวัน	วันเว้นวัน	ทุกสัปดาห์	บางโอกาส	ไม่ได้ใช้ประโยชน์
1. การเข้าไปหาแมลง	5.1	7.0	28.2	58.3	1.4
2. การเข้าไปล่าสัตว์อาหาร	0.0	1.4	36.1	48.6	13.9
3. การเข้าไปตัดไม้ทำฟืน	0.9	4.2	6.9	50.5	37.5
4. การนำไม้มาเผาถ่าน	0.0	0.9	15.7	40.7	42.6
5. การเข้าไปตัดไม้เพื่อทำเครื่องจักรสาน	0.0	0.0	0.0	6.0	94.0
6. การเข้าไปเก็บเห็ด	19.0	55.0	20.4	5.1	0.5
7. การเข้าไปเก็บสมุนไพร	0.0	2.3	4.2	35.6	57.9
8. การเข้าไปเป็นพื้นที่เพาะปลูก	5.6	2.8	0.0	2.3	88.9
9. การเข้าไปใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์	60.6	20.4	10.2	6.9	1.9

2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบว่า หัวข้อที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมาก ประกอบด้วย ป่าไม้เป็นสมบัติสาธารณะทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ไม่มีขอบเขต มีบุคคลจำนวนมากที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่น เห็ด พืชผักป่า ทำให้เกิดปัญหาปริมาณไม่เพียงพอ และท่านได้แหล่งไม้ฟืน ถ่าน ไม้ใช้สอยจากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยมีค่าเฉลี่ย 4.19, 4.18 และ 3.78 ตามลำดับ หัวข้อที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยปานกลาง ประกอบด้วย ท่านได้ใช้ประโยชน์จากการล่าสัตว์ หางของป่าเป็นประจำ ท่านคิดว่าป่าสาธารณะมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ท่านใช้ประโยชน์จากป่าในรูปของยาสมุนไพร และท่านคิดว่าทรัพยากรในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมีประโยชน์ โดยมีค่าเฉลี่ย 3.25, 3.22, 2.83 และ 2.68 ตามลำดับ หัวข้อที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อย ประกอบด้วย ท่านได้รับประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเป็นประจำ และทำให้ ท่านลดการพึ่งพิงสิ่งอุปโภคบริโภคจากตลาดน้อยลง ท่านได้อาหารจำพวกต่าง ๆ จากป่าสาธารณะแห่งนี้ ท่านคิดว่าเกิดปัญหาระหว่างชุมชนในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า หากที่ทำกินของท่านไม่เพียงพอท่านจะเข้าไปจับจองที่ทำกินในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ท่านใช้ประโยชน์จากป่าในเรื่อง

ของการทำเป็นพื้นที่การเกษตร ท่านคิดว่าพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้างไม่ควรใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์
ท่านคิดว่าสภาพพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้างยังมีความอุดมสมบูรณ์มาก และป่าไม้ในพื้นที่สาธารณะ
ป่าโลกร้างเป็นทรัพยากรที่สามารถขึ้นทดแทนได้ไม่ต้องมีการจัดการดูแล โดยมีค่าเฉลี่ย 2.60,
2.60, 2.56, 2.54, 2.38, 2.35, 2.07 และ 1.81 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้าง

n = 259

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จาก พื้นที่สาธารณะป่าโลกร้าง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1. ท่านคิดว่าสภาพพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้างยังมีความ อุดมสมบูรณ์มาก	2.07	0.56	เห็นด้วยน้อย
2. ท่านคิดว่าทรัพยากรในพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้างมี ประโยชน์	2.68	0.91	เห็นด้วยปานกลาง
3. ท่านคิดว่าป่าสาธารณะมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ของชุมชน	3.22	0.90	เห็นด้วยปานกลาง
4. ท่านได้อาหารจำพวกผักต่าง ๆ จากป่าสาธารณะแห่งนี้	2.60	0.90	เห็นด้วยน้อย
5. ท่านได้ใช้ประโยชน์จากการล่าสัตว์ หางของป่าเป็น ประจำ	3.25	0.92	เห็นด้วยปานกลาง
6. ท่านได้แหล่งไม้ฟืน ถ่าน ไม้ใช้สอยจากพื้นที่สาธารณะ ป่าโลกร้าง	3.78	1.06	เห็นด้วยมาก
7. ท่านคิดว่าพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้างไม่ควรใช้เป็น สถานที่เลี้ยงสัตว์	2.35	0.56	เห็นด้วยน้อย
8. ท่านใช้ประโยชน์จากป่าในเรื่องของการทำเป็นพื้นที่ การเกษตร	2.38	0.57	เห็นด้วยน้อย
9. ท่านใช้ประโยชน์จากป่าในรูปของยาสมุนไพร	2.83	0.99	เห็นด้วยปานกลาง
10. ท่านได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกร้าง เป็นประจำและทำให้ท่านลดการพึ่งพิงสิ่งอุปโภค บริโภคจากตลาดน้อยลง	2.60	0.88	เห็นด้วยน้อย

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

n = 259

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จาก พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
11. มีบุคคลจำนวนมากที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่น เห็ด พืชผักป่า ทำให้เกิดปัญหาปริมาณไม่เพียงพอ	4.18	0.58	เห็นด้วยมาก
12. ป่าไม้เป็นสมบัติสาธารณะ ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ไม่มีขอบเขต	4.19	0.57	เห็นด้วยมาก
13. หากที่ทำกินของท่านไม่เพียงพอท่านจะเข้าไปจับจองที่ทำกินในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	2.54	0.79	เห็นด้วยน้อย
14. ท่านคิดว่าเกิดปัญหาระหว่างชุมชนในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า	2.56	0.84	เห็นด้วยน้อย
15. ป่าไม้ในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเป็นทรัพยากรที่สามารถขึ้นทดแทนได้ไม่ต้องมีการจัดการดูแล	1.81	0.65	เห็นด้วยน้อย

2.4 การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยเห็นว่าชุมชนไม่ได้มีการกำหนดให้มีมาตรการด้านอนุรักษ์ไว้ ไม่มีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ ชุมชนไม่มีมาตรการ/ระเบียบ/ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ไม่มีการบริหารจัดการพื้นที่ที่จะทำให้ การใช้ประโยชน์ไม่เกิดความยุติธรรม ไม่มีองค์กรหรือผู้รับผิดชอบเข้ามาดูแลการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และไม่มีการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการวางแผน คิดเป็นร้อยละ 87.0, 66.2, 87.0, 82.3, 67.1 และ 100.0 ตามลำดับ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการ พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง	มี		ไม่มี	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
1. ชุมชนได้มีการกำหนดให้มีมาตรการด้านอนุรักษ์ไว้	34	13.0	225	87.0
2. มีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ของทรัพยากรป่าไม้	88	33.8	171	66.2
3. ชุมชนมีมาตรการ/ระเบียบ/ข้อตกลงในการใช้ ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง	34	13.0	225	87.0
4. มีการบริหารจัดการพื้นที่จะทำให้การใช้ประโยชน์ เกิดความยุติธรรม	46	17.7	213	82.3
5. มีองค์กรหรือผู้รับผิดชอบเข้ามาดูแลการใช้ ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง	85	32.9	174	67.1
6. มีการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยให้ชุมชน เข้ามีส่วนร่วมในการวางแผน	0	0.0	259	100.0

3. ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างในระดับมากที่สุด โดยมีปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.26$) ส่วนปัญหาในระดับมาก คือ มีการเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างมากเกินไป มีปัญหาความขัดแย้งจากการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างของคนในชุมชน มีคนในหมู่บ้านเข้าไปจับจองพื้นที่สาธารณะเป็นของตนเองเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร และมีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างมากเกินไป ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

n = 259

ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับของปัญหา
1. มีคนในหมู่บ้านเข้าไปจับจองพื้นที่สาธารณะเป็นของตนเองเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร	3.78	0.96	มาก
2. มีการเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมากเกินไป	3.92	0.92	มาก
3. มีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมากเกินไป	3.71	0.93	มาก
4. มีปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	4.26	0.91	มากที่สุด
5. มีปัญหาความขัดแย้งจากการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างของคนในชุมชน	3.84	0.90	มาก

4. แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

4.1 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่ได้จากการสำรวจจากแบบสอบถาม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นจากแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างในแบบสอบถามในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ได้แก่ ควรมีการร่วมมือกับทางราชการ ในการจัดทำโครงการปลูกป่าและรักษาป่า ควรมีการวิเคราะห์ปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และควรมีการจัดตั้งพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างให้เป็นป่าชุมชน และเห็นด้วยในระดับมาก ได้แก่ ควรมีการจัดตั้งและกำหนดองค์กรเข้ามาบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างชัดเจน ควรมีการวางแผนในการจัดการป่าไม้บริเวณพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เช่น การบำรุงรักษาป่า การปลูกป่าเสริม การทำแนวกันไฟ เป็นต้น พัฒนาพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ควรมีการวางแผนกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างชัดเจน ควรมีการจัดลำดับความรุนแรงของปัญหาพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์ภายในหมู่บ้านในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เช่น

การเข้าไปเก็บฟืน การเข้าไปเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และควรมีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ทำผิด หรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.6 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

n = 259

แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1. ควรมีการจัดตั้งพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างให้เป็นป่าชุมชน	4.24	0.84	เห็นด้วยมากที่สุด
2. ควรมีการวิเคราะห์ปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	4.32	0.72	เห็นด้วยมากที่สุด
3. ควรมีการจัดลำดับความรุนแรงของปัญหาพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	4.00	0.85	เห็นด้วยมาก
4. ควรมีการร่วมมือกับทางราชการในการจัดทำโครงการปลูกป่าและรักษาป่า	4.44	0.68	เห็นด้วยมากที่สุด
5. ควรกำหนดกฎเกณฑ์ภายในหมู่บ้าน ในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เช่น การเข้าไปเก็บฟืน การเข้าไปเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น	4.00	0.86	เห็นด้วยมาก
6. ควรมีการวางแผนกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างชัดเจน	4.00	0.82	เห็นด้วยมาก
7. ควรมีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้	3.75	0.81	เห็นด้วยมาก
8. ควรมีการวางแผนในการจัดการป่าไม้บริเวณพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เช่น การบำรุงรักษาป่า การปลูกป่าเสริม การทำแนวกันไฟ เป็นต้น	4.18	0.79	เห็นด้วยมาก
9. ควรมีการจัดตั้งและกำหนดองค์กรเข้ามาบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างชัดเจน	4.20	0.82	เห็นด้วยมาก
10. พัฒนาพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและชุมชนใกล้เคียง	4.15	0.74	เห็นด้วยมาก

4.2 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อย

การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการหาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่เหมาะสม ผลการศึกษาจากการจัดประชุมกลุ่มย่อยผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้านจาก 4 หมู่บ้าน ๆ ละ 2 คน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน ตัวแทนจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 1 คน ตัวแทนจากกรมที่ดิน 1 คน และตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 คน ณ ห้องประชุมอาคารอนุรักษ์ อบต. รุ่ง 3 สำนักงานเทศบาลตำบลเชียงเครือ ในวันที่ 8 มิถุนายน 2554 ตั้งแต่เวลา 09.30 น. - 12.00 น. เพื่อรับฟังผลการวิจัยที่ผู้วิจัยนำเสนอ และร่วมกันพิจารณาให้ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะถึงแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วมที่เหมาะสม ดังนี้

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นด้วยกับแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างจากแบบสอบถาม โดยมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะร่วมกันถึงแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ดังนี้

4.2.1 จัดตั้งคณะกรรมการบริหารพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยมีแนวทางคัดเลือก ดังนี้ การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่มาจากแต่ละหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง จำนวน 4 หมู่บ้าน ดำเนินการคัดเลือกตัวแทนหมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านละ 2 คน ซึ่งและเป็นผู้มีแนวความคิดที่ต้องการรักษาป่าสาธารณะประโยชน์ไว้ในรูปของป่าชุมชนที่มีชุมชนร่วมกันบริหารจัดการและร่วมกันใช้ประโยชน์ตามวิถีของประชาธิปไตย โดยไม่มีคณะกรรมการในการคัดเลือกแต่จะให้สมาชิกเสนอชื่อแล้วยกมือให้ความไว้วางใจสนับสนุน โดยให้เหตุผลว่าคณะกรรมการที่ถูกชุมชนเสนอชื่อในที่ประชุมและคัดเลือกเป็นตัวแทนในการบริหารนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส เป็นผู้ที่มีความถนัดเฉพาะด้าน เช่น มีความรู้เกี่ยวกับชนิดและประโยชน์ของต้นไม้และสมุนไพรในป่าชุมชน เป็นผู้ที่มีการเสียสละเป็นที่ประจักษ์ต่อชุมชนมาตลอดและมีเวลาในการร่วมปรึกษาหารือหรือดำเนินกิจกรรมในกระบวนการบริหาร เนื่องจากคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของชุมชนชุดนี้จะไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการปฏิบัติงานแต่อย่างใด ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดตั้งคณะกรรมการโดยวิธีการดังกล่าว ประชาชนได้ใช้ความรู้สึกสนิทสนมกันในชุมชนประกอบกับการได้รับรู้และได้เห็นผลงานของผู้ที่ตนตัดสินใจที่จะยกมือสนับสนุนรู้จักกันในหมู่ของประชาชนเอง สิ่งเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกันมาเป็นเวลายาวนานในชุมชนที่สามารถก่อให้เกิดความสามัคคีในกลุ่มองค์กรได้ ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ และได้คัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมาเป็น

ตัวแทนในการดำเนินการวางแผนและตัดสินใจร่วมดำเนินการปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผลการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

4.2.2 จัดให้มีที่ปรึกษาของคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยจัดให้เทศบาลตำบลเชียงเครือ ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและดูแลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และการดำเนินงานในระยะแรกซึ่งอาจมีบางข้อที่คณะกรรมการยังไม่เข้าใจ

4.2.3 กำหนดกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ในการจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติร่วมกันต่อไป โดยผู้ร่วมประชุมได้เสนอกฎระเบียบต่าง ๆ ดังนี้

1) ออกกฎระเบียบข้อบังคับไว้เพื่อใช้เป็นข้อห้ามหรือข้อบังคับที่ชาวบ้านต้องปฏิบัติตามเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์ ขอบเขตการใช้ประโยชน์ และกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ที่ทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ เช่น การตัดต้นไม้และกำหนดอัตราการปรับใหม่แก่ผู้ที่มีการฝ่าฝืนไว้ด้วย ถ้าไม่ยินยอม หรือไม่ปฏิบัติตามคณะกรรมการจะนำความผิดแจ้งต่อเจ้าหน้าที่กฎหมาย เช่น ตำรวจ เพื่อให้ดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

2) ออกกฎระเบียบข้อบังคับไว้เพื่อใช้เป็นข้อห้ามหรือข้อบังคับที่ชาวบ้านต้องปฏิบัติตามเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์ ขอบเขตการใช้ประโยชน์ และกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ที่ทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ เช่น ห้ามจับจองพื้นที่ป่า ห้ามจุดไฟเผาป่า ห้ามตัดต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะดังกล่าว นอกจากต้นไม้ที่ตายแล้ว ห้ามนำขยะไปทิ้งในบริเวณพื้นที่สาธารณะดังกล่าว

4.2.4 จัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีหรือกิจกรรมการดำเนินงานของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยให้มีแนวทางในการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1) พัฒนาพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและชุมชนใกล้เคียง โดยการสนับสนุนให้พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างจัดตั้งเป็นป่าชุมชน

2) กำหนดและจัดทำสิ่งที่เป็นตัวบ่งบอกว่าเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ แสดงป้ายชื่อและขอบเขตของพื้นที่สาธารณะที่มีขนาดใหญ่เอาไว้ให้สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ล้อมรั้ว หรือปลูกต้นไม้โตเร็ว ไว้เป็นขอบเขตเพื่อป้องกันการบุกรุกครอบครองยึดเอาเป็นสมบัติส่วนตัวจากบุคคลภายนอก

3) ติดป้ายประชาสัมพันธ์แสดงชื่อป่าสาธารณะชุมชนและผู้ดำเนินการ ตลอดจนป้ายแสดงกฎระเบียบของป่าชุมชนนั้นจะทำการติดไว้ที่บริเวณทางเข้าพื้นที่สาธารณะป่า

โคกสว่างจากบ้านโคกสว่าง และแนวเขตพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ด้านทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศตะวันออก ซึ่งเป็นบริเวณที่ผู้เข้ามาในบริเวณพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างสามารถสังเกตเห็นได้ง่าย

4) จัดให้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ชาวบ้านให้ร่วมกันปลูกต้นไม้ ยืนต้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้ประดู่ และ ไม้มะค่า เป็นต้น เพื่อเพิ่มเติมพื้นที่ป่าให้สมบูรณ์ โดยเฉพาะในวาระโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา และวันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น โดยการขอความร่วมมือและช่วยเหลือเกี่ยวกับกล้าไม้ พร้อมทั้งคำแนะนำจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5) ให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน โดยเฉพาะเวลาเช้าและเวลาพลบค่ำเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้ตระหนักและมองเห็นความสำคัญหรือความเป็นประโยชน์ของต้นไม้และพื้นที่ป่าสาธารณะต่อตัวชาวบ้านเอง รวมถึงการพูดถึงกฎระเบียบข้อบังคับตลอดจนการบำรุง ปกป้องและดูแลรักษา พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์เชิญชวนชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมกันปลูกต้นไม้ หรือวางแผนและดำเนินการร่วมกันบูรณะรักษาที่สาธารณะประโยชน์ ให้คงสภาพที่ดีอยู่ต่อไป

6) จัดฝึกอบรมให้ความรู้ผู้นำชุมชนและผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เป็นกลุ่มเป้าหมายแรกเนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความพร้อมและศักยภาพสูงในการเข้ามามีส่วนร่วมและสร้างความเข้าใจกับประชาชนในหมู่บ้าน เรื่องการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างให้เกิดความเข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7) ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชน เช่น การประชุมชี้แจงในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านหรือขอความร่วมมือกันนั้น ผู้ใหญ่บ้านในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ข้อมูลข่าวสาร และการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ผ่านทางหอกระจายข่าว ซึ่งมีอยู่ในทุกหมู่บ้าน

8) จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการจัดทำโครงการปลูกต้นไม้ พืชอาหารสัตว์ และแมลง พร้อมทั้งการบำรุงรักษาป่าโคกสว่างอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเป็นการพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมให้มีความเข้มแข็งต่อไป

9) คณะกรรมการควรร่วมมือกับชุมชนและโรงเรียน เพื่อทำกิจกรรมในการศึกษาธรรมชาติ โดยการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับป่าไม้ พืชพรรณ สัตว์ และแมลง เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง รวมถึงการดูแลบำรุงรักษาของชุมชนให้มีความยั่งยืนต่อไป

4.2.5 ตรวจสอบตราสอดส่องดูแลพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยให้แต่ละหมู่บ้านจัดเวรยามดูแลสอดส่องผลัดเปลี่ยนกันสัปดาห์ละ 2 ครั้ง

4.2.6 ประสานความร่วมมือกับภายนอกในการแก้ปัญหาการจับจองพื้นที่ และการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อที่จะเป็นป่าชุมชนต่อไป

4.2.7 ติดตามประเมินผลเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่เข้ามาดูแล เช่น การปลูกต้นไม้ มีกล้าไม้รอดตายจากการปลูกรากหรือน้อยเป็นการประเมินด้วยสายตาและไม่มีเครื่องวัดบันทึก แล้วประมาณการว่ามีการรอดตายมากน้อยเพียงใด แล้วค่อยหากกล้าไม้มาปลูกซ่อม

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยศึกษาลักษณะทางประชากรของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการ รวมถึงปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะมีประโยชน์ต่อการบริหาร การพัฒนา ปรับปรุง ส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่นและประชาชนได้รับรู้ถึงสิทธิหน้าที่ การบริหารจัดการ การแก้ปัญหา และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่สาธารณะประโยชน์เพื่อให้ได้ใช้ร่วมกันมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยรวบรวมผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณ และผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) มาทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่เหมาะสม

1. สรุปการวิจัย

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 66.4 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 33.6 มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.8 การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 51.0 ประกอบอาชีพเกษตรกรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 77.2 มีรายได้ของครัวเรือนต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.4 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 - 5 คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.8 หากมองด้านความเพียงพอของรายได้ต่อเดือนในครัวเรือนแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ของครัวเรือนต่อเดือนเพียงพอแต่ไม่มีเงินออมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.3

1.2 สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

1.2.1 เหตุผลของการเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อบริโภคในครัวเรือนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.3 รองลงมาเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นรายได้เสริม คิดเป็นร้อยละ 14.3 และเพื่อเป็นรายได้หลัก คิดเป็นร้อยละ 0.4

1.2.2 สภาพการใช้ประโยชน์และความถี่ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างในฤดูกาลที่เกิดผลผลิต คือ การเข้าไปเก็บเห็ด การเข้าไปหาแมลง และการเข้าไปใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 99.5, 98.6 และ 98.1 ตามลำดับ

1.2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เห็นด้วยในระดับมาก ประกอบด้วย ป่าไม้เป็นสมบัติสาธารณะทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ไม่มีขอบเขต มีบุคคลจำนวนมากที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่น เห็ด พืชผักป่า ทำให้เกิดปัญหาปริมาณไม่เพียงพอ และท่านได้แหล่งไม้ฟืน ถ่าน ไม้ใช้สอยจากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

1.2.4 การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าที่ผ่านมาพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างไม่ได้มีการบริหารจัดการใด ๆ เพราะส่วนใหญ่เห็นว่าชุมชนไม่ได้มีการกำหนดให้มีมาตรการด้านอนุรักษ์ไว้ ไม่มีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ ชุมชนไม่มีมาตรการ/ระเบียบ/ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ไม่มีการบริหารจัดการพื้นที่จะทำให้การใช้ประโยชน์เกิดความยุติธรรม ไม่มีองค์กรหรือผู้รับผิดชอบเข้ามาดูแลการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และไม่มีการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการวางแผน

1.3 ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

โดยสรุปแล้วสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ ป่าโคกสว่าง อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ส่วนที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และส่วนที่เป็นปัญหาในระดับมาก คือ มีการเข้าไปตัดไม้ มีปัญหาขัดแย้งจากการเข้าไปใช้ประโยชน์ มีคนในหมู่บ้านเข้าไปจับจองพื้นที่สาธารณะเป็นของตนเองเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร และมีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมากเกินไป

1.4 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

โดยสรุปแล้วประชาชนเห็นด้วยกับแนวทางที่นำเสนอไว้ในแบบสอบถามในระดับมากถึงมากที่สุด จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถสรุปแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ได้ดังนี้

1.4.1 จัดตั้งคณะกรรมการของชุมชนขึ้นมาดูแลและทำหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

1.4.2 จัดให้มีที่ปรึกษาของคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยจัดให้เทศบาลตำบลเชียงเครือ ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและดูแลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และการดำเนินงานในระยะแรก

1.4.3 กำหนดกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ในการจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติร่วมกันต่อไป

1.4.4 การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีหรือกิจกรรมการดำเนินงานของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.4.5 การตรวจตราสอดส่องดูแลพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยให้แต่ละหมู่บ้านจัดเวรยามดูแลสอดส่องผลัดเปลี่ยนกันสัปดาห์ละ 2 ครั้ง

1.4.6 ประสานความร่วมมือกับภายนอกในการแก้ปัญหาการจับจองพื้นที่ และการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อที่จะเป็นป่าชุมชนต่อไป

1.4.7 การติดตามประเมินผลเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่เข้ามาดูแล เช่น การปลูกต้นไม้ มีกล้าไม้รอดตายจากการปลูกมากหรือน้อยเป็นการประเมินด้วยสายตาและไม่มีเครื่องวัดบันทึก แล้วประมาณการว่ามีการรอดตายมากน้อยเพียงใดแล้วค่อยหากกล้าไม้มาปลูกซ่อม

2. อภิปรายผล

2.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทราบลักษณะทางประชากรของชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ เพื่อทราบถึงเหตุผลที่ประชากรที่อาศัยรอบพื้นที่สาธารณะเข้าไปใช้ประโยชน์เกี่ยวข้องกับเรื่องของผลประโยชน์และรายได้เป็นสำคัญ พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเป็นเพศหญิงและจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งอยู่ในช่วงวัยทำงานมีอาชีพอยู่ในภาคการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน หากมองด้านของรายได้แล้ว ส่วนใหญ่มีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายภายในครัวเรือนแต่ไม่มีเงินออม สอดคล้องกับอุดมพิเชฐ วงศ์ชัย (2547) ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่มีผลต่อการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรายรอบป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่คำและป่าแม่เนาเรือ จังหวัด

พะเยา พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้ของครัวเรือน ขนาดการถือครองที่ดิน การได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และความรู้เกี่ยวกับป่าสงวนแห่งชาติ

2.2 สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

2.2.1 สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

การเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างส่วนใหญ่ใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน เข้าไปเก็บเห็ด เข้าไปหาแมลง และใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ เนื่องจากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมีเนื้อที่ประมาณ 213 ไร่ ซึ่งบริเวณที่เป็นป่าโคกสว่างหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ เป็นบริเวณที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็กและขนาดกลางขึ้นอยู่กระจัดกระจาย พื้นที่ป่าไม่รกทึบมีหญ้าชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่ทั่วไป มีสภาพอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านภายในพื้นที่และบริเวณที่ใกล้เคียงเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างได้อย่างเพียงพอ (เสริฐ ดวงจิต และ บุญสา ภูละคร 2553; รังษี หนูดา 2553) สอดคล้องกับ วรินทร์ นาสมาใจ (2556) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า สภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าส่วนใหญ่เข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเป็นรายได้เสริม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเพื่อการดำรงชีพ เช่น การเข้าไปใช้พื้นที่เพาะปลูกที่เข้าไปวันเว้นวัน หรือกิจกรรมเพื่อการยังชีพอื่น ๆ เช่น การเข้าไปตัดไม้ทำฟืน การเข้าไปตัดไม้เพื่อทำเครื่องจักสาน การเข้าไปเก็บหาสมุนไพร การเข้าไปเก็บเห็ด เป็นต้น ที่เข้าไปใช้ประโยชน์บ้างโอกาส เช่น เกี่ยวกับการศึกษาของ ประสิทธิ์ ประครองศรี และคนอื่นๆ (2537) ศึกษากระบวนการจัดการที่สาธารณะ ประโยชน์ของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะของชุมชนชาวบ้านสามารถใช้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เป็นแหล่งเชื้อเพลิงภายในครัวเรือน ฟืนหุงต้ม เป็นแหล่งยาสมุนไพรรักษาโรคที่มาของไม้ใช้สอย แหล่งวัสดุในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย คอกสัตว์ เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรใช้เป็นที่พักพิงและเลี้ยงสัตว์ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม และสัตว์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

2.2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นด้วยในระดับมากในเรื่องของป่าไม้เป็นสมบัติสาธารณะทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ที่ไม่มีขอบเขต มีบุคคลจำนวนมากที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่น เห็ด พืชผักป่า ทำให้เกิดปัญหาปริมาณไม่เพียงพอ และท่านได้แหล่งไม้ฟืน ถ่านไม้ใช้สอยจากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง กลุ่มตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าสภาพพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมีความเสื่อมโทรม เนื่องจากกิจกรรมที่

ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เข้าไปเก็บไม้พื้เพื่อทำเป็นถ่าน และมีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง สัตว์เข้าไปกักกินพืชอาหารต่าง ๆ ทำให้อาหารจำพวกผักต่าง ๆ ในป่าลดลง มีปริมาณไม่เพียงพอประกอบกับสภาพป่าที่เสื่อมโทรมลง เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวบ้านจึงไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งอาหารมากนัก ดังนั้นจำเป็นต้องมีการฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อไปอย่างยั่งยืน รวมถึงการจำกัดการใช้ประโยชน์บางประเภท เช่น การนำสัตว์เข้าไปเลี้ยง เป็นต้น โดยต้องมีการกำหนดขอบเขตของการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ให้ชัดเจน ทั้งในเรื่องของการร่างกฎระเบียบการเข้าไปใช้พื้นที่ กำหนดแนวเขตของพื้นที่ รวมถึงข้อกำหนดในการเก็บหาของป่าในส่วนที่เหลือเพื่อที่จะได้นำไปขยายพันธุ์ต่อไป สอดคล้องกับการศึกษา สุรยุทธ หลิมตระกูล (2544) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน มีการนำปศุสัตว์ (โค) ไปเลี้ยงในป่าชุมชน การล่าสัตว์เพื่อนำเนื้อมาทำเป็นอาหาร การใช้ประโยชน์เป็นแหล่งเก็บพื้เพื่อเอามาเผาถ่าน การเก็บหาของป่า การเก็บหาพืชสมุนไพร ตลอดจนการเก็บหาไม้ขนาดเล็กมาทำคอกสัตว์และร้านปลูกไม้เลื้อย

2.2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าที่ผ่านมาพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างไม่ได้มีการบริหารจัดการใด ๆ เพราะส่วนใหญ่เห็นว่าชุมชนไม่ได้มีการกำหนดให้มีมาตรการด้านอนุรักษ์ไว้ ไม่มีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ ชุมชนไม่มีมาตรการ/ระเบียบ/ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง เมื่อไม่มีการบริหารจัดการพื้นที่จะทำให้การใช้ประโยชน์เกิดความยุติธรรม ไม่มีองค์กรหรือผู้รับผิดชอบเข้ามาดูแลการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และไม่มีการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการวางแผน ดังนั้นผู้ที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างจำเป็นต้องมีการรักษาป่าสาธารณะประโยชน์ไว้ในรูปของป่าชุมชนที่มีชุมชนร่วมกันบริหารจัดการและร่วมกันใช้ประโยชน์ตามวิถีของประชาธิปไตย การวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างโดยให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการร่างกฎระเบียบ และบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง สอดคล้องกับเบญจนุช จันทร์มา (2551) ศึกษาการบริหารจัดการที่สาธารณประโยชน์ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ที่สาธารณประโยชน์แต่ละแปลงสามารถดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันตลอดจนนำมาพัฒนาโดยถือเป็นทรัพยากรทางการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้มาโดยผลของกฎหมายไม่ต้องใช้งบประมาณในการจัดซื้อหาจึงจำเป็นต้องดูแลรักษาและ

นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่าที่สาธารณประโยชน์ทุกแปลงมีวัตถุประสงค์ในการใช้เดิมอยู่ควรใช้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ หากเลิกใช้ประโยชน์แล้วก็ควรนำไปใช้ประโยชน์อื่น และสอดคล้องกับแนวคิดด้านสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วม ในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะในเรื่องของการขอใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ นั่นก็ให้ความสำคัญต่อสิทธิของการใช้ประโยชน์ในที่สาธารณะหรือสิทธิของชุมชนที่ใช้ที่สาธารณประโยชน์มาตรา 290 เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2.3 สภาพปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง พบว่า โดยภาพรวมแล้วสภาพปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด แต่ที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่ และปัญหาในระดับมาก คือ การเข้าไปตัดไม้ ความขัดแย้งจากการเข้าไปใช้ประโยชน์ มีคนในหมู่บ้านเข้าไปจับจองพื้นที่สาธารณะเป็นของตนเองเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร และมีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมากขึ้น จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นว่าพื้นที่ป่าสาธารณะป่าโคกสว่างปัจจุบันยังไม่มีการบริหารจัดการพื้นที่ใด ๆ เลย ไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลรับผิดชอบ การไม่มีกฎระเบียบข้อบังคับในการเข้าไปใช้ประโยชน์รวมถึงการวางแผนกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างไม่ชัดเจน จึงทำให้เกิดปัญหาของป่าเสื่อมโทรมขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ วรินทร์ นาสมใจ (2556) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า ในการบริหารจัดการยังขาดการวางแผนการใช้ประโยชน์โดยชุมชน ขาดการกำหนดมาตรการด้านการอนุรักษ์ ระเบียบ และข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ การจับจองพื้นที่เพื่อทำการเกษตร การเลี้ยงสัตว์มากขึ้น และความขัดแย้งของคนในชุมชนเป็นปัญหาที่พบเป็นส่วนใหญ่

เช่นเดียวกับการศึกษาของ แสง ปานทอง (2529) ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกที่สาธารณประโยชน์ว่าเกิดจากตัวประชาชนซึ่งเป็นผู้บุกรุกมีเจตนาเข้าอยู่อาศัยและทำกินเป็นการชั่วคราว ผู้บุกรุกประเภทนี้ทราบก่อนแล้วว่าที่ดินที่ตนเข้าไปอยู่อาศัยนั้นเป็นที่สงวนหวงห้ามโดยเจตนาเดิมเพียงแต่จะเข้าไปอยู่อาศัยชั่วคราว เมื่อทางราชการตักเตือนก็พร้อมที่จะออกจากที่ดินที่ตนบุกรุกแต่ถ้าทางราชการปล่อยปะละเลยให้อยู่ยาวนานไปอาจจะเปลี่ยนเจตนาใหม่ไม่ยอมออกจากที่ดิน

ที่บุกรุก ซึ่งกรณีเช่นนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับการศึกษาของ อธิธิพล กาพอ่อนศรี (2545) ศึกษาแนวทางการจัดการความขัดแย้งว่าประชาชนมีกลไกการประชุมและการไกล่เกลี่ยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อจัดการความขัดแย้ง และเสนอว่าในอนาคตรูปแบบการบริหารจัดการที่ดิน สาธารณประโยชน์ของภาครัฐและประชาชน ควรเน้นการจัดการร่วมกันและต้องการให้ภาครัฐเข้ามาปรับปรุงพื้นที่ก่อนจะให้ประชาชนเข้าดูแลและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน สาธารณประโยชน์ เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ และมาตรการที่สอดคล้องกับประชาชนในพื้นที่ และมอบอำนาจตัดสินใจให้กับประชาชนในท้องถิ่น

2.4 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

จากการวิจัยแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและแก้ไขปัญหาการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ควรมีแนวทางดังนี้

2.4.1 จัดตั้งคณะกรรมการของชุมชนขึ้นมาดูแลและทำหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

2.4.2 จัดให้มีที่ปรึกษาของคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยจัดให้เทศบาลตำบลเชียงเครือ ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและดูแลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และการดำเนินงานในระยะแรก

2.4.3 กำหนดกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ในการจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติร่วมกันต่อไป

2.4.4 การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีหรือกิจกรรมการดำเนินงานของพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน จากผลการศึกษาพบว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่โอกาสแรก คือ ร่วมวางแผนและตัดสินใจ ร่วมดำเนินการปฏิบัติ นอกจากเป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการเรียนรู้และปฏิบัติจริง แล้วนั้น ยังเป็นแนวทางการจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่สามารถอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้เอาไว้ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2.4.5 การตรวจตราสอดส่องดูแลพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง โดยให้แต่ละหมู่บ้านจัดเวรยามดูแลสอดส่องผลัดเปลี่ยนกันสัปดาห์ละ 2 ครั้ง

2.4.6 ประสานความร่วมมือกับภายนอกในการแก้ปัญหาการจับจองพื้นที่ และการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่อที่จะเป็นป่าชุมชนต่อไป

2.4.7 การติดตามประเมินผลเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่เข้ามาดูแล เช่น การปลูกต้นไม้ มีกล้าไม้รอดตายจากการปลูกล้ม

หรือน้อยเป็นการประเมินด้วยสายตาและไม่มีกระดาษบันทึก แล้วประมาณการว่ามีการรอดตายมากน้อยเพียงใดแล้วค่อยหากถ้าไม่มาปลูกซ่อม

จากแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างสอดคล้องกับการศึกษาของ วรินทร์ นาสมใจ (2556) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าหลัก ๆ คือ (1) จัดตั้งและกำหนดโครงสร้างองค์กรขึ้นมาบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า (2) ให้คณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกเขียน โครงการเพื่อของบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เพื่อใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ (3) การดำเนินงานและกิจกรรมการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าจะต้องให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม และ (4) กำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ในการจัดการ และใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า เพื่อเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติร่วมกัน เช่นเดียวกับ เบญจนุช จันท์มา (2551) ศึกษาการบริหารจัดการที่สาธารณประโยชน์ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า กิจกรรมที่เป็นแนวทางในการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันที่สาธารณประโยชน์ ได้แก่ ทำการตรวจสอบแนวเขต จัดทำรูปแผนที่นำขึ้นทะเบียนแสดงขอบเขตให้ชัดเจน เช่น ปักหลักเขต ทำป้ายแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ทำการพัฒนาใช้ประโยชน์ไม่ปล่อยให้ทรุดโทรมเสื่อมสภาพ มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่คอยตรวจตราดูแลไม่ให้มีการบุกรุก ให้ความรู้ปลูกจิตสำนึกประชาชนเกิดความรักหวงแหนเป็นยามเฝ้าระวังรักษา จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนช่วยดูแลรักษา การมีส่วนร่วมภาคประชาชนเป็นเรื่องสำคัญมากต้องให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่สาธารณประโยชน์ของชุมชน เพื่อบริหารจัดการได้ตรงตามความต้องการ โดยจัดให้มีการร่วมจัดทำแผนพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาเทศบาลในเรื่องนี้ การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ภาคประชาชนในเรื่องสิทธิความเป็นพลเมืองร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมออกเสียงในการใช้ที่สาธารณประโยชน์ที่ถูกที่ควรเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม และประสิทธิ์ ประคองศรี และคนอื่นๆ (2537) ศึกษากระบวนการจัดการที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การจัดการและบำรุงดูแลรักษาพื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนโดยชุมชน คณะกรรมการของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้จัดการบริหารและวางแผนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะของชุมชนด้วยการกำหนดระเบียบวิธีการบำรุงไว้้อย่างเหมาะสมเพื่อใช้เป็นหลักยึดถือและปฏิบัติตามที่จะช่วยทำให้พื้นที่ที่มีความคงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อเนื่องมาตราบเท่าที่คณะกรรมการได้นำมาใช้เพื่อการบำรุงรักษาพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ (1) ออกกฎระเบียบข้อบังคับไว้เป็นข้อห้ามหรือข้อบังคับให้ปฏิบัติตามพร้อมทั้งบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน (2) จัดทำป้ายชื่อและสร้างสิ่งถาวรเพื่อใช้แสดงขอบเขตของพื้นที่ที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน (3) ประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและแจ้งให้ทราบถึงความเป็นประโยชน์และโทษภัยของการมี

และไม่มีต้นไม้ แหล่งน้ำ (4) ดำเนินการขุดลอกในกรณีแหล่งน้ำเพื่อเก็บน้ำให้เพียงพอต่อการบริโภค และอุปโภค ตลอดจนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และ (5) จัดรังวัดและกำหนดขอบเขตพร้อมทั้งคำนวณเนื้อที่ให้แน่นอนและออกเอกสารหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงไว้เป็นหลักฐาน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ องค์กรปกครองท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะที่มีสภาพเป็นป่า สามารถใช้เป็นแนวทางในการบริการจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง ไปเป็นแนวทางในการบริหารจัดการในพื้นที่กับองค์กรของตนที่รับผิดชอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ โดยประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นนั้น ๆ

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

3.2.2 ควรศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

3.2.3 ควรศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนในพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรณีการ์ ชมดี (2544) *กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน* กรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- กิ่งพร ทองใบ (2545) *กลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- เกษม จันทร์แก้ว (2530) *ป่าไม้กับการพัฒนาชนบท* กรุงเทพมหานคร ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย
- จรัญญา วงษ์พรหม (2536) “การบริหารและการมีส่วนร่วมของประชาชนในสหกรณ์ร้านค้า รวมบทความและข้อเขียนในวาระครบ 60 ปี ม.ร.ว.อภินันท์ รพีพัฒน์” มหาวิทยาลัยขอนแก่น ม.ป.ท.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526) *การบริหารพัฒนาชนบท* กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- ฉอาน วุฑฒิกกรรมรักษา (2526) “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบทศึกษาเฉพาะ โครงสร้างที่ได้รับรางวัลดีเด่นของ ศ.กึ่งพระยอม อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา* กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภากการพิมพ์
- นิพัทธเวช สืบแสง (2526) *การมีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนา* กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภากการพิมพ์
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) *กลวิธีและแนวทางวิธีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข* มหาวิทยาลัยมหิดล
- บรรณรักษ์ เสริมทอง (2543) “ปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม ที่มีผลต่อการพึงพิงผลิตผลจากป่า และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎร ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา จังหวัดระนอง” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2528) “จิตวิทยาสังคมกับสาธารณสุข” ใน *เอกสารการสอนชุดสังคมวิทยาการแพทย์* หน่วยที่ 1 หน้า 18 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

- เบญจนุช จันทร์มา (2551) “การบริหารจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา” รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปธาน สุวรรณมงคล (2527) *ทัศนะบางประการในเรื่องสภาพตำบลกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา* กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภากการพิมพ์ “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2486” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2535) กรุงเทพมหานคร
- ประสิทธิ์ ด้านกุลประเสริฐ (2551) “ปัจจัยที่มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ป่าโคกใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม” การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ประสิทธิ์ ประคองศรี สำอาง หอมชื่น วิเชียร เกิดสุข และวิเชียร แสงโชติ (2537) “ระบบการจัดการพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ประหยัด โปธิโคตร (2553, 11 พฤษภาคม) *อดีตสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงเครือ บ้านโคกสว่าง หมู่ที่ 9 สัมภาษณ์โดย วัลลดา หาญมนตรี บ้านโคกสว่าง ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร*
- ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท” รายงานการวิจัย กรุงเทพมหานคร สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พรพิศ แสนชัย (2546) “ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าโคกใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- “พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2547) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2544) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2549) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2552) กรุงเทพมหานคร

- “พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2552) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2549) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2551) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2549) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2546) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2546) กรุงเทพมหานคร
- “พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2545) กรุงเทพมหานคร
- พิมลรัตน์ ใจบุญลือ (2545) *การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) *แนวนโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนยุทธศาสตร์พัฒนาปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา* กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภากการพิมพ์
- ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531) “การมีส่วนร่วมของประชาชน” *วารสารพัฒนาชุมชน* 2, (2): 24 - 30
- ภูมิธรรม เวชชัย (2527) *องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย สถานภาพ บทบาท และปัญหาในพัฒนาสังคม* กรุงเทพมหานคร ม.ป.ท.
- รังษี หนูดา (2553, 11 พฤษภาคม) ผู้ใหญ่บ้านโลกสว่าง หมู่ที่ 9 สัมภาษณ์โดย วัลลดา หาญมนตรี บ้านโลกสว่าง ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
- “ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2544” สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา (2544) กรุงเทพมหานคร
- “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ พ.ศ. 2545” (2546, 7 มกราคม) ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 120 ตอนพิเศษ 2ง หน้า 1 – 6
- เล็ก จินดาสงวน (2531) “การอนุรักษ์ป่าไม้” ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 12*
- วรินทร์ นาสมใจ (2556) “แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกหนองข่า อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม” *วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการจัดการการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*

- วัชรพงษ์ สุขรักษา (2535) “ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
 กรณีศึกษา 2 หมู่บ้าน” การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครอง มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530) *ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน : ประชาชนข้าราชการ
 และผู้นำรัฐบาล* กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- วีระ โอศถานนท์ (2522) “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท” *ข่าวสารเกษตรศาสตร์*
 24, 1 (กุมภาพันธ์ – มีนาคม): 55 – 60
- สนั่น วงศ์พัฑฒันธุ์ (2529) “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาเทศบาล” *วารสาร
 ข้าราชการ* 31, 4 (เมษายน): 23 – 30
- สรเสรีญ ฤาชา (2548) “การบริหารจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา ป่าชุมชนป่าโคกหนองเม็ก -
 หนองสี ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม” การศึกษาค้นคว้าอิสระ
 ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัย
 มหาสารคาม
- สังจา บรรจงศิริ (2552) *การพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือ* มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สานิตย์ บุญชู (2545) *การพัฒนาชุมชน: ชุมชนศึกษาและวางแผนโครงการ* กรุงเทพมหานคร สาขา
 พัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สุกัญญา พรหมนารถ และเบญจวรรณ ทศนลิลพร (2548) “พื้นที่สาธารณะในพื้นที่ไท - เลย
 การศึกษาทางด้านกระบวนการของพื้นที่และสังคม: กรณีศึกษาหมู่บ้านนาอ้อ จังหวัดเลย”
วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น 10, 1 (มกราคม - มีนาคม): 79 - 84
- สุธาริน คุณผล (2541) “บทสำรวจพื้นที่สาธารณะ” *รัฐสาร* 20, 3: 167 - 214
- สุรยุทธ หลิมตระกูล (2544) “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอ
 พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
 สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี*
- เสรีฐ ดวงจิต และบุญสา ภูสะคร (2553, 11 พฤษภาคม) *ปราชญ์ชาวบ้านบ้านโคกสว่าง หมู่ที่ 9
 สัมภาษณ์โดย วัลลดา หาญมนตรี บ้านโคกสว่าง ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง
 จังหวัดสกลนคร*
- แสวง ปานทอง (2529) *การดูแลรักษาที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน* กรุงเทพมหานคร กรมที่ดิน
- อคิน รพีพัฒน์ (2532) *มานุษยวิทยาสังคมกับการพัฒนาชนบท* ขอนแก่น ขอนแก่นการพิมพ์

- อนงค์ พัฒนจักร (2535) “การมีส่วนร่วมของสตรีในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษา หมู่บ้านห้วยม่วง จังหวัดขอนแก่น” ขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- อภิศักดิ์ ไฟทาคำ (2538) *หลักการพัฒนาชุมชน ภาควิชาพัฒนาสังคม* ขอนแก่น คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- อิทธิพล กาพ่อนศรี (2545) “การบริหารจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ ในจังหวัดขอนแก่น กรณีศึกษาดำบลพระลับ” การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- อรุณีย์ วงษ์ศรีปาน (2551) “การอนุรักษ์ป่าไม้” ค้นคืนวันที่ 5 สิงหาคม 2555 จาก <http://thaigoodview.com>
- อุดมเพียร วงศ์ชัย (2547) “ปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่มีผลต่อการพึงพิงทรัพยากรป่าไม้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรายรอบป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ต้า และป่าแม่เนาเรือ จังหวัดพะเยา” ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหาร ทรัพยากรป่าไม้) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- Chaturvide, H.R. and Mitra S.K. (1982). *Citizen Participation in Rural Development*. Geat Britain: Kumarian. อ้างถึงใน สมหมาย เลิศนา (2544) “การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชน โศกขามป้อม ตำบลแคนเหนือ อำเภอ บ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัย

สกลนครราชภัฏ

ภาคผนวก ก
แผนที่แสดงพื้นที่สาธารณะ

หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง

เลขที่ ด้น 0271๓

ที่ดินเลขที่ _____ ราชกิจจานุเบกษา (๒๑๓๑) 5843 IV. แผ่นที่ 157
ณราย 19๗๗.

อาศัยอำนาจตามมาตรา ๘ คี แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม
โดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๓๔ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ อธิบดีกรมที่ดิน
ออกหนังสือสำคัญฉบับนี้เพื่อแสดงเขตของที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภท _____

หตมตองไรวมณฑล ตั้งอยู่ที่ บ้านโตนดลือ ตำบล เขมบองวี

อำเภอ เมืองลือคนด จังหวัด ลือคนด ไร่ ๖๕๐

ที่ดินแปลงนี้เนื้อที่ประมาณ _____ ไร่ _____ งาน

_____ ๖๕๐ ไร่ ๐ งาน ๐ ตารางวา อยู่ในความดูแลรักษาของ กระทรวงมหาดไทย (ที่ทำการกรมที่ดิน กรุงเทพมหานคร)

มีแนวเขตภาพรูปแบบที่แสดงเขตค้ำหลังหนังสือสำคัญฉบับนี้

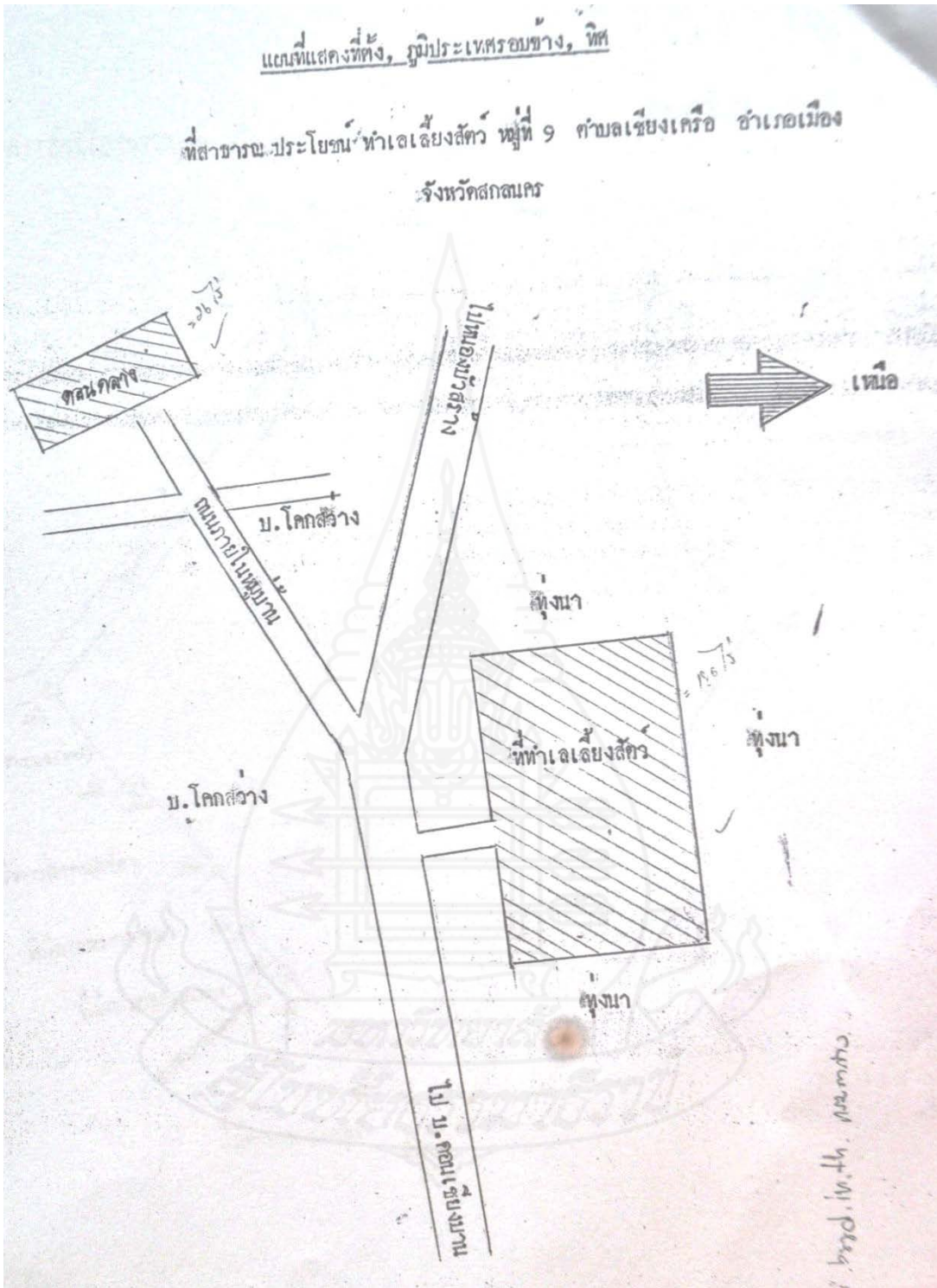
หนังสือสำคัญฉบับนี้ ออกให้เมื่อวันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

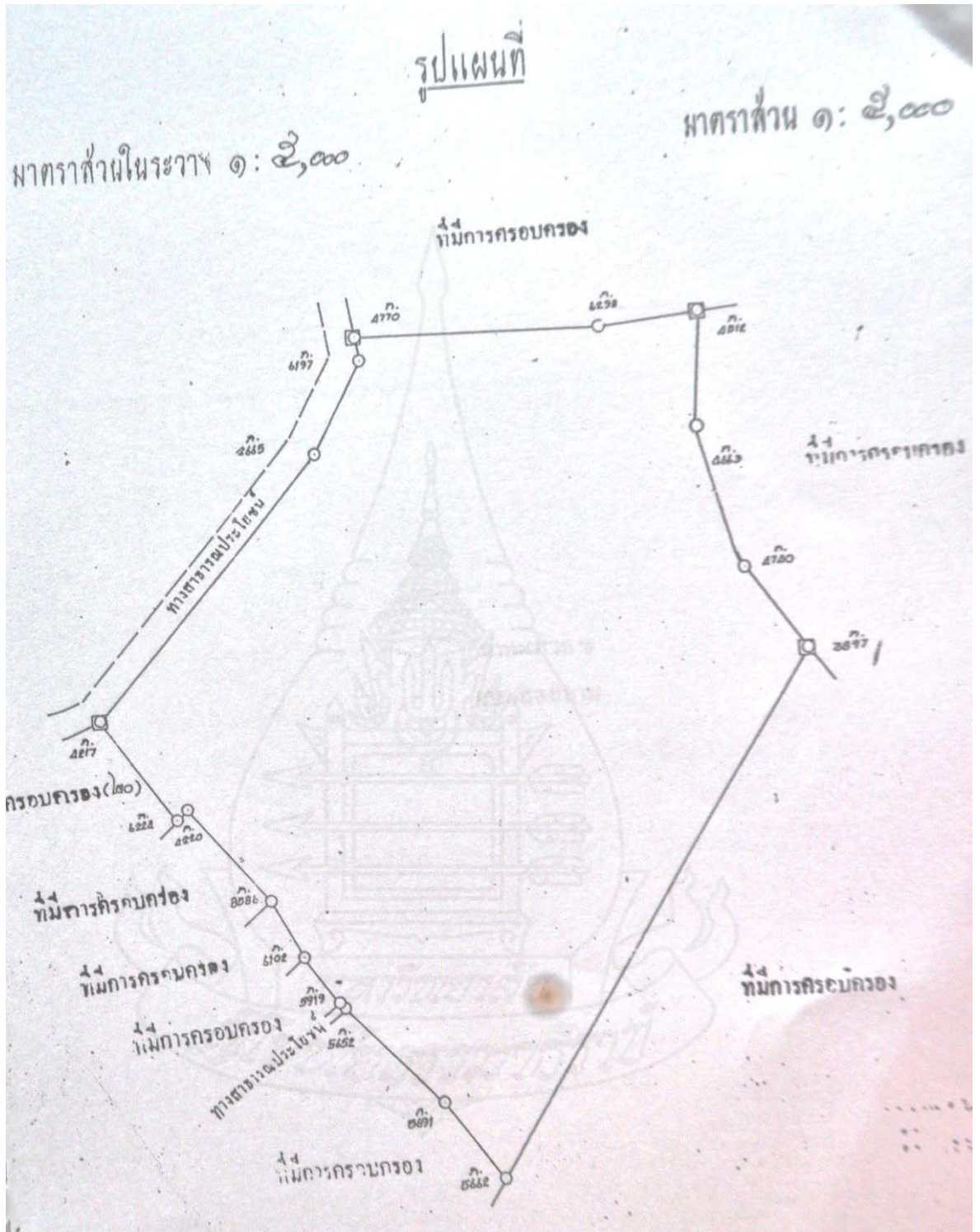

สำเนาถูกต้อง

(Handwritten signature)

กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก ข
แบบสอบถาม

แบบสอบถามวิจัย

เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางประชากรของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
2. เพื่อศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์และสภาพการบริหารจัดการ
3. เพื่อศึกษาปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง
4. เพื่อศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างอย่างมีส่วนร่วม

ข้อตกลงเบื้องต้น

แบบสอบถามต่อไปนี้เป็นแนวทางหรือกรอบในการสอบถามชาวบ้านรอบป่าสาธารณะโคกสว่าง โดยผู้ศึกษาจะได้สนทนากับกลุ่มประชากรดังกล่าวในโอกาสต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวย หรือโอกาสที่ผู้ศึกษาได้สร้างขึ้น แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปและอภิปรายผลตามประเด็นที่กำหนดไว้ในกรอบการสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

ตอนที่ 2 สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

ตอนที่ 3 ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

*****

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมายถูก ✓ ในช่อง ที่ตรงกับความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

1. เพศ

1 ชาย

2 หญิง

2. อายุ

1 ต่ำกว่า 20 ปี

2 20 – 30 ปี

3 31 – 40 ปี

4 41 – 50 ปี

5 51 – 60 ปี

6 มากกว่า 60 ปี

3. ระดับการศึกษา

1 ต่ำกว่าประถมศึกษา

2 ประถมศึกษา

3 มัธยมศึกษาตอนต้น

4 มัธยมศึกษาตอนปลาย-ปวช.

5 ปวส. - อนุปริญญา

6 ปริญญาตรี

7 สูงกว่าปริญญาตรี

4. อาชีพ

1 ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ

2 ค้าขาย

3 พนักงานบริษัท/ห้างร้าน/เอกชน

4 รับจ้างทั่วไป

5 เกษตรกร

6 อื่น ๆ (ระบุ).....

5. รายได้ของครัวเรือนต่อเดือน (รวมอาชีพหลักและอาชีพรอง)

1 ต่ำกว่า 5,000 บาท

2 5,000 – 8,000 บาท

3 8,001 – 10,000 บาท

4 10,001 - 15,000บาท

5 15,001 – 20,000 บาท

6 20,000 บาทขึ้นไป

6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

1 1 – 2 คน

2 3 – 5 คน

3 6 – 8 คน

4 มากกว่า 8 คน

7. ความเพียงพอของรายได้ต่อเดือนในครัวเรือน

1 เพียงพอและมีเงินออม

2 เพียงพอแต่ไม่มีเงินออม

3 ไม่เพียงพอ

ตอนที่ 2 สภาพการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

1. เหตุผลหลักที่ท่านเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างเพื่ออะไร (ตอบได้เพียงข้อเดียว)

1 บริโภคในครัวเรือน

2 เพื่อเป็นรายได้หลัก

3 เพื่อเป็นรายได้เสริม

4 อื่น ๆ (ระบุ).....

2. สภาพการใช้ประโยชน์และความถี่ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างใน
ฤดูกาลที่เกิดผลผลิต

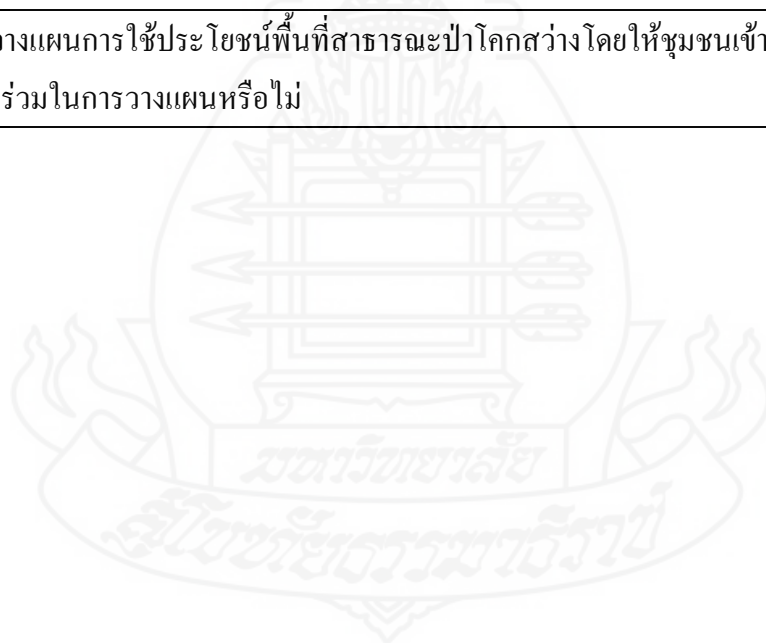
สภาพการใช้ประโยชน์	ในฤดูกาลที่เกิดผลผลิต ระยะเวลาในการเข้าไปใช้ประโยชน์				
	ทุกวัน	วันเว้นวัน	ทุก สัปดาห์	บาง โอกาส	ไม่ได้ใช้ ประโยชน์
1. การเข้าไปหาแมลง					
2. การเข้าไปล่าสัตว์อาหาร					
3. การเข้าไปตัดไม้ทำฟืน					
4. การนำไม้มาเผาถ่าน					
5. การเข้าไปตัดไม้เพื่อ ทำเครื่องจักรสาน					
6. การเข้าไปเก็บเห็ด					
7. การเข้าไปเก็บสมุนไพร					
8. การเข้าไปเป็นพื้นที่ เพาะปลูก					
9. การเข้าไปใช้เป็นที่ เลี้ยงสัตว์					

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ท่านคิดว่าสภาพพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างยังมีความอุดมสมบูรณ์มาก					
2. ท่านคิดว่าทรัพยากรในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างมีประโยชน์					
3. ท่านคิดว่าป่าสาธารณะมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชน					
4. ท่านได้อาหารจำพวกผักต่าง ๆ จากป่าสาธารณะแห่งนี้					
5. ท่านได้ใช้ประโยชน์จากการล่าสัตว์ หางของป่าเป็นประจำ					
6. ท่านได้แหล่งไม้ฟืน ถ่าน ไม้ใช้สอยจากพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง					
7. ท่านคิดว่าพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างไม่ควรใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์					
8. ท่านใช้ประโยชน์จากป่าในเรื่องของการทำเป็นพื้นที่การเกษตร					
9. ท่านใช้ประโยชน์จากป่าในรูปของยาสมุนไพร					
10. ท่านได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างเป็นประจำและทำให้ท่านลดการพึ่งพิงสิ่งอุปโภคบริโภคจากตลาดน้อยลง					
11. มีบุคคลจำนวนมากที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง เพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่น เห็ด พืชผักป่า ทำให้เกิดปัญหาปริมาณไม่เพียงพอ					
12. ป่าไม้เป็นสมบัติสาธารณะ ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ไม่มีขอบเขต					
13. หากที่ทำกินของท่านไม่เพียงพอท่านจะเข้าไปจับจองที่ทำกินในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง					
14. ท่านคิดว่าเกิดปัญหาระหว่างชุมชนในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า					
15. ป่าไม้ในพื้นที่สาธารณะป่า โลกรสว่างเป็นทรัพยากรที่สามารถขึ้นทดแทนได้ไม่ต้องมีการจัดการดูแล					

4. การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง

การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง	มี	ไม่มี
1. ชุมชนได้มีการกำหนดให้พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างมีมาตรการด้านอนุรักษ์ไว้หรือไม่		
2. พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างควรมีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้		
3. ชุมชนมีมาตรการ/ระเบียบ/ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่าง		
4. เมื่อมีการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างจะทำให้การใช้ประโยชน์เกิดความยุติธรรม		
5. มีองค์กรหรือผู้รับผิดชอบเข้ามาดูแลการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างหรือไม่		
6. มีการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกสว่างโดยให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการวางแผนหรือไม่		

ตอนที่ 3 ปัญหาในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง	ไม่มี	มี/ระดับการเกิดปัญหา				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. มีคนในหมู่บ้านเข้าไปจับจองพื้นที่สาธารณะเป็นของตนเองเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร						
2. มีการเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างมากเกินไป						
3. มีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างมากเกินไป						
4. มีการนำขยะเข้าไปทิ้งในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง						
5. มีปัญหาคนภายนอกเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง						
6. มีปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง						
7. มีปัญหาความขัดแย้งจากการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างของคนในชุมชน						

ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง

5.1 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง

แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. สมควรให้มีการจัดตั้งพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างให้เป็นป่าชุมชน					
2. ควรมีการวิเคราะห์ปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน					
3. ควรมีการจัดลำดับความรุนแรงของปัญหาพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง					
4. ควรมีการร่วมมือกับทางราชการในการจัดทำโครงการปลูกป่าและรักษาป่า					
5. ควรกำหนดกฎเกณฑ์ภายในหมู่บ้าน ในการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง เช่น การเข้าไปเก็บพืช การเข้าไปเลี้ยงสัตว์					
6. ควรให้มีการวางแผนกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างอย่างชัดเจน					
7. ควรมีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์					
8. ควรมีการวางแผนในการจัดการป่าไม้บริเวณพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่าง เช่น การบำรุงรักษาป่า การปลูกป่าเสริม การทำแนวกันไฟ					
9. ควรมีการจัดตั้งและกำหนดองค์กรเข้ามาบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างอย่างชัดเจน					
10. พัฒนาพื้นที่สาธารณะป่าโลกรสว่างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและชุมชนใกล้เคียง					

5.2 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาววันละดา หาญมนตรี
วัน เดือน ปีเกิด	12 กันยายน 2522
สถานที่เกิด	ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) สถาบันราชภัฏสกลนคร ปี 2545 รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปี 2551
สถานที่ทำงาน	สำนักงานเทศบาลตำบลเชิงเครือ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ตำแหน่ง	นักวิชาการเกษตร

